

Szűcs András

A Btk. feltételes szabadságra vonatkozó rendelkezéseinek időbeli hatályáról

A Btk. 2. §-ának alkalmazhatósága

Büntető Törvénykönyvünk időbeli hatályáról annak 2. §-a így rendelkezik: „A bűncselekményt az elkövetése idején hatályban lévő törvény szerint kell elbírálni. Ha a cselekmény elbírálásakor hatályban lévő új büntető törvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhébben bírálendő el, akkor az új törvényt kell alkalmazni; egyébként az új büntető törvénynek nincs visszaható ereje.” E, büntetőjogászok által jól ismert és meglehetősen gyakran alkalmazott rendelkezés értelmezése terén a jogtudomány, illetőleg a jogalkalmazói gyakorlat komoly eredményeket mondhat magáénak, ez azonban korántsem jelenti azt, hogy a dogmatikai elemzések és jogalkalmazói okfejtések már minden felmerülő problémára egyértelmű és kétségbevonhatatlan választ adtak volna.

Arra vonatkozóan, hogy egy adott cselekményt mely időben hatályban lévő büntető törvény szerint kell *elbírálni*, a Btk. 2. §-a és a hozzá kapcsolódó értelmezések általában megfelelő eligazítást adnak, nem nyújtanak azonban segítséget a Btk. azon rendelkezéseinek időbeli hatályát illetően, amelyek alkalmazása az elbírálás – mint jogalkalmazói tevékenység – körén kívül esik. Tipikusan ilyenek tekinthetők a végrehajtási kérdést érintő, büntetés-végrehajtási jog körébe tartozó előírások, mint például egyesek azok közül, amelyek a feltételes szabadságra bocsátás jogintézményét szabályozzák.

A bírói gyakorlatban nem alakult ki egységes álláspont abban a tekintetben, hogy a Btk. feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó rendelkezései kapcsán van-e helye a Btk. 2. §-ban megfogalmazottak figyelembe vételének. A Legfelsőbb Bíróságnak a Bírósági Határozatokban közzétett egyik döntése szerint a feltételes szabadságra bocsátás a törvény szóhasználatában szereplő „elbírálás” *szűkebb fogalmi körén* kívül eső, csupán a szabadságvesztés végrehajtása során alkalmazható lehetőség, ezért az elbíráláskor hatályban lévő törvény szerinti minősítéshez tartozó – büntetési tételben kifejezésre jutó – súlyosabb jogkövetkezmény alkalmazhatósága mellett a feltételes szabadságra bocsátás kedvezőbb lehetősége összhatásában nem jelenti a cselekmény enyhébb elbírálását.¹ A bírósági határozat indoklásából nem lehet egyértelmű és általános érvényű következtetést levonni, de a megfogalmazás azt sugallja, hogy az eseti döntést meghozó tanács a feltételes szabadságra bocsátást az elbírálás tágabb fogalmi körébe sorolta, tehát megítélése szerint a Btk. 2. §-át a feltételes szabadságra bocsátás során is alkalmazni kell.

Nemrégiben a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma egy a Btk.-ba 2009-ben bekerült rendelkezés kapcsán egyértelműen állást foglalt az alkalmazhatóság kérdésében, ez azonban még mindig nem zárta le véglegesen a tárgykörben

¹ BH2006. 173.

kibontakozó polémiát. A 2009. évi LXXX. törvény 9. § (2) bekezdése szerint: „Nem bocsátható feltételes szabadságra, aki a szabadságvesztés letöltését önhibájából nem kezdte meg.”² A Bkv. 82. I. 1. b) pontja ezzel összefüggésben többek között a következőket tartalmazza: „A Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontja az elítélre nézve – az elkövetéskori büntető törvényhez képest – hátrányosabb rendelkezés; a Btk. 2. § alkalmazásának azonban nincs helye. A Btk. 47. § (4) bekezdés e) pontjának alkalmazása – a módosításhoz fűzött indokolásból is kitűnően – a végrehajtási jog körébe tartozó, mérlegelendő kérdés, csakúgy mint a feltételes szabadságra bocsáthatóság törvényi lehetőségének kérdése. Mindkettő az elítélnek a végrehajtás vonatkozásában tanúsított magatartásához kapcsolódik.” A kollégiumi vélemény I. 1. c) pontjában pedig ez olvasható: „Értelemszerű, hogy a perbíró ítéletében nem rendelkezhet a Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontja alapján a feltételes kedvezményből kizárásról, mert azt kizárólag jövőbeni esemény – a jogerős ítélettel kiszabott szabadságvesztés önhibájából való meg nem kezdése – alapozhatja meg.”

Úgy vélem, hogy bár a kollégiumi vélemény idézett részletei csak a Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontjára nézve adnak expressis verbis iránymutatást, azon rendelkezések vonatkozásában is támpontot adnak, amelyeket a büntetés-végrehajtási bíró akkor alkalmaz, amikor az elítélt feltételes szabadságra bocsátása tárgyában határoz, s amelyek egyértelműen a büntetés-végrehajtási jog szerves részét képezik. Álláspontom szerint ezeknél az előírásoknál a Btk. 2. §-a irreleváns, mert alkalmazásukra nem a bűncselekmény *elbírálásakor*, hanem a büntetés végrehajtása alatt kerül sor (a bűncselekményt pedig már korábban elbírálták).

A Büntető Törvénykönyvnek a feltételes szabadságot szabályozó előírásai között azonban található olyanok is, amelyeket az ítéelő bíróság a bűncselekmény elbírálásakor, azaz a jogerős ítélet meghozatalakor alkalmaz. Ez történik akkor, amikor a perbíró megállapítja, hogy az elítélt nem bocsátható feltételes szabadságra³ vagy amikor – éppen ellenkezőleg – úgy dönt, hogy az a büntetése fele részének letöltése után feltételes szabadságra bocsátható⁴.

Tekintettel arra, hogy ezek tárgyában az ítéelő bíróság a jogerős ítéletben határoz, megítélésem szerint ezek a döntések a cselekmény elbírálásának szerves részét képezik, s így vonatkozásukban a Btk. 2. §-a jelentőséggel bír.

Mindenképpen említést érdemel, hogy a bírósági gyakorlatban él a fent részletezettől eltérő felfogás, amely a Btk. feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó rendelkezéseit egységesen kezeli azon az elvi alapon, hogy azok mindegyike a Büntető Törvénykönyvben található büntető anyagi jogi szabály, s így valamennyi tekintetében alkalmazni kell a Btk. 2. §-át. Ezt a megközelítést támasztja alá az az eseti döntés⁵, amely az összbüntetésbe foglalás (erre is a jogerős alapítéletek meghozatala, tehát a bűncselekmények elbírálása után kerül sor) – mint büntető anyagi jogi szabályok alkalmazása – során tartotta szükségesnek

² Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontja

³ Pl. Btk. 47. § (4) bekezdésének a) pontja

⁴ Btk. 47. § (3) bekezdése

⁵ BH2000. 135.

az említett rendelkezés figyelembe vételét. Ismeretes ezzel, illetőleg a már korábban idézett bírósági határozattal (BH2006. 173.) „rokonságban álló” olyan álláspont is, amely szerint a büntetőeljárás a büntetés végrehajtásának befejezéséig tart, így a szabadságvesztés tényleges időtartamát meghatározó feltételes szabadságra bocsátásról rendelkező bv. bírói döntés is az elbírálás fogalomkörébe vonható. Ezek a vélemények a Bkv. 82.-ben írtakra is tekintettel egyre nehezebben állják meg a helyüket, de mivel a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának véleménye csak a Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontjával foglalkozik, s egyébként sem bír kötelező erővel a bíróságokra nézve, a probléma korántsem tekinthető megoldottnak.⁶

Jogalkotási megoldások azokban az esetekben, amelyekben a Btk. 2. §-a nem alkalmazható

Amennyiben elfogadjuk azt az álláspontot, hogy a Btk. 2. §-ának a törvény feltételes szabadságra vonatkozó rendelkezéseinek egy részénél nincs jelentősége, joggal vetődik fel az a kérdés: ezen előírások időbeli hatálya miképpen alakul? A válasz igen egyszerű: az adott rendelkezés attól az időponttól kezdve alkalmazható, amikor az hatályba lépett.

A másik – a jogalkalmazók számára egyértelmű helyzetet teremtő, s ezért inkább helyeselhető – megoldás az, ha a jogalkotó kifejezetten rendezi ezeknek a rendelkezéseknek az időbeli hatályát. Ez történhet akár külön törvényben is, de kézenfekvőnek az tűnik, hogy az időbeli hatály problematikája a Btk.-t módosító (felváltó) törvény átmeneti rendelkezései között kerüljön szabályozásra. Az előbbire példa az 1979. évi 5. tvr. (Btké.) 5. § (2) bekezdése, amely alapján az 1978. évi IV. törvény hatályba lépése előtt jogerősen szabadságvesztésre ítéltet az új törvény vonatkozó szabályozása szerint kellett feltételes szabadságra bocsátani. (Ezzel kapcsolatban kell megjegyezni, hogy a Btké. címéből következően is „a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatályba lépéséről és végrehajtásáról” rendelkezik, így a Btk. későbbi módosításai kapcsán a jelzett előírás nem alkalmazható.) Az utóbbi változattal a rendszerváltás óta eltelt két évtizedben több alkalommal is találkozhattunk. A Btk.-t módosító 1993. évi XVII. törvény 103. § (2) és (3) bekezdése a következőket tartalmazta: „Az e törvény hatályba lépése előtt jogerősen kiszabott szabadságvesztésre ítélt e törvény rendelkezései (Btk. 47-48. §) szerint bocsátható feltételes szabadságra. A törvény hatályba lépése előtt elkövetett bűncselekmények miatt a hatálybalépés után kiszabott szabadságvesztésnél a feltételes szabadságra bocsátásra a jelen törvény rendelkezéseit (Btk. 47-48. §) kell alkalmazni.” A büntetőpolitika represszív irányvételét tükröző 1998. évi LXXXVII. törvény 93. §-ának (7) bekezdése szerint a törvény hatályba lépése előtt szabadságvesztésre ítéltet a szabadságvesztést kiszabó határozat jogerőre emelkedésének napján hatályban volt jogszabály sze-

⁶ A tanulmány leadása után néhány hónappal megszületett a Legfelsőbb Bíróság 2/2010. BJE. Számú büntető jogegységi határozata, amely lényegében a BKv. 82.-ben foglaltaknak megfelelően, immár kötelező jelleggel rendezte a Btk. 47. § (4) bekezdés e) pontjának időbeli hatályát. (Sz. A.)

rint kell feltételes szabadságra bocsátani. A feltételes szabadságra bocsátást kizáró okok számát csökkentő 2003. évi II. törvény 88. § (4) bekezdése előírta, hogy amennyiben az ítélő bíróság azon törvényi okok alapján zárta ki az elítélt feltételes szabadságát, amely az új törvény szerint már nem minősült kizáró oknak, az új törvény hatályba lépése után a bv. bíró a kizárás figyelmen kívül hagyásával döntsön az elítélt feltételes szabadságra bocsátásáról.

Problémák a Btk. 47. § (4) bekezdés (e) pontjának alkalmazásával kapcsolatban

A legújabb feltételes szabadságra bocsátást kizáró okot tartalmazó rendelkezés, a Btk. 47. § (e) pontja 2009. augusztus 9. napján lépett hatályba. A már kifejtésre került gondolatmenet alapján – tekintettel arra, hogy a feltételes szabadság kizártságának megállapítására ezen okból az elbírálást követően kerül sor⁷ – a Btk. 2. § alkalmazásának nincs helye. Figyelemmel pedig arra, hogy ennek a rendelkezésnek az időbeli hatályát az azt a Btk.-ban elhelyező 2009. évi LXXX. törvény külön nem rendezte, ennek az oknak a fennállása esetén a feltételes szabadságra bocsátás kizártságát 2009. augusztus hó 9. napjától kellett megállapítani.

A jelzett előírás időbeli hatályának értelmezése a bírói gyakorlatban a módosítás hatályba lépését követően komoly problémát okozott. Születtek olyan bírósági határozatok⁸, amelyek 2010. augusztus hó 9. napjától arra tekintet nélkül megállapították az elítélt feltételes szabadságra bocsátásának kizártságát, hogy az ügyben kiadott büntetés letöltésére vonatkozó felhívás tartalmazta-e azt, hogy milyen jogkövetkezményt von maga után, ha az elítélt önhibájából nem kezdi meg a büntetésének letöltését. Voltak olyan bv. bírák, illetőleg bíróságok, akik/amelyek azt az álláspontot képviselték, hogy amennyiben az elítéltnek 2009. augusztus hó 9. napja előtt kellett volna bevonulnia, nem lehet kizárni a feltételes szabadságra bocsátását, mert a részére kiadott felhívás még nem tartalmazhatta az említett figyelmeztetést.⁹

A jogalkalmazói gyakorlat egységesítése érdekében a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma véleményt (Bkv. 82.) adott ki, amelyben iránymutatást kívánt adni a bíróságok számára. A kollégiumi vélemény – azon túlmenően, hogy leszögezte: ebben az esetben a Btk. 2. § alkalmazásáról nem lehet szó – azt az álláspontot fogalmazta meg, mely szerint a Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontja csak akkor alkalmazható, amikor az elítélt szabadságvesztése letöltésére vonatkozó bírósági felhívás tartalmazza azt a tájékoztatást, hogy nem bocsátható felté-

⁷ 2009. augusztus hó 9. napjától a Bv. tvr. 17. § (1)-(2) bekezdése a következőképpen rendelkezik: „Ha az elítélt a szabadságvesztés letöltését határidőben nem kezdte meg, a szabadságvesztés foganatba vételekor a büntetés-végrehajtási intézet előterjesztést tesz a büntetés-végrehajtási bírónak a Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontjában meghatározott feltételek megállapítása céljából. A büntetés-végrehajtási bíró az előterjesztés érkezésétől számított öt napon belül dönt.”

⁸ Lásd pl. a Somogy Megyei Bíróság F. 30/2009. számú, valamint a Bács-Kiskun Megyei Bíróság Bv. 1024/2009. és 1005/2009. számú határozatait.

⁹ Lásd pl. a Csongrád Megyei Bíróság F. 483/2009. számú, illetőleg a Pest Megyei Bíróság a 14.Ff.625/2009/4. számú ügyében.

teles szabadságra, aki a szabadságvesztés letöltését önhibájából nem kezdte meg. Az iránymutatás ezt a jogértelmezést a Be. egyes rendelkezéseiből, másrészt a 9/2002. (IV. 9.) IM rendelet (a továbbiakban: Rendelet) 2009. augusztus hó 9. napjától hatályos 23. § (3) bekezdésében foglaltakból vezeti le. A Be. 43. § (2) bekezdésének f) pontja, valamint a Be. 62. § alapján ugyanis a terhelt jogosult arra, hogy – a nyomozó hatóságtól, az ügyészségtől és a bíróságtól – tájékoztatást kapjon büntetőeljárás jogairól és kötelezettségeiről (általános „megelőző” kioktatási kötelezettség), ezen előírásoknak pedig az 1979. évi 11. tvr. (a továbbiakban: Bv. tvr.) 6. § (7) bekezdése alapján a büntetés-végrehajtási bíróság eljárásában is érvényesülniük kell¹⁰. Ezzel összhangban áll a Rendelet 23. § (3) bekezdése, amely 2009. augusztus hó 9. napjától előírja, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére vonatkozó felhívásnak tartalmaznia kell azt a tájékoztatást, hogy nem bocsátható feltételes szabadságra, aki a szabadságvesztés letöltését önhibájából nem kezdte meg. A kollégiumi vélemény szerint: „Abból, hogy a Btk. 47. § (4) bekezdés e) pontjának hatályba lépésével egyidejűleg módosult a 9/2002. (IV. 9.) IM rendelet 23. § (3) bekezdése, előírva a kioktatási kötelezettséget, az következik, hogy a Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontja csak azokban az esetekben alkalmazható, amikor a szabadságvesztés letöltésére vonatkozó bírósági felhívás az ez irányú kioktatási kötelezettséget tartalmazta.”¹¹

Megítélésem szerint a kollégiumi vélemény az alkotmányos büntetőjog követelményeinek megfelelő konklúziót tartalmaz, a benne fellelhető érvelés olvasása során mégis komoly aggály fogalmazódott meg bennem. Álláspontom szerint a Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontjában meghatározott feltételes szabadságra bocsátást kizáró ok alkalmazhatósága tekintetében ugyanis a Btk.-t módosító törvénynek az említett rendelkezés hatályba lépésére vonatkozó szabályozását kell irányadónak tekinteni, arra a Be. által előírt általános kioktatási kötelezettségből, valamint egy alacsonyabb szintű jogszabályban rögzített eljárási szabályból, illetőleg annak időbeli hatályából alappal következtetést levonni nem lehet. Ha pedig a Btk.-t módosító 2009. évi LXXX. törvény vonatkozó szabályozását tekintjük irányadónak, akkor, véleményem szerint, el kellene fogadnunk, hogy a Btk. 47. § (4) bekezdésének e) pontjában foglaltakat a bv. bírának 2009. augusztus hó 9. napjától kell alkalmazni függetlenül attól, hogy a büntetés letöltésére vonatkozó felhívás mely időpontra vonatkozott, illetőleg, hogy az tartalmazta-e a Rendelet 23. § (3) bekezdése által előírt figyelmeztetést.

Vitathatatlan azonban, hogy a Btk.-t módosító novella szabályozása alkotmányossági aggályokat vet fel. Az Alkotmánybíróságnak a visszaható hatályú büntető jogalkotás és jogalkalmazás tilalmának tartalmát kifejtő 11/1992. (III. 5.) AB határozata ugyanis a következőket tartalmazza: „A jogállam alapvető eleme a jobbiztonság... Mint azt az Alkotmánybíróság a 10/1992. (II. 25.) AB határozatában kifejtette, a jogszabály alkotmányellenességének következményét elsősor-

¹⁰ A Bv. tvr. 6. § (7) bekezdése szerint: „Amennyiben e törvényerejű rendelet vagy más jogszabály eltérően nem rendelkezik, a büntetés-végrehajtási bíróság eljárására a büntető eljárás szabályai irányadók.”

¹¹ Bkv. 82. I. 2. c) pont

ban a jogbiztonságra figyelemmel kell levonni... A jogbiztonság – az Alkotmánybíróság értelmezésében – az államtól és elsősorban a jogalkotótól azt várja el, hogy a jog egésze, egyes részterületei, és a jog egyes szabályai is világosak, egyértelműek, hatásukat tekintve kiszámíthatóak és a norma címzettjei számára a büntetőjogban is előre láthatóak legyenek. A kiszámíthatóság és az előreláthatóság elvéből a büntetőjogban közvetlenül is levezethető a visszamenőleges hatály tilalma, de különösen az ex post facto jogi rendezés, valamint az analógia alkalmazási tilalma.” Meglátásom szerint a Btk. 47. § (4) bekezdés e) pontjának alkalmazása azon elítéltek esetében, akiknek büntetésük letöltésére 2009. augusztus hó 9. napját megelőzően kellett volna bevonulniuk a bv. intézetbe, sérti a jogbiztonság elvét, és az elítéltre nézve szigorúbb törvényi rendelkezések visszaható hatályú alkalmazását jelenti. Azok az elítéltek ugyanis, akiknek a Btk. módosítása előtt kellett volna bevonulniuk büntetésük letöltésére, de annak önhibájukból nem tettek eleget, nem láthatták előre magatartásuk lehetséges következményét, s a törvény által kilátásba helyezett „szankciót” – ha kötelezettségüket a felhívásban megjelölt időpontban nem teljesítették – utóbb már nem kerülhetik el.

Bár a Btk. 82.-ben írt érvelés támadható, a bíróságok általi egységes követése egyértelműen a jogbiztonság elve érvényesülését segítette volna elő. A bírói gyakorlat azonban továbbra sem egységes. A kollégiumi vélemény megszületése óta is találkozhatunk olyan jogerős határozatokkal¹², amelyekben – a Btk. 47. § (4) bekezdés e) pontjára tekintettel – olyan elítéltek feltételes szabadságra bocsátásának kizártságát állapítja meg az eljáró bíróság, akiknek 2009. augusztus hó 9. napját megelőzően kellett volna eleget tenniük alávétési kötelezettségüknek, s akik esetében a büntetés letöltésére vonatkozó felhívás nem tartalmazta az önhibából történő nem teljesítés következményét.

„Vegyítisza” megoldást, véleményem szerint, csak a jogalkotótól várhatunk, de ennek hiányában nem elvetendő a jogegységi határozat meghozatala sem¹³.

Záró gondolatok

A Btk. feltételes szabadságra vonatkozó rendelkezéseinek időbeli hatályával kapcsolatban a jogalkalmazói gyakorlatban a mai napig nem alakult ki egységes álláspont. Úgy vélem, hogy a jelen írásban kifejtett, a feltételes szabadságra bocsátással kapcsolatos előírások „kettős természetét” valló vélemény dogmatikai aspektusból jól indokolható, el kell azonban ismerni, hogy a megoldás kulcsa alapvetően a bíróság kezében van. Emellett rá kell mutatni a jogalkotó létfontosságú szerepére különösen azon szabályok esetében, amelyek alkalmazására a büntetés végrehajtásának szakaszában kerül sor. A Btk. vonatkozó szabályozásának módosítása során az időbeli hatály egyértelmű és világos rendezésével a jövőben sok jogalkalmazási probléma megelőzhető lenne.

¹² Lásd pl. a Fővárosi Bíróság 22. Ff. 5928/2010/2. számú határozatát.

¹³ A már említett 2/2010. BJE. számú büntető jogegységi határozat meghozatalával a megoldást végül is a Legfelsőbb Bíróság vállalta magára. (Sz. A.)

Koncsek Kornél

A büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletének tapasztalatai a rendkívüli események vizsgálata során*

I. A rendkívüli események fogalma, típusai és a rájuk vonatkozó jogi szabályozás

A témáról értekezve először is a fogalom meghatározására van szükség, melyet elsősorban a vonatkozó jogi szabályozás körében lehet keresni. A rendkívüli eseményekre vonatkozóan több büntetés-végrehajtási jogszabály tartalmaz rendelkezéseket, így

- a 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet a rendőrségi fogdák rendjéről (a továbbiakban röviden: Fogdaszabályzat);
- a büntetés-végrehajtási szervezet Szolgálati Szabályzata, a 21/1997. (VII. 8.) IM rendelet;
- a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagjainak elismeréséről szóló 10/1997. (III. 26.) IM rendelet;
- a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásáról szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet; végül
- a javítóintézetek rendtartásáról szóló 30/1997. (X. 11.) népjóléti miniszteri rendelet.

Ezen túl az ügyészség szakmai utasításai közül a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletéről szóló 1/1990. Legf. Ü. szakági utasítás, illetőleg a büntetés-végrehajtási intézetben és a rendőrségi fogdában bekövetkezett rendkívüli eseményekkel kapcsolatos jelentéstételi kötelezettségről szóló 4/2003. (ÜK 10.) LÜ h. körlevél tartalmaz a rendkívüli eseményekre vonatkozó szabályozást. Utóbbi a rendkívüli események felsorolásában az események jelentéséről kiadott BVOP 1-1/45/2003. (IK Bv. Mell. 6.) OP intézkedés mellékleteire utal vissza.

Mindezekből kitűnik, hogy a rendkívüli eseményekre meglehetősen bőséges szabályozás áll rendelkezésre.

A fenti jogszabályok közül a rendkívüli eseményre alkalmazható definíciót az alábbiak tartalmazzák:

- A Fogdaszabályzat 20. §-a alapján fogdai rendkívüli esemény a fogvatartást érintő természeti katasztrófa, továbbá minden olyan esemény, tevékenység vagy mulasztás, amely a fogdatartott, a fogdaőr, az ellenőrző életét, testi épségét, egészségét, a fogda rendjét, az őrzésbiztonságot sérti vagy súlyosan veszélyezteti.
- A javítóintézetek rendtartása szerint rendkívüli eseménynek minősül minden olyan esemény, amely a javítóintézet rendjét súlyosan sérti.

* A Legfőbb Ügyészség szakmai tudományos konferenciáján – Balatonlellén 2009. november 6-án – elhangzott előadás szerkesztett változata.

- A rendkívüli események típusait felsoroló OP intézkedés szerint a bv. szerv működési területén a személyzetet, a fogvatartottakat, az intézmény és a fogvatartás biztonságát sértő vagy veszélyeztető, a működés rendjében zavart okozó cselekmények, történések tartoznak ide.
- A bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészek (a továbbiakban röviden: bv. ügyészek) részére szóló szakági utasítás szerint: rendkívüli esemény alatt a fogvatartás rendjét súlyosan zavaró cselekvést, mulasztást vagy más történést kell érteni.

A felsorolt jogszabályok és az állami irányítás egyéb eszközei a rendkívüli események több típusát is megnevezik.

A Fogdaszabályzat szerint rendkívüli esemény: a fogvatartást érintő terrorcselekmény, a fogvatartott által a fogdában elkövetett bűncselekmény, a fogdaőrség jogszerű eljárásával szembeni csoportos ellenszegülés, a fogda rendjének csoportos megzavarása, a fogvatartott balesete, fertőző megbetegedése, halála, a fogvatartott öngyilkossági kísérlete vagy szándékos egészségkárosítása, az étkezés csoportos megtagadása, ételmérgezés.

A javítóintézeti rendtartás szerint rendkívüli esemény: a fiatalkorú szökése, az intézet területén elkövetett bűncselekmény, a fiatalkorú öngyilkossági kísérlete, balesete, halála, az intézetben kiépített, alkalmazott biztonságtechnikai eszközök, berendezések, felszerelések fiatalkorú általi megrongálása, minden olyan, a fiatalkorú által előidézett esemény, amely az intézet rendjének szándékos megzavarására irányul.

A vonatkozó OP intézkedés három kategóriában összesen 46 ilyen példát sorol fel, továbbá az intézetparancsnok egyéb eseményt is rendkívülinek minősíthet. A kategóriák: a személyi állománnyal kapcsolatos események, a fogvatartottakkal kapcsolatos események, a bv. szerv működését, biztonságát veszélyeztető események. A szerv vezetői ilyen esetekben az esemény elhárítására megtett intézkedéseken kívül a felelős részére, egyes esetekben a bv. ügyész részére is jelentéstételi kötelezettséggel tartoznak.

A rendkívüli eseményekre vonatkozó LÜ h. körlevél az OP intézkedés mellékletében felsorolt példák közül jelöli meg azokat, amelyek a bv. ügyész részéről - súlyosabb esetben telefonon azonnal, míg más esetben írásban - a lehető legrövidebb időn belül jelentéskötelesek. Ilyen eseményből tizenhat van, amelyből a súlyosabb következményekkel járó hét eseményt soron kívül telefonon is kötelező jelenteni.

A körlevél ugyan csak a rendőrségi fogdákat és a bv. intézeteket jelöli meg a rendkívüli események helyszíneként, azonban a bv. ügyészi szakági utasítás 22. §-ának /1/ bekezdése ugyanígy kezeli a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletének hatáskörébe tartozó fogvatartási helyeken, így a rendőrségi, idegenrendészeti előállító helyeken és közösségi szálláshelyeken; a rendőrségi, idegenrendészeti fogdán; az elzárással járó gyógyintézkedések végrehajtási helyein; végül a büntetés-végrehajtási intézetek helyszínein történt és a felsorolásban leírtaknak megfelelő rendkívüli eseményeket is. A körlevél felsorolja ezen kívül a telefonon is jelentési kötelezettséggel bíró rendkívüli eseményeket, továbbá a rendkívüli eseményekről szóló jelentés tartalmi alapkövetelményeit is.

Az 1/1990. Legf. Ü. utasítás a rendkívüli esemény bekövetkezésekor szükséges ügyészi teendőket tartalmazza. Az utasítás részletekbe menően csak a rendkívüli események súlyosabb formáit szabályozza: a fogvatartott halála, súlyos balesete, illetőleg a fogvatartottal szembeni löfegyverhasználat eseteit. A balesettel és halálesettel kapcsolatban az ellenőrzési feladatok körében az ügyész helyszíni kiszállása kötelező, ő dönt az államigazgatási eljárás és a büntetőeljárás folytatása kérdésében, kezdeményezheti a fogva tartó szerv képviselőjének büntető, fegyelmi, szabálysértési, kártérítési felelősségre vonását, végül csak az ő engedélyével temethetik el az elhunytat. A löfegyverhasználat jogosságának vizsgálatával kapcsolatosan az ügyész felülvizsgálja a parancsnoki ellenőrzést is.

II. Egyes esetek elemzése a megtett ügyészi intézkedésekkel

1. Egy gyanúsítottat a rendőrség többrendbeli, a Btk. 316. § /1/ bekezdésébe ütköző, de a /4/ bekezdés b) pontja szerint minősülő lopás büntettének megalapozott gyanúja miatt vett őrizetbe arra figyelemmel, hogy a Be. 129. § /2/ bekezdés d) pontjában írtak szerint szabadlábon hagyása esetén szabadságvesztéssel büntetendő újabb bűncselekményt követne el. A fogvatartott elhelyezésére az ügyeletes fogdaorvos által elvégzett előzetes orvosi vizsgálat után – amely a bűnelkövetőt egészséges, fogdában elhelyezhető személyként jelölte meg – a 2. számú dohányzó zárkában került sor. A fogvatartott részére a fogdaorvos naponta 3x1 darab Rivotril gyógyszer szedését írta elő. A fogvatartott ruházatának átvizsgálása során nála gyógyszert elrejtve nem találtak.

A rendkívüli eseményt megelőző napon saját kérésére a fogdában tartózkodó másik bűnügyi őrizettest is a 2. számú zárkába helyezték el, mert befogadásakor úgy nyilatkozott, hogy fogvatartása alatt nem szeretne egyedül lenni. E zárkatárs elmondása szerint a fogvatartott kezdetben kábultnak tűnt, másnap azonban letéti pénzén élelmiszert, kávé, üdítőt és cigarettát vásárolt, ezekből őt meg is kínálta. A nap folyamán a fogvatartott elmondta zárkatársának, hogy felesége és kisgyermeké van; legutóbbi betöréseitől felesége megpróbálta visszatartani, de ő nem hallgatott rá, ezért lelkiismeret-furdalást érez. A fogvatartott olyan jellegű kijelentést nem tett, amiből öngyilkossági szándékára lehetett következtetni, azonban a délutáni órákban valakinek levelet írt. A fogvatartott vacsoraidőben megkérdezte a zárkatársat, hogy jó alvó-e, majd – amíg az zuhanyozott – egy pohárba kólát töltött neki, melyben legalább egy darab nyugtató–altató hatású gyógyszert (feltehetőleg a részére orvosilag felírt, de el nem fogyasztott Rivotril) oldott fel. A zárkatárs az ital elfogyasztását követően hamarosan elkábult, és álomba merült.

A fogvatartott a reggel 6 órakor esedékes szolgálatváltást és a zárka 6 óra 5 perckor történt ellenőrzését megvárta, majd ezt követően a magával hozott ruházata tárolására szolgáló sporttáska vállszíjának végét a zárkaablak rácsára erősítette kb. 2 méter magasságban, és azzal önakasztást követett el. A fogvatartott cselekményét zárkatársa észlelte először, amikor 7 óra körüli időben – még mindig kábult állapotban – magához tért; s miután az öngyilkosságról kb. 7 óra 5 perckor meggyőződött, rögtön jelzett az őrszemélyzetnek.

A fogvatartott öngyilkosságát megelőzően felesége, illetve a fogdai őrszemélyzet részére búcsúlevelet hagyott, amelyekben leírta, hogy tettét önszántából hajtotta végre, ahhoz senki nem nyújtott számára segítséget.

A kora délelőtti órákban a bv. ügyész jelenlétében megtartott helyszíni szemle alkalmával, majd később – az elhunyt boncolását végző igazságügyi orvosszakértő telefonon történt tájékoztatása alapján – idegenkezűség, illetőleg bűncselekmény alapos gyanúja nem volt megállapítható. Erre figyelemmel a bv. ügyész a Fogdaszabályzat 21. § /3/ bekezdésében és az 1/1990. Legf. Ü. utasítás 21. § /5/ bekezdésében írtak szerint engedélyezte a holttest hatósági boncolás utáni eltemettetését.

Az őrzésért felelős vezető a rendkívüli esemény vizsgálata során a megküldött összefoglaló jelentésben a fogdaország részéről mulasztást állapított meg, mert a Fogdaszabályzat 32. § /2/ bekezdésében 20 percenként előírt zárkaellenőrzést elmulasztották. A vezető hanyag szolgálat ellátása miatt a két őrparancsnok fegyelmi felelősségre vonását kezdeményezte.

Az összefoglaló jelentésben leírtakat kiegészítve a fogdaország mulasztása a fogvatartott öngyilkosságának bekövetkezését megkönnyítette, de nem akadályozhatta volna meg, mert a cselekmény a zárkaellenőrzések között előírt 20 percen belül is kivitelezhető lett volna. Az öngyilkosság elkövetésében a fogvatartott részére feltételezhetően segítséget nyújthatott az, hogy a háziorvos által felírt nyugtató–altató hatású gyógyszert az őrszemélyzetet megtévesztve nem szedte be, hanem azt a zárkatárs elkábítására használta fel. Erre utal az is, hogy a helyszíni szemle alkalmával az elhunyt ruházatában egy olyan tablettára bukkantak, melynek külleme és felírata a fogdán tartott Rivotril gyógyszerrel volt egybevágó. A zárkatárs állítása szerint, ha tudomása lett volna a fogvatartott szándékáról, lebeszéléssel megakadályozhatta volna fogvatartott-társa öngyilkosságát. Amennyiben a fogvatartott szándékáról a fogdaország értesül, az öngyilkosság megelőzése érdekében a Fogdaszabályzat 32. § /2/ bekezdése alapján a fogvatartott folyamatos ellenőrzését tette volna lehetővé.

Az elhunyt fogvatartott élettársa a rendkívüli haláleset kapcsán indult közigazgatási hatósági eljárásban történt meghallgatásakor úgy nyilatkozott, hogy a fogvatartott korábban több alkalommal (ereinek felvágásával és önakasztással is) kísérelt meg öngyilkosságot, pszichiátriai kezelés alatt azonban nem állt. Az élettárs szerint a fogvatartott Rivotril gyógyszert nem szedett, ő maga azonban epilepsziája miatt igen, így annak hatásával a fogvatartott is tisztában lehetett. Ezen információra figyelemmel a fogdaorvos úgy nyilatkozott, hogy a fogvatartott részére a napi 3x1 db Rivotril gyógyszer szedését annak szóbeli nyilatkozata alapján írta elő. Az elhunyt így fogdai fogvatartása során jogosulatlanul jutott nyugtató–altató hatású gyógyszerhez. Az orvos tájékoztatása szerint ilyen esetekben – mivel a fogvatartott nem az ő körzetébe tartozott – nincs módja meggyőződni a vizsgálatra átkísért fogvatartottak kórtörténetéről (így esetleges öngyilkossági kísérletről, pszichiátriai kezelésről sem), hacsak ilyen tartalmú orvosi dokumentumot nem hoznak magukkal a fogvatartottak. Ezekben az esetek-

ben csak az jelenthetne megoldást, ha a fogdaorvos hozzáférést kapna a beteg házi orvosánál vagy a társadalombiztosítási hatóságnál számítógépen vezetett kórelőzményekhez, ez azonban – bár az internetes hozzáférés adott, azonban a házi orvosok betegnyilvántartásainak nincs egységesen rögzített adatbázisa, illetőleg ilyen jogosultsága nincs – nem állt módjában.

A fenti körülmények ismeretében a fogvatartott öngyilkossága megelőzhető lett volna abban az esetben, ha nem nyílik alkalma a Fogdaszabályzat 19. §-ában előírt előzetes orvosi vizsgálat kijátszásával a nyugtató–altató hatású gyógyszer jogosulatlan megszerzésére és felhasználására. Amennyiben a fogdaórság az előzetes orvosi vizsgálat adataiból a fogvatartott korábbi öngyilkossági kísérleteiről tudomást szerezhetett volna, a folyamatos ellenőrzés elrendelésére lett volna lehetőség.

Az ügyben a Fogdaszabályzat 32. § /2/ bekezdésében előírt zárkaellenőrzési rend be nem tartása miatt a bv. ügyész jelzéssel élt. Az ügyészi vizsgálat rávilágított arra, hogy a fogdába történő befogadást megelőző orvosi vizsgálat során – a fogvatartott kórtörténetének hiányában – nem akadályozható meg annak az előfordulása, hogy a fogvatartott pusztán saját nyilatkozata alapján olyan gyógyszert írasson fel magának, melynek szedésére nincs rászorulva. E visszaélés lehetősége alkalmas lehet arra, hogy a fogdai fogvatartás biztonságát veszélyeztesse.

2. Egy gyanúsítottat az utcán végzett gépjármű-ellenőrzés során a rendőrjárőr kábítószerrel visszaélés gyanúja miatt a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. tv. (a továbbiakban: Rtv.) 33. § /2/ bekezdés b) pontja alapján a rendőrkapitányságra előállította. A fogvatartottat előállítás után bűnügyi őrizetbe vették.

A bűnügyi őrizetes fogvatartottat ezután az éjjeli órákban a fogdai befogadás előtt a Fogdaszabályzat 17. §-ában előírt orvosi vizsgálat elvégzésére a felnőtt házi orvosi ügyeletre szállították. Itt az orvosi vizsgálat keretében a fogvatartottól vizelet vételére is szükség volt, mert kábítószer rendszeres fogyasztásáról nyilatkozott. A Fogdaszabályzat 34. §-ában írtakra figyelemmel kézbilincsből kísért fogvatartotról a bilincset az orvos kérésére a vizsgálat idején eltávolították, majd őt az intézkedésben részt vevő két rendőr a mellékhelyiségbe kísérte. Itt a fogvatartott felügyeletét a helyiség mosdó előterében állva, az illemhely félig nyitva hagyott ajtaja mellett biztosították. A fogvatartott a WC-helyiség 125x75 cm nagyságú, ráccsal nem biztosított bukóablakát – feltehetően az ablakot rögzítő sínek kialakításával – kinyitotta, majd a keletkezett nyíláson a rendelő hátsó udvarára, azután az udvart övező fal pereméről a több méterrel alacsonyabban futó utcára leugorva elmenekült. Az átkísérést foganatosító rendőrhadnagy a fogvatartott szökését azonnal észlelte, és őt követve, mintegy 800 méteres üldözés után egy közeli utcában elfogta.

A fogvatartott elfogásakor az intézkedő rendőr a menekülőt – mivel a megállásra való felszólításnak nem engedelmeskedett – testi kényszer alkalmazásával földre vitte, majd a még mindig szabadulni próbáló fogvatartott hátára térdelt, és kezeit hátra húzva őt megbilincselte. A fogvatartott elfogásakor közölte, hogy az ablakon való kiugrás következtében a jeges udvaron elcsúszott, más sé-

rülésről azonban nem számolt be. A fogvatartottat orvosi vizsgálatát követően a fogdára kísérték, ahol befogadása 02 óra 05 perckor megtörtént. A kényszerítő eszközök alkalmazásának jogszerűségét a vezető megvizsgálta, és úgy találta, hogy azok használata jogszerű, szakszerű, továbbá szükséges és arányos volt.

A keletkezett iratok alapján a Btk. 245. § /1/ bekezdésébe ütköző fogolyszökés büntettének gyanúja miatt az őrizetes ellen eljárás indult.

Az esemény kapcsán lefolytatott vezetői vizsgálat szerint a kísérést fogantató rendőrök nem kellő körületekintéssel jártak el, mert a fogvatartott szökését a viszonylag nagy méretű, megfelelően nem zárható ablakkal ellátott helyiségből vezetősíjas bilincs alkalmazásával meg lehetett volna akadályozni a személyiségi jogok tiszteletben tartása mellett. Erre figyelemmel az eljáró két rendőr – fegyelmi eljárás elrendelése és fenytetés kiszabása mellőzésével – írásos figyelmeztetésben részesült. Az eset vizsgálatát végző közrendvédelmi osztályvezető a jövőben hasonló vizsgálat esetén a vezetősíjas bilincs kényszerítő eszköz alkalmazására tett javaslatot.

A bv. ügyész a rendőri összefoglaló jelentés megállapításaival egyetértett, emellett a hasonló cselekmények jövőbeli megelőzése érdekében átiratban javaslatot tett arra, hogy ha a fogvatartottak orvosi vizsgálatát rendszeresen ezen a helyszínen végzik, az egészségügyi intézmény és a rendőrség a mellékhelyiség ablakának ráccsal való megerősítéséről egyeztessen.

3. Egy elítélt fogvatartott a bv. intézet udvarán álló, körszállításra induló járműben egy elítélt-társát legalább egy alkalommal kézzel orron ütötte. Az eseményt a bántalmazott fogvatartott jelezte a felügyeletnek.

A bántalmazott fogvatartotton az orvosi vizsgálat 8 napon túl gyógyuló orrcsonttörést állapított meg.

Az intézetparancsnok a sértett bejelentése és az ezután keletkezett iratok alapján az elkövető ellen fegyelmi eljárást indított, egyúttal a Btk. 170. § /1/ bekezdésébe ütköző bekezdésébe ütköző, de a /2/ bekezdés szerint minősülő súlyos testi sértés büntettének gyanúja miatt a rendőrségen büntető feljelentést is tett.

Az esemény kapcsán lefolytatott fegyelmi vizsgálat szerint a szállításhoz a bántalmazójával összebilincselte fogvatartott a szállítmányvezető felügyelőnek a szállítást megelőzően jelezte fenyegetettségét, melyet követően mindkét fogvatartott kioktatásban részesült, de őket nem különítették el egymástól. Az eseményt követően a fogvatartottakat a fegyelmi eljárás lefolytatásáig a bv. Intézetben visszatartották; az intézetparancsnok a továbbiakban megelőzésként a bántalmazó fogvatartott fegyelmi elkülönítéséről rendelkezett.

A bántalmazó fogvatartott meghallgatása során tagadta a cselekmény elkövetését, de a bántalmazott fogvatartottra fenyegető kijelentéseket tett. A bántalmazott fogvatartott terhelő nyilatkozatát fenntartotta. Mivel a cselekménynek szemtanúja nem volt, a fogvatartottak vallomásaiban fennálló ellentmondást feloldani nem sikerült, ezért a bv. intézet a bántalmazó fogvatartott ellen indított fegyelmi eljárást bizonyítottság hiányában megszüntette.

A bv. ügyész vizsgálata arra is kiterjedt, hogy a bv. intézet birtokában lévő információk alapján nem lett volna-e indokolt a két fogvatartott elkülönített szállítása.

A bv. intézetnek több olyan információ is előzetesen a rendelkezésére állt, amelyekből a fogvatartottak személyiségére, egymással szembeni viszonyára lehetett következtetni. A bántalmazó fogvatartott korábban történt ott-tartózkodása során indulatvezérelt állapotban a bv. intézet egyik zárkájában a mosdót és a falat megrongálta, amiért biztonsági elkülönítésbe került. A bántalmazott fogvatartott már sérült orral érkezett a bv. intézetbe, mert az azt megelőző fogvatartási helyén orrcsonttörést szenvedett el; ennek orvosi papírokból rögzített keletkezési körülményei bántalmazás gyanújára utalnak. A két fogvatartottat a bv. intézetben kezdetben egy zárkában helyezték el. A bántalmazott fogvatartott még a szállítást megelőzően jelezte a felügyeletnek a vele együtt elhelyezett fogvatartottal szembeni fenyegetettségét, ezért ők a szállításukig hátralévő időre külön zárkába kerültek. Ezen információk, valamint a bántalmazott fogvatartott – a szállítást megelőző – ismételt kérése alapján szükséges lett volna a két elítélt elkülönítése a szállítás idejére.

A vizsgálat keretében tett megállapításokra tekintettel a bv. ügyész a bv. intézet felé észrevétellel élt. A bv. intézet parancsnoka az észrevétel alapján az ügyeletes felügyelőt, aki a szállításvezető felügyelő részére a két fogvatartott konfliktusáról szóló információ átadását elmulasztotta, fegyelmi eljárás keretén belül szóbeli megrovásban részesítette.

4. Egy mentális okokból gondnokság alá helyezett személlyel szemben az ápolására szolgáló szociális otthon területén a helyi rendőrkapitányság két járőre az Rtv. 37. § b) pontja alapján biztonsági intézkedést foganatosított, melynek keretében az intézkedés alá vont személyt mentő segítségével a pszichiátriai osztályra szállították. A biztonsági intézkedés okául az szolgálta, hogy az intézkedés alá vont személy ittas állapotban bántalmazta egy betegtársát, majd a rendőri intézkedés során szökni próbált, és a szökést megakadályozni kívánó rendőrökre támadt. A rendőrök ekkor az Rtv. 47. §-a alapján testi kényszerrel a földre vitték, és az Rtv. 48. § b), c) és d) pontjaira figyelemmel kezét hátrabilincseltek. A beszállítást követően a beteg felvételekor az orvosok észlelték, hogy az előállított személy jobb felkarja – 8 napon túl gyógyuló testi sérülést eredményező módon – a rendőri intézkedés során eltörött.

A kényszerítő eszközök alkalmazásának törvényességét az ügyeletes parancsnok haladéktalanul kivizsgálta: azt jogszerűnek, szakszerűnek és arányosnak minősítette. A rendőrkapitányság vezetője az intézkedés alá vont személy ellen a nyomozó ügyészségen a Btk. 229. § /1/ bekezdésébe ütköző cselekmény, hivatalos személy elleni erőszak büntettének gyanúja miatt büntető feljelentést tett.

A bv. ügyész a rendkívüli esemény vizsgálata során szükségesnek tartotta a biztonsági intézkedéssel érintett személy személyes meghallgatását is, melyet követően az erről készült feljegyzés megküldésével ismeretlen rendőr által a Btk. 226. § /1/ bekezdésébe ütköző hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás vétségének, továbbá a Btk. 170. § /1/ bekezdésébe ütköző, de a /2/ bekezdés szerint minősülő súlyos testi sértés büntettének gyanúja miatt szintén büntetőjogi felelősségre vonást kezdeményezett a nyomozó ügyészségnél. A büntetőeljárásokat mindkét esetben kellő bizonyítottság hiányában megszüntették.

5. A bv. intézet egyik zárkájában előzetesen letartóztatott fogvatartottak egy zárkatársukat szóbeli fenyegetéssel és sorozatos bántalmazással több napon keresztül megalázó tevékenységekre (a zárka kitakarítása, verekedés), illetve egy alkalommal ruházatának levételére, majd további szeméremsértő megalázások túrésére kényszerítették.

Az öt elkövető a gyermekek sérelmére elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmény gyanújával fogva tartott sértett ellen táplált indulatában határozta el cselekményét.

A sértetten az orvosi vizsgálat 6 napon belül gyógyuló sérüléseket rögzített.

Az intézetparancsnok a sértett bejelentése és az ezután keletkezett iratok alapján az elkövetők ellen fegyelmi eljárást indított, egyúttal a Btk. 175. § /1/ bekezdésébe ütköző kényszerítés büntetének gyanúja miatt a rendőrségen büntetőeljárást kezdeményezett.

A bv. ügyész vizsgálata ebben az esetben arra is kiterjedt, hogy a bv. felügyelet nem sértett-e szolgálati titkot azzal, hogy a sértett terhére róható bűncselekményről esetlegesen beszámoltak a bántalmazó fogvatartottaknak. A vizsgálat alapján megállapítható volt, hogy a sértett saját maga közölte zárkatársaival az ellene folytatott büntetőeljárás részleteit, amely végül a bántalmazásához vezetett.

6. Egy előzetesen letartóztatott a bv. intézet kapcsolattartásra vonatkozó szabályait megszegte oly módon, hogy a kérelmi lapon – a bv. intézet és a nyomozást felügyelő ügyész megtévesztésével – évekkel azelőtt elhunyt nagyapjával való kapcsolattartást engedélyeztetett.

A fogvatartott cselekményét egy meghallgatáson közölte a bv. ügyésszel, aki ezután hivatalból a bv. intézetnél a fegyelmi eljárás megindítását kezdeményezte. A fogvatartott elmondása szerint e magatartásával nem kapcsolattartásra törekedett, hanem a nyomozás felügyeletét ellátó ügyész büntetőeljárásból való kizárását kívánta megalapozni.

A főügyészség az ügyiratokat további intézkedés céljából továbbküldte az illetékességgel rendelkező városi ügyészségre, ahol a fogvatartott elleni nyomozást a Btk. 276. §-ába ütköző magánokirat-hamisítás vétségének megalapozott gyanúja miatt elrendelték.

Az esemény kapcsán a bv. intézet vizsgálatot nem folytatott, mert az elkövetés körülményei miatt a rendkívüli eseményt megalapozó bűncselekmény gyanúja még nem volt egyértelműen megállapítható.

Az intézetparancsnok a rendelkezésre álló iratok alapján az elkövető ellen fegyelmi eljárást indított. A bv. intézetben lefolytatott fegyelmi eljárás eredményeként a fogvatartott feddést kapott, melyet tudomásul vett.

7. Egy előzetesen letartóztatott fogvatartottal szemben a bv. intézet házi-rendjét sértő magatartás (zárka ajtajának ütögetése és hangos kiabálás) miatt a bv. intézet hivatásos állományába tartozó felügyelő fegyelmi eljárást kezdeményezett, majd – mivel a fogvatartott fegyelemsértő cselekményével felszólítás ellenére sem hagyott fel – bilincs kényszerítőeszköz alkalmazásával biztonsági elkülönítés céljából a kamerával ellátott biztonsági zárkában helyezte el.

A fogvatartott a felügyelő intézkedése ellen a kérelmére tartott bv. ügyészi meghallgatáson a bánásmóddal összefüggő panasszal élt, melyben az ellene indított fegyelmi eljárás alaptalanságát nehezményezte, továbbá állítása szerint a felügyelő a csukott zárka ajtajába egy alkalommal belerúgott, amelynek következtében ő – az ajtnak belülről támaszkodása miatt – bordáin zúzódást szenvedett. További bántalmazásról a fogvatartott nem tett említést.

A büntetés-végrehajtás körében bejelentett panasz vizsgálata alapján – már a fegyelmi eljárás irataiból – megállapítható volt, hogy a fogvatartott valóban okot adott a fegyelmi eljárás megindítására. A zárka folyosóján elhelyezett kamera felvételeinek vizsgálata azonban alátámasztotta a fogvatartott azon állítását, mely szerint a felügyelő intézkedését megelőzően a zárka ajtajába belerúgott. A fogvatartott sérüléseiről készült orvosi látletelek és vélemények, valamint a zárkaajtóra mért rúgás hatásának utólagos vizsgálata a rúgás, továbbá a bemutatott sérülés között ok-okozati kapcsolat fennállását nem tették valószínűvé.

A fogvatartottról készült orvosi látlet és vélemény 8 napon belül gyógyuló (3 nap gyógytartamú), 8 cm hosszú, ívelt bőrpírként megjelenő sérülést rögzített. A röntgenvizsgálat a bordákon sérülést nem mutatott ki.

A bv. ügyész a fogvatartott panaszának részben helyt adott, egyben a bv. intézet parancsnoka felé a fogvatartottakkal szemben megkövetelt bánásmód, valamint a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi. 11. számú tvr. és más büntetés-végrehajtási jogszabályok előírásainak megsértése miatt ügyészi jelzéssel, illetőleg a hivatásos állomány tagja ellen fegyelmi eljárás kezdeményezésére irányuló javaslattal élt.

A bv. intézet vezetése az ügyészi törvényességi vizsgálat alapján hivatalból a felügyelőnek a fogvatartottal szembeni intézkedéséről rendelkezésre álló valamennyi videofelvételt áttekintette. Ennek során kiderült, hogy a felügyelő a megbilincselte fogvatartottat a biztonsági zárkába kísérést követően nagy erővel a zárka fekvőhelyére taszította, amelynek következtében a fogvatartott az ágyra zuhant. A felügyelő ezt követően a fekvőhelyre felállva indulatos szóváltást is folytatott a fogvatartottal. A bántalmazás során egy másik felügyelő is jelen volt, aki abban nem vett részt, de felettesének jogsértő magatartását a bv. intézet vezetésének utóbb nem jelentette. A bántalmazással megvalósult, Btk. 226. §-ába ütköző hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás büntetnének gyanúját megalapozó magatartás miatt a bv. intézet a katonai ügyészségen hivatalból büntető-eljárást kezdeményezett a bántalmazó felügyelő ellen, továbbá a Btk. 350. § /1/ bekezdésébe ütköző jelentési kötelezettség elmulasztása vétségének megalapozott gyanúja miatt a jelenlévő másik felügyelő ellen is.

III. A megtörtént rendkívüli események tapasztalatainak összegzése és a megelőzés kérdése

A felsorolt példákból látható, hogy a bv. ügyész vizsgálata a rendkívüli események leírásán túl számtalan más részletre is kiterjedt, köztük nemegyszer a büntetés-végrehajtás területén kívül eső jogokra vonatkozóan is. Így

- a fogvatartottak egészségügyi ellátására, ezen belül a gyógyszerellátás kérdésére;
- az orvosi rendelő biztonságára, a rendőri kísérés szabályainak betartására;
- a fogvatartottak közötti elkülönítés szakmai indoklásának vizsgálatára;
- a rendkívüli eseményben érintett személy meghallgatására;
- a szolgálati titok megsértésének vizsgálatára.

Előfordult olyan eset is, hogy a bv. ügyész a rendkívüli eseményről saját kezdeményezésű meghallgatása, illetőleg a fogvatartott panasza nélkül nem szerzett volna tudomást.

Mindezek tanulsága annyi lehet, hogy – a szakági utasítás rendelkezéseiből is leszűrhető módon – a rendkívüli események kivizsgálását folytató ügyész nem elégedhet meg pusztán a krónikás szerepével. Az ügyésznek a jelentéstételt megelőző vizsgálata során figyelembe kell vennie, sőt alkalmanként magának kell felderítenie a rendkívüli esemény létrejöttéhez vezető okokat, majd a fogvatartásért felelős szervvel történt konzultálást követően – a rendelkezésére álló intézkedésekkel hathatósan élve – kell gondoskodnia arról, hogy az ilyen esetek a jövőben megelőzhetőek legyenek.

E tevékenységével az ügyész a jogalkotó alkotmányos szándékának megfelelően a független, külső törvényességi kontroll szerepét tölti be a büntetés-végrehajtásban, amely a fogva tartó hatóságok működésével párhuzamosan öröködi a jogszabályi előírások betartása felett.

Vincze Eszter

A rivotrilos csokoládé és egyéb ingyencsúcsok receptgyűjteménye, avagy tiltott tárgyak és szerek a hazai bv. intézetekben¹

Napjainkban a büntetés-végrehajtási szervezet által sem vitatott tény az, hogy egyes tiltott, a bv. intézetekben egyáltalán nem kívánatos, nagyfokú biztonsági kockázatot jelentő tárgyak és szerek a biztonsági intézkedések ellenére bejutnak, illetve megjelennek az intézetekben.

2009 októberében született meg az elsőfokú ítélet a 2005. augusztus 13-ára virradóra a Pálhalmi Országos Bv. Intézet sándorházi részlegében holtan talált fogvatartott ügyében. Az 5 évvel ezelőtti tudósítások arról számoltak be, hogy az intézetben előzetes letartóztatását töltő, csalás miatt jogerős ítéletére váró fogvatartottat – akinek holtteste alatt gyógyszereket, főként nyugtatót, nyakán pedig egy lepedőszélből sodort zsinórt találtak – feltehetően a börtönben folytatott kábítószer-kereskedelem miatt gyilkolták meg zárkatársai. A 3 évig tartó nyomozás eredményeképpen az elhunyt három korábbi zárkatársa ellen emelt vádat az ügyészség. A vádat képviselő ügyész a tárgyaláson lefolytatott bizonyítási eljárás adatai alapján a vádat módosítani volt kénytelen: míg a nyomozás során beszerzett igazságügyi orvosszakértői vélemény szerint a fogvatartott szervezetében ugyan nagy mennyiségű altató- és nyugtatószert találtak, halálát a nyaknál kézzel történő megragadás következtében fellépő fulladás okozta, arca és bordája pedig ütések következtében sérült meg, addig a bírósági szakban e kérdést érintően változás történt. Eszerint a fogvatartott halála nem a fojtogatás miatti fulladás, hanem gyógyszermérgezés következtében állt be. Az új véleményre figyelemmel a vádbeli minősítés befejezett bűncselekményről kísérletre módosult. A bíróság azonban nem látta kétséget kizáróan bizonyítottnak a vádlottak bűnösségét a módosított vád szerint sem, és mindhármójukat felmentette azzal, hogy a fogvatartott halálát a bv. intézetbe ismeretlen úton, nagy mennyiségben bejuttatott gyógyszerek okozták, melyekből az elhunyt rendszeresen és sokat fogyasztott, a halott sérülései pedig pontosan meg nem állapítható körülmények között, időben és módon keletkeztek.

A média által ugyancsak sokat emlegetett hír volt az is, hogy 2008 februárjában a Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézetben rendőri együttműködéssel, szolgálati kutya bevonásával tartott ellenőrzés során hús előzetes letartóztatásban lévő személynél találtak marihuánát. Ebben az esetben a kábítószer bejuttatásával kapcsolatban felmerült az a gyanú, hogy a bv. állomány több tagja is érintett lehet, ezért a Debreceni Katonai Ügyészség 2008. április 7-én nyomozást rendelt el az ügyben.

Dolgozatomban – a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet parancsnokának, biztonsági osztályvezetőjének és sajtóreferensének segítségével, amit ezúton is köszönök – a tiltott tárgyak bv. intézetekben való megjelenésének lehetséges módjait

¹ A Legfőbb Ügyészség szakmai tudományos konferenciáján – Balatonlellén 2009. november 6-án – elhangzott előadás szerkesztett, bővített változata.

és veszélyeit gyűjtöttem össze, valamint röviden említést teszek a leggyakrabban problémát jelentő tárgyakról és szerekről.

Több jogszabály, illetve jogszabályhely teszi a fogvatartottak kötelezettségévé a bv. intézet, illetve javítóintézet rendjének megtartását. A büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet (a továbbiakban Bv. tvr.) 33. § (1) bekezdés c) pontja az elítéltekre, a 109. § (2) bekezdése a javítóintézeti nevelés alatt álló fiatakorúakra, a 117. § (1) bekezdés a) pontja az előzetes fogvatartásban lévőkre, a 124. § (1) bekezdés b) pontja pedig az elzárásokat töltőkre nézve írja elő e kötelezettséget. A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet az általános rendelkezések között rögzíti azt, hogy a fogvatartott jogainak gyakorlása nem sértheti a közérdeket, mások jogait, nem veszélyeztetheti az intézet rendjét és biztonságát, valamint azt, hogy a fogvatartott köteles a végrehajtásra vonatkozó szabályokat, az intézet házirendjét betartani.

A tiltott tárgyak „beszerzésével” a fogvatartott a fentebb említett kötelezettségét szegi meg, mégpedig igen sok esetben jogai gyakorlása során, illetve által. A fogvatartottak jogai közé tartozik többek között a levelezés, a látogató fogadása, a csomag kapása, a munkavégzés, melyek kiváló és többek által ki is használt formái a tiltott tárgyakhoz való hozzájutásnak. Lehetőséget kínál a meg nem engedett tárgyak megszerzésére a jutalmazás néhány formája is: a soron kívüli csomag, illetve a soron kívüli látogató fogadása, valamint az eltávozás és a kimaradás.

Természetesen a fogvatartott kötelezettségsszegése általában másik személy szabályszegő magatartását is feltételezi. A jogszabályok – így a már említett 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet, valamint a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény – a bv. intézetekbe belépők számára is rögzítenek kötelezettségeket, melyek megszegése esetén azonban a szankcionálás sok esetben lehetetlen vagy az elkövető ismeretlenül maradása miatt, vagy a bizonyítékok hiánya miatt.

Az intézetekben megjelenő tiltott tárgyak és szerek nagy része kívülről kerül be a falak mögé, ugyanakkor nemcsak a „kint rekedtek” fantáziája határtalan azok bejuttatásában, hanem a fogvatartottaké is azok gyártásában.

A fogvatartott nem engedélyezett dolgokkal történő ellátásának kézenfekvő módja a levelezés, a látogatás, a csomagküldés és a külső munkavégzés, vagy az egyéb okból megvalósult eltávozás kihasználása. Kevésbé tekinthető kézenfekvőnek – és ritkább is – az, hogy a védő vagy a bv. személyzet valamely tagja csempészi be a kívánt tárgyat az intézetbe.

A fogvatartottak levelezése szigorú biztonsági ellenőrzésen megy keresztül. A Bv. tvr. 86. §-a értelmében a levél ellenőrzése kiterjedhet a levél felbontására, melynek célja annak megállapítása, hogy a levél nem tartalmaz-e a biztonságra veszélyes tárgyat vagy információt. Az ellenőrzésnél technikai eszköz és különlegesen kiképzett kutya is igénybe vehető. Az elítéltnak azonban a hatóságokkal, a nemzetközi szervezetekkel és a védővel való levelezése tartalmilag nem ellenőrizhető. Ha alapos gyanúja merül fel annak, hogy a levél nem tőlük származik,

a levelet az elítélt jelenlétében kell felbontani, de az ellenőrzés a levél tartalmára nem terjedhet ki, illetve csak a feladó azonosítására szolgálhat. Előfordul, hogy a fogvatartott megváltozott levelezési szokásai adnak okot az ilyen küldemények felbontására. Nemrégiben a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézetben egy szemérem elleni erőszak büntette miatt előzetes letartóztatásban lévő fogvatartott esetében a védőnek címzett, igencsak gyakorivá váló levelek keltették fel az egyik nevelő érdeklődését a borítékok tartalma iránt, majd a fogvatartott jelenlétében történő levélbontáskor fény derült arra, hogy a borítékban elhelyezett tekintélyes paksamétából mindössze egy lap íródott a meghatalmazott védő részére: az, amelyik azt tartalmazta, hogy kinek kell átadni a borítékban található egyéb küldeményeket. A Bv. tvr. 87. §-a szerint: ha az intézet az általa tartalmilag ellenőrizhető levél tekintetében megállapítja, hogy az intézet, illetve a fogvatartás biztonságát veszélyeztető adatot, információt vagy tárgyat tartalmaz, az ilyen levél nem továbbítható, illetőleg az elítéltnak nem kézbesíthető.

A bv. intézet fegyelmi vagy büntetőeljárást is indíthat, ha a fogvatartott a levelezésre vonatkozó szabályokat megszegi.

A nem hivatalos személyektől származó levelek tehát felbontásra és ellenőrzésre kerülnek, mely utóbbi főként a tiltott tárgyak beküldésének megakadályozására irányul. A viszonylag könnyű ellenőrizhetőség és a levél kis mérete miatt nem ez a leggyakoribb módja a nem engedélyezett tárgyak bekerülésének, bár pénzt több alkalommal megkíséreltek már így a kapcsolattartók a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézetben fogvatartottak részére bejuttatni. Ideális esetben a levelek tartalmi ellenőrzése is megtörténik. Ideális esetről akkor lehet beszélni, ha a személyzet létszáma megfelelő a fogvatartottak számához képest. A Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet vonatkozásában nem ez a helyzet. A 93 férőhelyen manapság általában kb. 240 főt „szállásol el” az intézet, a fogvatartottak számának növekedésével viszont nem járt együtt az állománybővítés, így továbbra is 3 nevelő látja el mindazokat a feladatokat, melyeket 93 fő esetén kellene ellátni. Minthogy nem ritka, hogy naponta akár 100 levéllel érkezik a postás, nincs idő valamennyi küldemény alapos átböngészésére. A nevelők a legproblémásabbnak tartott fogvatartottak leveleinek áttanulmányozása mellett mindössze szűrőpróbaszerű ellenőrzésre vállalkozhatnak.

Lehetőséget teremt a tiltott tárgyak becsempészésére a látogatás is a rá vonatkozó szigorú szabályok ellenére. A látogatásból ki kell zárni – többek között – azt, akinek magatartása az intézet biztonságára veszélyt jelent, adott esetben tehát az olyan személyt, akit már rajtakaptak tiltott tárgy vagy szer bevitelén. A látogatás meghatározott időben és gyakorisággal, a bv. intézet értesítésére, a parancsnok által megszabott – de 30 percnél nem rövidebb – időtartamban történik, így az intézet előre tud tervezni, hiszen a látogató átvizsgálására, a látogatás rendjének biztosítására megfelelő létszámú személyzetet kell biztosítani. A bv. intézet területére belépni, illetve onnan távozni szándékozó személy igazoltatása mellett a látogató ruházata és csomagja is átvizsgálható. A látogatás során nyilvánvalóan nemcsak a fogvatartott, hanem az általa fogadott személy is köteles

az intézet rendjére, a házirendre és a fogvatartás biztonságára vonatkozó előírásokat – melyekről a látogatást megkezdésekor a látogatást irányító testületi tag részletes tájékoztatást ad – megtartani.

A látogatás kizárólag az arra kijelölt helyiségben bonyolítható le, ahol egy elítélt egy időben maximum két kiskorú és két nagykorú személyt fogadhat. A látogató élelmiszert vihet a fogvatartottnak a látogatás alkalmával, azonban ezt mindenképpen csak ellenőrzést követően lehet elfogyasztani, vagy a körletre vinni, már amennyiben az intézet ezt engedélyezi. Előfordulhat ugyanis az, hogy az intézet előírása szerint kizárólag a látogatóhelyiségbe lehet bevinni élelmiszert, és ott el kell fogyasztani, mert a körletre nem vihető fel, vagy az, hogy az intézetben vásárolt élelmiszer fogyasztható csak a látogatás alatt, de a körletre az sem kerülhet ki. Ital a látogatáskor nem vihető be, azt vagy az intézetben kell megvásárolni, vagy az intézet maga biztosítja. A látogatók figyelmét külön felhívják arra, hogy nem vihető be az intézetbe a közbiztonságra, valamint az intézet rendjére és a fogvatartás biztonságára veszélyes tárgy, így különösen lőfegyver, lőszer, robbanószer, szűrő- vagy vágóeszköz, kábítószer, adóvevő készülék, telefon, fényképezőgép, hang- és képfelvevő készülék.

A különleges biztonságú körleten elhelyezett elítéltek látogatására még szigorúbb szabályok vonatkoznak: az elítélt csak zárt fülkéből beszélhet a kapcsolattartóval, akitől semmiféle tárgyat – így élelmiszert sem – vehet át.

A Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézetben a látogatás alapvetően kétféle helyiségben történik. A felnőtt előzetes letartóztatásban lévők a tiltott tárgyak és szerek bejuttatásának megakadályozása érdekében már több mint másfél évtizede a látogatótól rés nélküli üvegfalal elválasztott zárt fülkéből, telefonon beszélhetnek a látogatóval. A jogerős ítéletüket töltők egy nagyobb helyiségben fogadhatják a látogatót. Szükség is van arra, hogy a kijelölt helyiség tágasabb legyen, mivel egyszerre 5 elítéltnak és a hozzájuk érkezőknek kell helyet biztosítani. E csoport szemmel tartására mindössze 1 bv. felügyelő jut, mivel az állomány létszáma több főt e feladat ellátására nem tesz lehetővé. A megyei bv. intézet anyagyermek részlegében – melynek felszereltsége egyébként is meghaladja a „normál” bv. intézetekét – egy ülogarnitúrával ellátott, nappali-szerű helyiség áll rendelkezésre a látogatás lebonyolításához, amely egyben és főként a hozzátartozók gyermekkel való kapcsolattartását is szolgálja. A kecskeméti Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetében az előzetesen fogvatartottak látogató-fogadása sem különbözik a jogerősen elítéltektől: nem zárt fülkéből, üvegen keresztül, hanem közvetlenül kommunikálhatnak látogatóikkal.

A látogatás alkalmával nemcsak a kapcsolattartó, hanem a fogvatartott ellenőrzése is megtörténik: mind a látogató fogadása előtt, mind pedig utána, a körletre visszatérés előtt megmottózzák, átvizsgálják a ruházatát, valamint a körlet folyosón elhelyezett biztonsági kapun is át kell mennie.

A bv. intézet tapasztalata szerint – figyelemmel arra, hogy az itt szabadságvesztésüket töltő elítéltek nagy része dolgozik és munkavégzési lehetőségüket nemigen kívánják elveszíteni – az elítéltek nagy része nem meri kockáztatni a

biztonsági követelmények megszegését, így a tiltott tárgyak és szerek tekintetében a látogató fogadása nem nagyobb veszélyforrás, mint a csomagküldés.

A csomagküldés sok gondot okoz a büntetés-végrehajtásnak; leggyakrabban – valószínűleg – ily módon kerülnek be nemkívánatos tárgyak az intézetekbe. A csomagok tartalmát az egyes nevelési feladatok végrehajtásának eljárási szabályairól szóló 0116/1998. (IK Bv. Mell. 2.) OP intézkedés részletekbe menően szabályozza, hat csoportba osztva a beküldhető tárgyakat: élelmiszerek, egyéb használati tárgyak (pl. elemmel működtethető zsebrádió, fülhallgató, kártya, játék), dohánnyárak, ruházati anyagok, tisztasági felszerelések, írószerek és papíráruk.

Hasonlóképpen a kapcsolattartás egyéb formáihoz, a csomagküldés is szigorúan és részletesen szabályozott. A csomagot mindig az intézet bontja fel a címzett jelenlétében, és a küldemény átvizsgálására is sor kerül. Azokat a tárgyakat, melyeket a címzett nem tarthat a birtokában, saját költségére visszaküldheti a feladónak vagy a bv. intézet a letétbe helyezett tárgyai között tárolja, ha ez lehetséges; amennyiben pedig a tárgy az intézetben közegészségügyi vagy más, az intézet biztonságát veszélyeztető okokból nem tárolható, és a visszaküldést a címzett nem vállalja, a bv. intézet gondoskodik annak megsemmisítéséről. Ha az élelmiszert tartalmazó csomag súlya jelentősen – több mint 1 kg-mal – meghaladja a küldhető mennyiséget, a következő alkalommal a fogvatartott kisebb tömegű csomag fogadására kap lehetőséget.

A fentebb már hivatkozott OP intézkedés mellékleteként szereplő, a csomagokról a csomagküldőnek adandó tájékoztató tartalmazza azt is, hogy az intézet területén működik bolt, melyben „lényegében mindazok az árufeleségek megvásárolhatók (felsőruházati termékek és lábbeli kivételével), melyek a csomagban is küldhetők”. Említi továbbá a tájékoztató azt is, hogy a fogvatartottnak pénz is küldhető, és a küldő rendelkezésének megfelelően a bv. intézet engedélyezi az összeg felhasználását. Bár a büntetés-végrehajtási szervezet hivatalos álláspontját e körben nem ismerem, a tájékoztatás ezen részei arra engednek következtetni, hogy a büntetés-végrehajtás a csomagküldéssel szemben inkább a pénzküldést kívánja ösztönözni.

A csomagküldés ugyanis több problémát felvet mind a büntetés-végrehajtási szervezet, mind a fogvatartott, mind pedig a kapcsolattartó részéről.

A csomagok ellenőrzésére a bv. személyzet igen sok energiát és időt fordít. A Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézetbe havonta megközelítőleg 350 csomag érkezik, ez a szám azonban decemberben – az ünnepekre tekintettel – általában megduplázódik. A 2007-ben beszerzett csomagvizsgálóval minden egyes csomag átvizsgálásra kerül, majd a felnyitásukat követően két bv. alkalmazott ellenőrzi őket. Az ellenőrzés alatt nem egyszerű szemrevételezést kell érteni: a por alakú küldeményeket kiöntik, esetleg fémpálcával beléjük szurkálnak – a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézetben találtak már cukorban elrejtett működőképes jugoszláv kézigránátot –, a konzerveket kinyitják, és fémpálcával ugyancsak belenyúlnak (a Kecskeméti Konzervgyár léte nagyszerű alkalmat teremt gyárilag lezárt, mobiltelefon rejtő konzervek beküldésére). Valamennyi zacskós élelmiszert kinyit-

ják, ha nem öntik ki, fémpálcával beleszúrnak, a cigarettadobozokból legalább szűrőpróbaszerűen kivesszük néhány szálat, a WC-papírtekercsek lapjait átpergetik, a szalámirudakat darabokra vágják, a tubusos termékeket (mint pl. fogkrém, mustár) felbontják, és a tartalmát fémpálcával ellenőrzik, a cipőket alaposan szemrevételezik, a zsebrádiók beküldésekor pedig a technikusokat is bevonják. A küldemény dobozát a fogvatartott nem kapja meg, mert a hullámpapír részei kiváló rejtkehelyet jelentenek pl. gyógyszer vagy kábítószer számára.

Vannak olyan bv. intézetek, ahol a technikai eszközök és a személyes ellenőrzés mellett szolgálati kutyát is igényben vesznek. A Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet – szolgálati kutya hiányában – nem tartozik ezek közé.

Mint a szabályozásból láthattuk, előfordul olyan eset is, amikor a nem engedélyezett tárgyakat maga az intézet tárolja.

A csomagok dobozának a szelektív hulladékgyűjtőbe történő elszállításáról szintén a bv. intézet gondoskodik, természetesen a csomagoláson szereplő személyes adatok, azaz a nevek és címek eltávolítását, megsemmisítését követően.

A fogvatartott számára egyrészt igen kellemetlen, negatív élményt jelent, hogy a szeme láttára idegenek ízekre szedik a neki küldött csomagot. Másrészt adott esetben a fogvatartott 10 felbontott olajoshal-konzervvel távozhat, amit elraktározni már nemigen tud, tehát a csomagjának egy része gyakorlatilag odaveszik, hiszen elfogyasztják a zárkatársak. Harmadrészt a beküldeni nem engedélyezett dolgok – amennyiben azt vissza akarja postázni – a fogvatartott költségére küldhetők vissza.

A csomagküldő szempontjából is vetődnek fel problémák a csomagküldéssel kapcsolatban. A küldőnek jóval többbe kerül egy csomag feladása, mint a pénz feladása; romlandó élelmiszert nem küldhet az intézetbe; a fogvatartottnak át nem adható tárgyakat pedig gyakran megsemmisítik, így teljesen felesleges volt ráköltönie.

A büntetés-végrehajtáson belül vannak támogatói a csomagküldés megszüntetésének, akik örömmel üdvöznének az erre irányuló jogszabály-módosítást több okból is.² Ezen kapcsolattartási forma eltörlése kétségtelenül idő-, energia-, és költségmegtakarítást eredményezne a bv. intézetek számára, a tiltott tárgyak bejutásának ez az útja lezárulna. A fogvatartott a csomag helyett neki küldött pénzen helyben megvásárolhatná mindazokat a termékeket, amelyeket a csomag tartalmazhat, és nem kell végignéznie, ahogyan – bár érthető okokból, de – aprólékosan darabokra cincálják a személyes küldeményét. A bolti vásárlás emellett azt is megtaníthatja vagy gyakoroltathatja a fogvatartottnak, hogy hogyan kell beosztani a rendelkezésére álló pénzt: azaz egy kinti, a való életben nap mint nap előforduló szituációt produkál a börtönön belül.

² Lásd pl. Frank Tibor: A tiltott tárgyak intézetbe bejuttatásának megakadályozása, a bejuttatott tárgyak előlételésének módszerei. Börtönügyi Szemle, 2008. 2. 20-24.

Mindezek mellett még meg kell említeni azt is, hogy a csomagküldés a kapcsolattartásnak igencsak elszemélytelenedett formája, tekintettel a beküldhető tárgyak korlátozottságára.

Nem túl hagyományos, és nem is engedélyezett módja a „csomagküldésnek” a tárgyak egyszerű bedobása, behajtása a bv. intézet területére. Bár a biztonsági kamerán keresztül az erre irányuló tevékenységek nagy része észlelhető, a tárgyak egy részének megtalálása már nehézségekbe ütközik. A Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet a városközpontban található, zárkaablakainak egy része egy közepes forgalmú utcára néz. A kapcsolattartás így viszonylag könnyűszerrel történhet az utcáról felkiabálva, hiszen a válaszolót az intézetben belül nehéz fellelni. Nem igényelhetett túl nagy szellemi erőfeszítést a „látogatók” részéről annak a kiötlése sem, hogy a nem túl sérülékeny tiltott tárgyakat – pl. a nyugtatószereket – gyurmába csomagolva megpróbálják behajtani az ablakrácsokon keresztül a zárkákba. Még különösebben jó célzónak sem kell lenni ehhez a művelethez, mivel a gyurma magán a rácson is megtapad, így nem feltétlenül kell a rácsok közé betárolni. Mire a kamerát figyelő bv. felügyelő értesíti a kollégáit, a bedobott tárgy már régen eltűnt a rácsról, sőt az sem biztos, hogy pontosan tudni lehet azt, hogy melyik zárkában keressék.

A tiltott tárgyak kívülről való bejuttatása nemcsak a kapcsolattartók, hanem a fogvatartottak révén is lehetséges: egyrészt a bv. intézetbe bevonuláskor, másrészt a kintről való visszatéréskor. Bár a fogvatartottak feltehetően nem szívesen kockáztatnák azt, hogy elveszítsék azon lehetőségüket, hogy külső munkavégzés, kimaradás vagy eltávozás okán elhagyhassák az intézetet, számolni kell az a lehetőséggel, hogy a kívülről az intézetbe visszatérőnél is lehet saját magára, társaira vagy az intézet biztonságára veszélyt jelentő tárgy. A bv. intézet ezért a visszatéréskor is ugyanolyan alapos ellenőrzésnek veti alá a fogvatartottakat, mint a bevonulókat.

A fogvatartottak és kapcsolattartóik mellett sajnálatos módon más személyek is részt vesznek a tiltott tárgyak becsempészésében, így ügyvédek és bv. dolgozók is.

A Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézetben az ügyvédi beszélőre fenntartott helyiségben is üveggel elválasztva, telefonon érintkezik egymással a védő és ügyfele. A válaszfalon itt azonban – eltérően az egyéb látogató fogadására kijelölt fülkéktől – van egy rés, amelyen keresztül az iratok átadhatók tanulmányozásra. Ma már ez valóban csak egy rés, nagyobb irattömeg nem, csak néhány papírlap csúszatható át rajta. Korábban nagyobb nyílás állt az ügyvédek és védenek rendelkezésére, de mivel az intézetben igencsak megugrott a mobiltelefonok száma, a bv. intézet a szűkítés mellett határozott. A döntés helyesnek bizonyult: az azóta talált telefonkészülékek száma a töredékére csökkent. Ugyanakkor a papírlap mellett még mindig átjuttatható pénz, porrá őrölt gyógyszer vagy kábítószer. Bár az ügyvédeket nem motozhatják meg, a fogvatartottat mind a beszélő előtt, mind a beszélő után komoly ruházati átvizsgálásnak vetik alá, gyakorlatilag az alsóneműjén kívül minden ruhadarabját aprólékosan ellenőrzik. Így talál-

ták meg korábban a mobiltelefonok egy részét is, valamint például megközelítőleg 3 éve az egyik fogvatartottnál marihuánát, mely az ügyvédjével való konzultáció előtt még nem volt nála. Minthogy azonban a fogvatartott nem feltétlenül „mártja be” a védőjét, akitől hite szerint a további sorsa függ, annak kétséget kizáró bizonyítása, hogy a tiltott tárgy vagy szer az ügyvéd útján jutott be, nagy nehézségekbe ütközik, mivel a fogvatartott ragaszkodhat ahhoz, hogy az a beszélő előtt is nála volt, csak akkor sikeresen átjutott az ellenőrzésen. Hasonló a helyzet akkor is, ha a bíróságon való megjelenését követően fedeznek fel fogvatartottnál valamit – jellemzően telefont –, még abban az esetben is, ha senki másral nem beszélt, csak a védőjével. A védekezés lehet ugyanaz, azaz, hogy korábban került a tárgy a fogvatartotthoz, és emellett számításba kell azt is venni, hogy a védő mellett még érintkezett az őt kísérő bv. felügyelőkkel is...

A korrupció feszegetése, feltárása sok állami szerv esetében közkedvelt témája a médiának. Az origo.hu-n 2008. február elején jelent meg egy cikk a következőkkel: „Egy jelenleg börtönben ülő rab felesége például állítja: bárhol ült is eddig férje, „két hét alatt megvolt mindene”. A férfi az elmúlt években négy börtönt is megjárt, erre alapozva állítja a nő, hogy férje a különböző intézetekben az őt őrzőktől meg tudta, ma is meg tudja vásárolni azt, amire éppen szüksége van. A nő szerint cigit, Rivotrilt (a legnépszerűbb nyugtató a rabok körében, amiből több szem egyszerre tudatmódosítóként hat), telefont, de kábítószer és éles kést is lehet venni egyes őrzőktől. A feleség árakat is mondott, szerinte a rácsok mögött minden drágább, mint a szabad életben. A Rivotrill tablettából egy szem 200, a kint ócskának számító, 3 ezer forintos mobiltelefon bent 40 ezer, a marihuána grammja pedig 5-6 ezer forintjába kerül a raboknak. „Valahogy mindig bejött a cucc” – emlékezett börtönéveire egy másik volt elítélt, a fiatalember szerint a „szintes őrzőtől” leginkább Rivotrilt, alkoholt és telefont lehetett vásárolni abban a vidéki intézetben, ahová őt csukták le. Kérdésünkre, hogy tapasztalatai szerint az állomány hány százaléka foglalkozott a rabok igényeinek kielégítésével, azt mondta, hogy kevesen. „De volt minden szinten pár ember, és valószínűleg benne volt egy-két csomagellenőrző, konyhai dolgozó, és segíthettek anél a cégnél is, ahol a rabok dolgoztak.”

Nem vitatott, hogy előfordulnak az újságíró által említett esetek, azonban mindenképpen figyelembe kell venni az ilyen hírek hallatán azt, hogy a fogvatartottak és hozzátartozóik túlozhatnak egyrészt, mert a fogvatartott intézetben belüli hatalmát, fontosságát fitogtatják a dicsekvéssel, másrészt más eszközük a bv. intézettel és az ott dolgozókkal szemben azok tekintélyének a lerombolására nincs. Tagadhatatlan, hogy a bv. állomány sem dicsekedhet átlagot meghaladó jövedelemmel, azonban nagy részüket visszatartja az elhivatottság, ha pedig az nem, a lebukás rizikójának a tudata. A vesztegetés az intézetben belül nemcsak az állomány többi tagját degradálja, hanem igen komoly biztonsági kockázatot is rejt magában a bejuttatott tárgyak révén, mely veszélyekre később térek ki. A büntetés-végrehajtás statisztikája szerint a bv. szervezet tagjaival szemben alig indul vesztegetés miatt eljárás (bár valószínű, hogy e cselekmények egy része nem is derül ki soha).

A kívülről bejuttatott tárgyak nem feltétlenül a címzettnek maradnak: az vagy továbbadja a valódi címzettnek, annak, akinek valójában szánták, vagy pedig kereskedik vele, így megfelelő ellenszolgáltatás fejében más fogvatartottnak is részesülhetnek a kintről érkezett javakban.

A börtönön belüli élethelyzet olyan – becsempészett dolgokat nem igénylő – találmányokat is produkál, melyek a szabad világban esetleg nem is igen fordulnak elő. Ilyen volt a korábban népszerűnek számító, nagyszámú teafilterből és vízből – esetlegesen még kávé hozzáadásával – készült dobi, vagy az étkezéseknél kapott gyümölcsök megerjesztése. Szinte kézenfekvő bódító hatású anyag a bv. intézetek bútorgyáraiban fellelhető hígító... Ugyancsak nem igényelt külső segítséget a szegedi Csillagban fogva tartott Richter Richárd sem, aki 16 éve, 1984. október 19-én három művezetőt megölt, három másikat pedig megsebesített az intézet bútorgyárában titokban készített késeivel.

A leggyakrabban előforduló és legnagyobb problémát okozó tiltott tárgyokról már utalásszerűen szó esett az eddigiekben: ezek a kábítószeres, gyógyszerek és – az ügyészséget a büntetőeljárások sikere miatt leginkább érintő – mobiltelefon.

Egy 2004-es adat szerint a világ összes, akkor több mint 8 millió fogvatartottnak 50%-a érintett volt a drogproblémában.³ A magyar adatok nem ennyire megrázóak: egy 2004-ben Elekes Zsuzsanna és Paksi Borbála által végzett kutatás szerint a fogvatartottak 12,4%-a fogyasztott valamilyen kábítószerrel a bekerülése előtt, és 7,9%-uk fogyaszt a fogvatartása alatt is.⁴ A kábítószer-fogyasztók azonban nemcsak a droggal már korábban is kapcsolatban álló személyek közül kerülnek ki. Motivációt jelenthet a kábítószer használatára a börtönbe kerülés miatti sokk, illetve a börtöntársadalom nyomása, az, hogy „más is csinálja”.

A büntetés-végrehajtás kábítószerrel kapcsolatos feladatai három pilléren nyugszanak: a kínálat-, kereslet-, és ártalomcsökkentésen. A magyar büntetés-végrehajtás főként a kínálatcsökkentésre koncentrált, azaz hogy megakadályozza a kábítószer bejutását a bv. intézetekbe. Mindazonáltal törekvés mutatkozik a kereslet- és ártalomcsökkentésre is. 2003. január 1. óta működnek egyes intézetekben drogprevenciók részlegek, ahol azok, akik vállalják, hogy kábítószer nélkül töltik a fogvatartásuk időtartamát, jellemzően jobb körülmények között nyernek elhelyezést, mint a „normál” fogvatartottak, valamint egyéb – pl. plusz látogatófogadási – kedvezményekben részesülnek. Az ártalomcsökkentésre törekvés eredményeképpen a kábítószer-elvonási tüneteket produkáló fogvatartottak orvosi kivizsgálás után az IMEI-be kerülnek.

³ Heino Stöver, a Brémai Egyetem kutatójának előadása „A lehetőségek feltárása – A börtönök biztonságosabbá tétele mindenki számára” című, az ENDIPP, a Börtönbeli Droghasználat és Fertőzések Megelőzésének Európai Hálózata által szervezett, Budapesten 2005. július 7-9. között megartott konferencián.

⁴ Elekes Zsuzsanna – Paksi Borbála: A jogerősen elítélt fogvatartottak kábítószer és egyéb szenvedélyeszer használata. Kutatási beszámoló. Budapest, BCE, 2004.

Vannak országok, ahol a büntetés-végrehajtás – feladva a harcot, melyet a kábítószeres bekerülés ellen folytatott? – jóval nagyobb hangsúlyt helyez az ártalomcsökkentésre: Ausztriában már 25 éve lehetőség nyílik a fogvatartottak részére a heroint helyettesítő metadonnal való szubsztitúciós kezelésre⁵, sőt – ami véleményem szerint még bátrabb lépés volt a büntetés-végrehajtás részéről – 2005-ben bevezették a túcsereprogramot Svájcban, Németországban, Spanyolországban, Moldáviában, Kirgizisztánban és Fehéroroszországban.⁶

A magyar bv. intézetekben feltehetően a kannabisz a legelterjedtebb, a heroin- és speedfogyasztók száma ennél jóval kevesebb. A kábítószer intravénásan használók aránya valószínűleg igen alacsony, hiszen itt a legnagyobb a lebukás veszélye. Egy, az Európai Bizottság Közegészségügyi Programja és a Szociális és Munkaügyi Minisztérium által támogatott, a Társaság a Szabadságjogokért és a Drogprevenció Alapítvány által fogvatartott személyek között 2006-ban végzett kutatás eredményei szerint a börtönben előfordul heroin, speed, marihuána. Az egyik fogvatartott elmondása szerint a fogvatartottak leginkább a látogatás alkalmával jutnak hozzá, vagy csomagban, vagy „az örök meg simán be tudják hozni”. Egy másik szerint még a drogprevenciós részlegben is előfordul kábítószer-fogyasztás, ilyenkor az azt nem fogyasztó társ ad mintát ellenőrzéskor. A férfi interjúalanyok fele használt bent kábítószer, de a heroint és az intravénás használatot ők is ritkának tartották, a nők pedig egyáltalán nem említették ez utóbbit. A kutatás egyik interjúalanyától származik a következő történet az intravénás fogyasztásról: „Mivel elég nehezen lehet hozzájutni, ilyenkor van, hogy ketten-hárman is használnak egyet. [...] Volt egy haverom, aki tollbetétből csinált maguknak fecskendőt... a tollbetétet eltörték, a fém tollbetétet, és kihegyezték a gyufa smirglin. Akkor megcsinálta a heroint bele a szájába, és ami itt van a karodon az a vastag ér, abba beszúrták, mondta, hogy iszonyatosan fáj. Láta, hogy folyik a vér, mert hát egy csőt szúrsz bele, folyt ott a vér, és akkor fogta magát és akkor beszúrta. Mondta, hogy iszonyatosan fáj meg minden, de nem tudott hirtelen jobbat kitalálni.”⁷

A börtönön belüli kábítószer-fogyasztás több, egyáltalán nem elhanyagolható kockázati tényezőt rejt magában. A kábítószer hatása alatt álló fogvatartott viselkedése kiszámíthatatlan, nem ritkán agresszívvá, kontrollálhatatlanná válik, a bv. intézet dinamikus biztonsága ezáltal veszélybe kerül. Az agresszív magatar-

⁵ Alfred Steinacher előadása „A lehetőségek feltárása – A börtönök biztonságosabbá tétele mindenki számára” című, az ENDIPP, a Börtönbeli Droghasználat és Fertőzések Megelőzésének Európai Hálózata által szervezett, Budapesten 2005. július 7-9. között megtartott konferencián.

⁶ Ralf Jürgens, a Kanadai HIV/AIDS Jogi Hálózat koordinátorának előadása „A lehetőségek feltárása – A börtönök biztonságosabbá tétele mindenki számára” című, az ENDIPP, a Börtönbeli Droghasználat és Fertőzések Megelőzésének Európai Hálózata által szervezett, Budapesten 2005. július 7-9. között megtartott konferencián.

⁷ Takács István Gábor előadása a „Droghasználók a börtönben. Problémafeltárás, kezelés és ártalomcsökkentés” című, a Magyar Addiktológiai Társaság 2008. november 20-án megrendezett konferenciáján. (Hozzáférhető a <http://drogriporter.hu/bortonkonf> weboldalon.)

tás nemcsak személyek – így a bv. állomány tagjai, valamint a fogvatartott-társak – ellen irányulhat, hanem anyagi kárt is okozhat a vandalizmus révén. A bv. intézet további anyagi kárt szenvedhet azáltal is, hogy a kábítószer biztos rejtékhelyet igényel, ahol a rendszeres ellenőrzések nem veszélyeztetik, ez pedig a zárka berendezésének tönkretételével, akár az épület falának némi megbontásával is járhat. Bár az intravénás túlhasználata tapasztalatok szerint ritka, mégis számolni kell azzal, hogy előfordulása megnöveli a fertőző betegségek terjedésének veszélyét. Mivel a tú bejuttatása mindenképpen körülményes, a közös túlhasználat célszerűnek mutatkozik, ennek következményeképpen pedig a HIV- és a Hepatitis C-vírusokkal való megfertőződés lehetősége is fennáll. Egyes országokban e betegségek már igen nagyfokú aggodalomra adhatnak okot: az ész fogvatartottak 30%-a HIV-fertőzött.⁸ Ha ilyen arányú fertőzöttségről a magyar börtönökben nem is beszélhetünk, a kábítószer egyébként is veszélyezteti az egészséget, aminek egyrészt maga a fogyasztó látja kárát, másrészt a büntetés-végrehajtás is, hiszen a drogfogyasztásból eredő rosszulletek enyhítésére fordított gyógyszerek és egyéb kezelések a költségvetését terhelik. A kábítószer a börtönön belül – ugyanúgy, mint a kinti életben – „kereskedelmi” forgalomba kerül: a fogvatartott tartozásokba verheti magát, akár prostituálódhat is a megszerzése érdekében, tehát mindenképpen erősíti a fogvatartottak közötti alá-fölérendeltségi viszonyt. És természetesen a kábítószer megszerzésének egyik módja a személyzet korrumpálása, melynek sikere esetén nemcsak a már említett hátrányok jelentkeznek, hanem a büntetés célja kérdőjeleződik meg.

A hazai börtönökben már évek óta divatosnak számító, epilepsziára és szorongásos tünetek kezelésére való Rivotril részben hasonló problémákat okoz. A nyugtató hatású és memóriazavart okozó gyógyszer még a bevételt követő napon is álmoságot, kábultságot, koncentrációs nehézséget eredményezhet. (A Rivotril bejutását követően éppen a fogvatartott ilyen, kívülről számára is észlelhető magatartása az, amely okot ad a zárkakutatásra.) A fogvatartottak e szer hatása alatt elfeledkeznek a börtönről, így „ajánlott” akkor is, ha a bevonuló soha nem használt még egészségre káros szert, de a börtönbe kerülés megrázó élményét néhány órára, napra feledni kívánja. A Rivotril mint nyugtatószer által a heroin egyik elvonási tünete, a nyugtalanság is kiküszöbölhető. És minthogy jóval egyszerűbb hozzájutni, mint a kábítószerhez, a heroinhasználó a börtönön belül gyakorlatilag áttérhet a Rivotrilra.⁹

A Rivotril népszerűségének egyik oka a viszonylag könnyű beszerzésében rejlik. A gyógyszert neurológus szakorvos vagy pszichiáter javaslata alapján háziorvos is felírhatja 6 hónapig. Ezt követően ugyan fel kell keresnie a páciensnek a szakorvost, de ha az a „beteg” állapota alapján nem tartja szükségesnek a

⁸ Fliegauf Gergely: Az európai büntetés-végrehajtási rendszerek kábítószerügyi stratégiái. Börtönügyi Szemle, 2005. 1. 107.

⁹ Fliegauf Gergely: A fogvatartottak illegitim nyugtatószer-használata: Rivotril-probléma a magyar börtönökben. Börtönügyi Szemle, 2008. 4. 49.

rendszeres vizsgálatát, újra javaslatot tehet a háziorvos általi felírásra. A kórházakban dolgozó szakorvosoknak sokszor nincs idejük a betegek alaposabb vizsgálatára, illetve a kórházakban lévő férőhelyek hiánya is azt eredményezi, hogy előnyben részesítik a gyógyszeres kezelést.

A Rivotril közkedveltségét – a könnyű hozzáfutás mellett – alacsony árának is köszönheti. Még teljes áron történő megvásárlása sem okoz komoly anyagi gondokat: a 0,5 mg-os gyógyszer 50 szemes kiszerelésben 576 Ft-ért, 30 szemes kiszerelésben 498 Ft-ért vehető meg, a 100 darab 2 mg-os tablettá pedig mindössze 1 613 Ft-ba kerül. A kinti árhoz képest azonban a Rivotril a börtönben szinte aranyat ér, általában egy szem egy doboz cigaretta árát éri. Nem alaptalan tehát a feltevés, hogy egyes fogvatartottak százezreket, esetleg milliókat keresnek a bv. intézetben a Rivotril-kereskedelemből kifolyólag.¹⁰

További előnye e szernek, hogy nem minősül kábítószernek: azaz ha esetleg megtalálják, birtoklása miatt büntetőeljárás nem indul, csak fegyelmi eljárást lehet kezdeményezni.

A Rivotril csomagban való elrejtése sokféleképpen megoldható. Bár a magyar konyha alapvető élelmiszereinek felsorolásában nem találjuk meg, a bv. átlomány számára jól ismert a rivotrilos csoki, amelynek elkészítése nem-mesterszakácsok számára is csekély erőfeszítést igényel: a gyógyszereszemekre olvasztott csokoládét öntenek, és a mű megszilárdulva úgy fest, mint egy rizses csokoládétábla. Még ennyi konyhai műveletet sem igényel a piruláknak a Győri Édes piskótatallérjába, annak a lekváros részébe történő belenyomkodása. Belekeverhető továbbá örölt formában capuccino-porba, nescaféba, mogyorókrémbe vagy zacskós levesbe; igaz, hogy ilyenkor a fogvatartottnak fogalma sincs, mekkora adagot juttat a szervezetébe, de ez nem gátolja meg a fogyasztásban. A gasztronómiától némileg elszakadva, nem véletlenül pergetik át csomagellenőrzéskor a WC-papírtekercsek lapjait sem: a Rivotril azok közé is bedugdosható a kis mérete miatt. Ugyancsak oka van annak is, hogy a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet a csomag dobozának tárolását, majd megsemmisíttetését magára vállalja: a hullámpapír rései közt is bújhat meg tablettá.

A Rivotril hatása a börtönön belül egyáltalán nem olyan kiszámítható, mint a „civil” életben. Ennek egyik oka az, hogy a gyógyszert a tájékoztatójában is szereplő, ajánlott napi adagra tesztelte a gyártó; ez pedig egy felnőtt részére maximum 4 szem 2 mg-os tablettá. Egy fogvatartott ennél jóval nagyobb mennyiséget bevehet, ráadásul előfordul, hogy még ő maga sem tudja kontrollálni az adagját (ha pl. porrá zúzva, valamibe belekeverve kapta kézhez). A börtönkörnyezet, a szabad élettől teljesen eltérő ingerek továbbá más hatást válthatnak ki a fogvatartottból, mint ha a gyógyszert békés magányában veszi be. A Rivotril egyes esetekben ugyanolyan kiszámíthatatlanná teszi a fogvatartottat, mint a kábítószer; mind önmagára, mind más fogvatartottakra, mind pedig a bv. személy-

¹⁰ Fliege Gergely i. m. 44.

zet tagjaira veszélyt jelenthet. Jól illusztrálja ezt a korábban már hivatkozott, börtönbeli kábítószer-fogyasztásra irányuló kutatás egyik interjúalanyának története a Rivotril használatának okáról: „Mire használják ezeket? Hát, hogy megbolonduljanak. Sokat vesznek be. Tehát nem az, hogy egy-két szemet, hogy jó nyugodt legyen, vagy ne gondoljon haza, hanem bevesznek húsz, harminc szemeket, meg föl szívják orrba. Ilyen baromságokat csinálnak. [...] Ez a zárkatársam volt ez Tökölön, bevett ötven szem Rivotril. Azt mondja, három napig azt sem tudta, hogy hol van. Kiment sétálni a folyosóra, utána lezártak minket este, beült a WC-re egy kis tükörrel, meg pengével, és a saját aranyerét kivágta az ember. Aztán három hónapig ott is volt a kórházban, míg megcsinálták neki.”¹¹

A különböző kábítószeres és gyógyszerek mellett a modern technikai vívmányokra is igény jelentkezett a fogvatartottak részéről, ezért megjelent a börtönön belül a mobiltelefon. A csomagvizsgáló megkönnyíti a készülékek megtalálását, de ma már léteznek olyan telefonok, melyekben jóval kevesebb a fémalkatrész, így a technikai fejlődés előrehaladtával elképzelhető, hogy a csomagvizsgáló gépen is észrevétlenül átjuthat a mobil. Az innováció továbbá a telefonok egyre kisebb méretűvé válását is eredményezte, ezért az intézeteknek már a tollakra és karórákra is fokozott figyelmet kell fordítaniuk egy nemrégiben kapott központi leirat értelmében.

A mobiltelefon elrejtése a csomagban már nehézkesebb, de nem lehetetlen. A Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézetbe érkezett már fogvatartottnak készülék gyárilag perforált konzervben, margarinban, Piros Arany-tubusban, kristálycukorban, mosóporban, cipőtalpban. Valódi ínycsokoknak ajánlott a telefonnal töltött csirke és kenyér is. Valószínű, hogy a bv. intézetek által már ismert és vizsgált rejtékhelyek mellett a kiapadhatatlan képzelőerővel rendelkező, feltaláló-szemlélmű kapcsolattartók már más módszereket is alkalmaznak.

A telefon intézeten belüli búvóhelyeinek egy része is ismert már a büntetés-végrehajtás előtt: a mosdó szifonja, a WC-tartály, a WC-csésze pereme alatti rész, a WC ajtaja (melybe oldalt üreget lehet vájni), a konnektor mögötti falrész ellenőrzésnek van kitéve.

A telefon börtönön belüli használata sajátos veszélyeket rejt magában. Akár az egyébként engedélyezett személlyel, akár tiltott személlyel történő, de semmiképpen sem ellenőrizhető, nem lehallgatható kapcsolattartás révén lehetőséget teremt a büntetőeljárás sikerének megghiúsítására, a büntetőügyekben való összebeszélésre. A titokban folytatott telefonbeszélgetés alkalmat nyújt a bv. intézeten belüli rendkívüli események esetleges előkészítésére, a bv. intézetről és dolgozóiról való fénykép- vagy videofelvétel készítésére, mely akár a fogvatartott, akár mások által visszaélésekre használható. A telefon továbbá eszköz lehet a börtönben felhalmozódott adósságok kinti behajtására is.

¹¹ Takács István Gábor előadása a „Droghasználók a börtönben. Problémafeltárás, kezelés és ártalomcsökkentés” című, a Magyar Addiktológiai Társaság 2008. november 20-án megrendezett konferenciáján. (Hozzáférhető a <http://drogriporter.hu/bortonkonf> weboldalon.)

A tiltott tárgyak és szerek bv. intézetekbe való bejuttatásának és használatának megakadályozása tehát számos okból fontos.

Ezek az eszközök komoly biztonsági kockázatot jelentenek a büntetés-végrehajtás számára, a rendkívüli események bekövetkezésének veszélye nagymértékben megnő akár a kábítószer- vagy gyógyszerhasználat révén kezelhetetlenné váló fogvatartott magatartása, akár a mobiltelefonon történő szervezkedés révén. Amint az a korábbiakban már ismertetett jogi szabályozásból is kitűnik, a magyar jogszabályok a bv. intézetekben nem engedélyezett tárgyak problémáját főként a bv. intézet és a fogvatartás biztonsága szempontjából közelítik meg. A szerek okozta fogvatartotti agresszivitás, illetve a tiltott tárgyak rejtékhelyeinek kimunkálása a bv. intézetnek anyagi kárt is okoz.

A fogvatartás biztonsága mellett a tiltott tárgyak a közérdeket is veszélyeztetik. A bűnüldözési érdek, a büntetőeljárások zökkenőmentes lefolytatása megköveteli, hogy az előzetes fogvatartásban lévőkhöz, a bűntársakhoz ne juthassanak el nemkívánatos információk, vagy hogy a börtönön belülről ne történhessen meg a tanúk befolyásolása pl. a távközlési eszközök segítségével.

A tiltott tárgyak és szerek veszélyt jelentenek mások személyes jogaira is. A kábítószer vagy gyógyszer hatása alatt álló fogvatartott nemcsak a saját egészségét, hanem zárkatársai és a bv. személyzet életét és testi épségét is veszélyezteti. A tiltott szerek megszerzése érdekében a fogvatartott akár el is adhatja magát, vagy a tartozásának kifizetését szabadon lévő családtagjaira is terhelheti, azoknak pedig adott esetben komoly anyagi problémát is jelenthet az adósság rendezése. A mobiltelefonnal készített képek alapján a bv. személyzet tagjai és családtagjai megkereshetők az intézeten kívül „rekedtek” által, illetőleg alkalmat adnak a bv. intézet helyiségeinek rögzítésére is, mely a rendkívüli események előkészítésénél nyújthat segítséget.

A tiltott szerhasználat komoly egészségügyi problémákat okozhat a fogvatartottaknak, akiknek az egészségi állapota amúgy is rosszabb az átlagnál. A fogvatartott fizikai állapotromlása pedig természetesen érinti a büntetés-végrehajtást is, hiszen a fogvatartottak kezelése jelentős költségvonzattal jár.

A tiltott tárgyak iránti igény a büntetés-végrehajtáson belül korrupciót is szül. A fogvatartottak mindenkor megpróbálják megkeresni a leggyengébb láncszemet a bv. dolgozók között, akinek lefizetésével számukra viszonylag egyszerűvé válik a tiltott dolgok megszerzése. És bár ritkán, valószínűleg mindig akadnak majd olyan „gyenge láncszemek”, akik bizonyos javakért hajlandóak lesznek a bv. intézet biztonságát, ezáltal saját magukat és kollégáikat is veszélybe sodorni.

Csáki Anikó - Márton Andrea - Mészáros Mercedes

A fogva tartott drogfogyasztók főbb jellemzői¹

„Minden fejből dől el...”

1. Bevezetés

1.1. A kutatás indokoltsága – kontextus

A Váltó-sáv Alapítvány fogvatartottak és szabadultak (elsősorban 16–35 év közöttiek) társadalmi és munkaerő-piaci beilleszkedését segítő civil szervezet. Az Alapítvány immár 13 éves működése alatt számos, a kábítószer-probléma kezelését szolgáló programot valósított meg büntetés-végrehajtási intézeten belül és kívül. Kifejezetten a témát feldolgozó kutatásunk és/vagy háttéranyagunk nem volt, bár működésünk alatt több, elsősorban a fogvatartottakról szóló, illetve reintegrációjukat érintő kutatásban részt vettünk vagy szerveztük.²

A 2008–2009-es év bővelkedett a veszélyeztetett, egyben speciális célcsoport – fogvatartottak, szabadságvesztéses büntetésüket töltők, bűnelkövetők stb. – és a drog kapcsolatát, illetve a kezelési lehetőségeket vizsgáló kutatásokban. Az egyik legjelentősebb közülük az európai szintű Connections-projekt (Integrated responses to drugs and infections across European criminal justice systems) volt. A Brémai Egyetem által szervezett, négy kelet-európai országot (Észtország, Lengyelország, Litvánia, Magyarország) érintő kutatás magyar részébe szervezőként a Váltó-sáv Alapítvány is bekapcsolódott (Towards a continuum of care in the EU criminal justice system – a survey of prisoners needs in four countries: Estonia, Hungary, Lithuania, Poland).

2008-ban folytatódott az 1997-ben megkezdett, majd 2004-ben megismételt Elekes Zsuzsanna és Paksi Borbála nevével fémjelzett kutatás (Szabadságveszté-

¹ A kutatás és a tanulmány a Szociális és Munkaügyi Minisztérium „Kábítószer-problémával kapcsolatos vizsgálatok, kutatások támogatása” (KAB-KT-08-as kódszám) keretében valósult meg.

² I. 2005 – 2006: Fogvatartásból szabadult fiatal felnőttek társadalmi (re)integrációjának lehetőségei. A Váltó-sáv Alapítvány kutatása. Támogató: Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium. Kutatási összefoglaló, tanulmány: Csáki Anikó – Kovács Klaudia – Mészáros Mercedes – Sponga István: Fogvatartásból szabadult fiatal felnőttek társadalmi (re)integrációjának lehetőségei. www.valtosav.hu, Börtönügyi Szemle, 2007/1. – II. Megvalósítási terv ún. félutas ház létrehozására fogvatartásból szabadultak számára. A Váltó-sáv Alapítvány kutatása. Támogató: Open Society Institute, Business and Development Programme. Kutatási összefoglaló, tanulmány: Megvalósítási terv ún. félutas ház létrehozására fogvatartásból szabadultak számára. Szerk. Csáki Anikó, Mészáros Mercedes. Bp., 2005. www.valtosav.hu (angol és magyar nyelven is). – III. Fogvatartásból szabadult fiatalokorúak és fiatal felnőttek társadalmi és munkaerő-piaci (re)integrációs lehetőségeinek vizsgálata. A Váltó-sáv Alapítvány kutatása. Támogató: Oktatásért Közalapítvány. – IV. Kutatási projekt az előzetes letartóztatás, fogvatartás és a szabadulást követő beilleszkedés során elszennvedett diszkrimináció leküzdésére. A Váltó-sáv Alapítvány kutatása. Támogató: Budapesti Nyílt Társadalom Intézet Alapítvány (OSI). A kutatás folyamatban.

ses büntetést töltők kábítószer-fogyasztással kapcsolatos rizikócsoportjainak feltárása. Bp., 1997. Kézirat.). A kutatás reprezentatív mintával és a teljesség igényével tárja fel a magyar börtönökben lévő droghelyzetet, szerhasználati struktúrát, illetve ezek változásait.

A két fentebb említett kutatástól jelentős mértékben eltért a Váltó-sáv Alapítvány jelen kutatási projektje, ugyanis:

- egyetlen börtönre, büntetés-végrehajtási intézetre koncentrált (Budapesti Fegyház és Börtön),
- a minta nagysága: kutatásunkban 201 kérdőív és 30 interjú került felvétele (azaz a kutatás nem tekinthető reprezentatívnak),
- a kutatás célja és jellege más volt (alább részletezve).

Az Alapítvány eddigi kutatásaiban érintőlegesen ugyan, de kitért a droghasználatra is, pl. a 2006-os kutatásban. Eredményeink megegyeznek az Elekes-Paksi-féle 1997-es munkában³ foglaltakkal. E szerint a tiltott szerek használata az elítéltek körében a bekerülésük előtt magasabb volt, mint a normál populációban, azaz a deviáns, kriminális karrier nagy százalékban drogkarriert is jelent. Az ESPAD-vizsgálatok is a fentieket bizonyítják (a feltáró jellegű felmérés célja a fogvatartotti populáció drogfogyasztás szempontjából való érintettségének feltérképezése, az elítéltek körében a drogfogyasztás börtönbe kerülés előtti és utáni prevalenciájának becslése). Az alábbi tulajdonságokkal rendelkező elítéltek használtak leginkább valamilyen kábítószerrel „kinti”, civil életükben:

- 19–25 év közé esők (!);
- munkahellyel nem rendelkezők (!);
- jövedelmüket nagyobb arányban bűncselekményekből szerezték;
- nem fogyasztó társaiknál több jövedelemmel rendelkeztek;
- hamarabb kezdtek el dohányozni és alkoholt fogyasztani;
- nagyobb arányban kíséreltek meg öngyilkosságot büntetésük előtt, illetve a börtönben is.

A megkérdezett fogvatartottak egynegyede/egyharmada a tiltott szereket beszerezhetőnek tartotta a börtönben is, ezen belül is legnagyobb arányban az extasyt, az amphetamint, valamint a marihuánát.

Mindezek alapján leszögezhető, hogy a kriminális karrier nagy százalékban drogkarriert is jelent. Nem kérdés, hogy a büntető igazságszolgáltatásnak fel kell készülnie a drogfogyasztókkal történő speciális foglalkozásokra, kezelésekre; illetve azon szakemberek fogadására, akik ezeket a kezeléseket, ellátásokat, szolgáltatásokat végeznék. A mintánk (2006-os kutatás) adatai – és eddigi tapasztalataink is – azt mutatják, hogy ezek a fiatalok elsősorban cannabist, amphetamint és extasyt használnak. Meglátásunk szerint szükséges lenne a büntetés-végrehajtás sajátos rendszeréhez igazodó speciális drogprogramok kidolgozása, a büntetés-végrehajtás személyi állományának felkészítése a probléma kezelésé-

³ Elekes Zsuzsanna – Paksi Borbála: Szabadságvesztéses büntetést töltők kábítószer-fogyasztással kapcsolatos rizikócsoportjainak feltárása. Bp., 1997. Kézirat.

re, valamint olyan szakmai–civil szervezetek jelenléte a börtönökben, amelyek felkészültek, szakmailag indokolt és hatékony/hatásos programok lebonyolítását vállalják, illetve végzik. Jelenlegi kutatásunkkal is ezt kívántuk segíteni.

1.2. A kutatás célja, hipotézisei, fő kérdései

A kutatás célja az egészségügyi kezelésben nem részesülő speciális csoport, a fogva tartott drogfogyasztók főbb jellemzőinek feltérképezése, feltárása; eddigi tapasztalataink és a kutatási eredmények alapján a vizsgált csoport támogatása, segítése, kezelése volt. Hipotézisünk szerint a visszaesés megelőzésének négy jelentős eleme a munkalehetőség, a képzettség/ tanulási lehetőségek, a biztos lakhatási körülmények megléte, valamint a tartós emberi kapcsolatok. A szociális kompetenciák fejlesztését már a börtönben meg kell kezdeni a sikeres be-, illetve visszaailleszkedés céljából.

Hipotéziseink a következők voltak:

- I. Hipotézis: a börtönbe kerülők többsége bekerülése előtt rendszeresen fogyasztott legális és illegális drogot.
- II. Hipotézis: a börtönben lévő drogfogyasztók legális és illegális drogokkal való kapcsolata életkor tekintetében korábbi, mint a kriminális életvitelt nem folytató társaik esetében.
- III. Hipotézis: a börtönök fogvatartottjai politoxikomán fogyasztók.
- IV. Hipotézis: a vizsgált csoport családjában nagyobb a valószínűsége bármilyen függés (elsősorban alkohol) megjelenésének, mint a nem fogvatartotti populációban.
- V. Hipotézis: szociális hátrányok jellemzők a csoportra, szociális kompetenciáik gyengék.
- VI. Hipotézis: a célcsoport számára sem a börtönben, sem szabadulás után nem áll rendelkezésre elegendő és megfelelő segítségforrás.

1.3. Módszertan

A kutatás elsősorban elsődleges elemzésre épült, ehhez két alapvető módszert alkalmaztunk. Az egyik módszer kvalitatív, mégpedig az interjúzás módszere. A kutatás során 30 fővel készítettünk félig strukturált interjút. Az adatfeldolgozás során mindvégig az interjúalanyok válaszaiból indultunk ki, nem vizsgáltunk semmiféle hivatalos anyagot.

A kérdéssor összeállításánál az interjúalany életútját kívántuk feltérképezni, fókuszban a legális és az illegális droghasználattal. Az első kérdéscsoport – Élet a börtönben – a jelenlegi élethelyzetre vonatkozó kérdéseket tartalmazta. Ez „bemelegítő”, ismerkedő, kapcsolatépítő kérdések sorát jelentette, hiszen ezek után igen személyes terület feldolgozása következett, úgymint: származási család, családi élet, családi kapcsolatok, a család szerkezete és működése; tanulás, munka a szabad életben; élet a börtön előtt. Az 5. kérdéscsoport szólt a szenvedélybetegség témakörének körüljárásáról: dohányzás, alkoholfogyasztás,

gyógyszerfogyasztás (nem terápiás jelleggel), kábítószer-fogyasztás, egyéb függőségek. A 6-7. kérdéscsoport a betegségeket, illetve az önreflexiót, a segítségkérést próbálta feldolgozni. Az összes interjú felvételére 1 847 percet fordítottunk, azaz átlagosan egy interjú felvétele 60 percet, 1 órát vett igénybe. A kutatók átlagosan egy alkalommal két beszélgetést folytattak le, és rögzítettek.⁴

Az interjúzás mellett, illetve azt kiegészítve a kérdőívezés módszerét is alkalmaztuk. A 201 fős minta esetében a kérdőív módot adott arra, hogy a Budapesti Fegyház és Börtön közel 2 000 fős fogvatartotti állománya kb. 10%-ának lekérdésével képet kaphassunk a célcsoport szociológiai mutatóiról, legális és illegális droghasználati szokásaikról, a szerhasználati struktúráról, valamint a segítségkérésről, illetve annak lehetőségeiről.

Az adatfelvételre 2009 áprilisától júniuság (3 hónap) került sor. Bár a kérdőív önkitöltős volt, a felvételnél általában 2 fő segítő volt jelen. A kérdőív összességében nehéznek bizonyult a fogvatartottak számára, és nem szívesen töltögették, annak ellenére, hogy a fogva tartott társak is önkéntes segítőként támogatták egymást/többieket, elsősorban a táblázatos formátumoknál. Bár a felhasználhatósági arány így is jónak mondható (az önkitöltős kérdőíveknél ez 20-25% körül szokott mozogni), viszont az önkitöltős kérdőívek másik problémáját, a viszonylag magas adathiányt nekünk sem sikerült csökkentenünk: a kérdések nagy részénél átlagosan 30%-os volt a nem válaszolók aránya. A kérdőív felvétele során tapasztaltuk, hogy a fogvatartottak egy része teljes mértékben elzárkózott, nemleges választ adott a kábítószer-fogyasztással kapcsolatos összes kérdésre, amit azzal indokoltak, hogy őket nem érdekli ez a kérdéskör, nem foglalkoznak a drogokkal, a „drogosokkal” sem szeretnének semmilyen kapcsolatba kerülni, mert nyugodtan szeretnék élni mindennapjaikat a börtönben, nem kívánnak „bajt” maguknak. Az interjúk felvétele esetében, a személyes beszélgetések alatt sokkal felszabadultabban és nyitottabban lehetett a kábítószer-használatra vonatkozó kérdéseket feltenni, a fogvatartottak szívesen beszéltek/gondolkodtak velünk.

A kérdőívek esetében másik tapasztalat az volt, hogy a megkérdezettek egy másik csoportja alaposan ismerte a kábítószereket, tiltott drogokat, és ezen személyek sokkal bátrabban tettek becslést a fogvatartottak fogyasztási szokásairól is.

Összességében a két módszer eredményeit „dolgoztuk össze”, illetve jelenítjük meg kutatási összefoglalónkban.

1.4. A minta

Egy kutatás megszervezése, lebonyolítása nem könnyű zárt intézeti körülmények között. Eredeti elképzeléseink szerint 18–35 év közötti fogva tartott férfiakat érintett volna a vizsgálat. Az interjúk esetében többé-kevésbé megvalósult ez az elképzelésünk (21–28 éves: 12 fő, 30–35 éves: 16 fő, 37–38 éves: 2 fő, összesen: 30 fő). A 35 év feletti korosztály nem egész 7%-ban volt jelen mintánkban.

⁴ Természetesen munkaórában mindez sokkal többet jelentett, hiszen az utazást, várakozást, később az interjú begépelését stb. az itt jelzett adatba nem számoltuk bele.

Az interjúalanyok közül 13 fő börtön fokozatban, 17 fő pedig fegyház fokozatban töltötte büntetését. Ítéletnagyságuk átlaga 44 hónap (3 év 8 hónap), a legkisebb büntetési tétel 6 hónap, a legnagyobb pedig 7 év (84 hónap) volt. A bűncselekményre nem kérdeztünk rá az interjúkban, az életutakból és az ítéletek nagyságából ugyan tudunk következtetni, de egész pontosan nem került beazonosításra az a tett, amiért az ítéletüket kapták a meginterjúvoltak.

A kérdőívezés esetében a fogvatartottakat az intézetben egyszerű, véletlen mintavétellel választották ki a büntetés-végrehajtás szakemberei. A kérdőíves vizsgálat során e megkérdezettek 27%-a a 35–53 éves korosztályhoz tartozott.

Az életkor azért érdekes, mert mi elsősorban a fiatalabbakat (18-35 évesek) kívántuk vizsgálni, és a kérdőíves minta 27%-a volt ennél idősebb. Az ő legális/illegális droghasználati szokásaik megítélésünk és a tapasztalatok, vizsgálati eredmények alapján mások, mint a fiatalabbaké.

A kérdőívek esetében 200 esetben kaptunk választ arra a kérdésre, hogy a fogvatartott visszaeső-e vagy sem. A megkérdezettek 73%-a, azaz négyötöde visszaesőként vagy minősített visszaesőként volt a büntetés-végrehajtási intézetben.

Kérdőíves mintánk 57%-a fegyház fokozatban, 42%-a börtön fokozatban töltötte jogerős, szabadságvesztéses büntetését, és csupán 1% volt fogház fokozatú.

2. Bevezető kérdések: börtönélet, a vizsgált csoport sajátosságai

2.1. Mindennapi tevékenységek

Az interjú bevezető kérdései a vizsgált csoport sajátosságaira, a börtönéletre, a börtönbeli mindennapokra, a benti kapcsolatokra kérdeztek rá. Ezek a „bemelegítő” tudakozódások az ismerkedésre, a kapcsolat alapszintű kiépítésére tették a hangsúlyt. Az interjúrészleteket a börtönártalmak lenyomatainak tekinthetjük, plasztikusan jelennek meg bennük a börtönélet jellemzői.

A 30 interjúalany közül csupán 5 fő volt, aki dolgozott (közel 17%), 4 fő járt iskolába (13%) – ebből 3 fő általános iskolai, míg 1 fő középiskolai képzésben vett részt –, a maradék 21 fő volt ún. nem dolgozó (70%). Ez a rendkívül magas „munkanélküliség” az egyik legjelentősebb börtönártalom (inkapacitáció)⁵.

A börtönbeli mindennapok leírása rutinszerű, minimalizált tevékenységek ismétlődéséből tevődik össze. Itt azokat a részeket emeltük ki, ami témánk szempontjából releváns:

„Reggeli hírműsorral kezdődik a nap. (Ez mit jelent?) A tévét nézzük. A Hír TV és a reggeli hírműsorok 6, fél 7 fele már indulnak. Utána egy kis kávézás a zárkatársakkal, felkelés, egy kis mosakodás. (A kávéét hogyan oldjátok meg?) Van vízforralónk, és általában közösen szoktunk venni a kávéét. Nem teszünk különbséget, mert jóban vagyunk. Utána megvárjuk a reggelit. A reggeli után talán játszunk egy sakkot is, és

⁵ Fliegeauf Gergely – Ránki Sarolta: Fogva tartott gondolatok. Bp., L'Harmattan, 2007. 95.

utána meg mehet a séta. Egy órás a sétánk, amin vagy körbe járunk, vagy napozunk egy kicsit, ha süt a nap. (Hány óra körül van ez a séta?) Fél 10 felé. A séta után megint iszunk egy kávét, hogy teljen az idő. Bekapcsoljuk a tv-t, hátha van benne egy jó műsor, vagy sakkozunk megint egy pár partit. Aztán némelyikünk lefekszik, némelyikünk rejtvényezik, mint én. Most vettem ki a könyvtárból egy-két könyvet, és most azokat tanulmányozom.”

„Ha az embernek esze van, akkor betáplálja a napjait. Reggel felkelek – hatszemélyes zárkában vagyok –, 3 ember dolgozni megy kora reggel. A többiekkel ezek után kezdjük a tisztálkodást, majd kávézás, szemle, reggeli, utána tv-csatornák nézése. Betápláljuk magunkat egész napra.”

A fenti interjúrészletekből a hospitalizációs ártalom is megfigyelhető. A kávézás, a tévézés, az olvasgatás és a gyúrás önálló tevékenységként jelentkeznek, és meghatározzák a kérdezettek mindennapjait. Ez változatlan nap mint nap, forgatókönyvszerű, kiszámítható, így a fogvatartottak gondolatai az aktív tevékenységgel kapcsolatban mérhetetlenül leegyszerűsödnek. A szabadidő fogalma – a nem dolgozó fogvatartottaknál – értelmét veszti. Az aktív tevékenységek, a sport között az első helyen a „gyúrás” (testépítés) szerepel:

(Hogyan telnek napjai a börtönben, mivel tölti szabadidejét?) „Alvással, gyúrással, sportolással, sétával.”

„Gyúrok, olvasgatok.”

„Sportolok, minden nap egy órát gyúrok.”

Interjúalanyainknak éppen a fele „gyúr”. A 15 főből 5 fő (33%) vállalta nyíltan, hogy anabolikus szteroidokat szed, ami ugyan tiltott a börtönben, de a bejutása „megoldott”, mint ahogy egyik interjúalanyunk nyilatkozta.

2.2. Segítségkérés

Mint 2006-os kutatásunkban, most is megkérdeztük, hogy milyen segítségre van/lenne szüksége interjúalanyunknak. Míg 2006-ban a fogvatartottak nagy része (közel fele) nem tudott választ adni a kérdésre, azaz nem tudta még a problémáját sem megfogalmazni, addig most nemleges válaszokat kaptunk jobbára. Az első reakciója majdnem mindenkinek az volt, hogy semmiféle segítségre nincs szüksége, hiszen a családja segít neki, továbbá két esetben a pszichológust is segítségforrásként jelölték meg. Egy esetben a tanulmányokhoz szükséges eszközök jelentenének a fogvatartottnak segítséget, egy esetben pedig több könyvre lenne szüksége a bent lévő személynek. Két fő szeretne átkerülni a drogprevenációs körletre, egy fő pedig a szabadulásra való felkészítésben kért segítséget. Összességében a 30 főből 18 azt válaszolta, hogy semmiféle segítségre nincs szüksége (60%), 7 fő pedig bár kért segítséget, nem kapott a jelenlegi rendszerben (23%). Megfogalmazódtak kevésbé „tárgyiasítható” kérések is:

„Nem is tudom igazából. Effektív nincsen, mert nekem csak nyugalomra lenne szükségem, az itt meg nehéz. Néha meg a jó beszélgetések hiányoznak. A benti beszélgetések csak felületesek, tehát vannak komoly dolgok, amiket nem osztanék meg senkivel. (Azokat miért nem osztanád meg?) Nem bírok meg annyira a többekben, másrészt vannak olyan

dolgok, amiket más nem értene meg, és nekem nem arra van szükségem, hogy más kioktasson, hanem inkább, hogy meghallgassanak.”

„Igazából megoldok minden problémát magam, de nem tudom... Segítség? Tudod, mi a legrosszabb idebent? Az, hogy nem tudok igazán értelmes emberekkel beszélni. Igazi segítség, ha tudok ilyen emberekkel beszélni.”

„A legfontosabb segítség a külső kapcsolattartás támogatása lenne.”

A börtön „macsó” világával, az erőhöz kapcsolódó függetlenség érzésével nem összeegyeztethető, ha valaki segítséget kér, hiszen ehhez szükséges az alázat, ami a gyengeséget jelenti a fogvatartottak számára. Vagyis az erőből származó büszkeség nem engedi a segítség megfogalmazását, illetve a szükséges segítség elfogadását. Az alábbi válasz egyértelműen mutatja a jelenséget:

„Most már nem lesz szükségem segítségre. Eddig keveset ültem, nem tanultam az esetekből. Jó társaság volt, bementem, leültem, elhülyéskedtünk, kimentem. Aztán kezdődött előlről minden. Ez az ítélet azonban megváltoztatott... 7,5 év, Úristen! Ja, plusz még lesz egy tárgyalásom, de összbüntetést várok, talán kicsivel kevesebb lesz, de akkor is... Magamba szálltam, megtörtem... Mondtam is fent a fiúknak: bennem megtört valami, öregembernek érzem magam... Nem nagyon értették, csak néztek. Semmit nem tudok az életről, például mennyibe kerül egy kiló hús. Még sakkozni sem tudok... Most érzem, ez a börtön megváltoztatott. Itt ez a szép nyár, kint emberek jönnek-mennek, én meg bent vagyok... és semmit sem tudok a kinti életről.”

A kérdőívekben megkérdezettek 16,6%-a (összesen 33 fő) jelezte azt, hogy kért segítséget szenvedélybetegségével kapcsolatban. A megkérdezettek közül csak 23 fő jelölte meg pontosan, hogy milyen típusú segítséget kért. A börtönön belüli kábítószerrel kapcsolatos segítségkérés jellege az alábbiak szerint oszlott meg: 7 fő kért és vett/vesz részt elterelésben, 7 fő gyógyszeres kezelésben, 9 fő terápiás (addiktológiai, pszichológiai, orvosi) kezelést kért.

28 fő (a megkérdezettek 14%-a) jelezte, hogy kapott segítséget a kábítószerrel kapcsolatos problémájának megoldásában, 17 fő jelölte meg, hogy milyen típusú segítséget kapott, azaz 4 fő elterelést, 7 fő gyógyszeres, 6 fő pedig terápiás kezelést.

36 fő (a megkérdezettek 17,4%-a) jelezte, hogy milyen típusú segítséget kérne a börtönön belül: 3 fő elterelést, 7 fő gyógyszeres kezelést, 26 fő (13%) pedig terápiás kezelésre tartana igényt.

Kutatásunkban arra is kíváncsiak voltunk, hogy a szenvedélybetegséghez közvetlenül nem kapcsolódó, de azokat közvetve érintő területek közül melyek azok, amelyekben segítséget várnak, illetve kérnek a megkérdezett fogvatartottak. A megkérdezettek majdnem háromnegyede igényelne segítséget a börtönben (de jelenleg nem kap), 27%-a a szabadulás előtti kérdéseinek megbeszélésében, a további 13,5%-uknak pedig a szabadulásra való felkészítésen túli egyéb segítségre is szüksége lenne. A tanulmányai befejezésével kapcsolatban a válaszolók 9,5%-a, illetve további 2%-a igényelne a tanulmányok befejezésén túl további segítséget is. A lelki problémák kezelésében 7% kért segítséget, és a megkérdezetteknek további 2,5%-a a lelki problémákon túl további segítséget is igé-

nyelt. Indulati hullámzásainak kezelésére 8,5% várt segítséget, ezen túl még a megkérdezettek 7%-a jelezte, hogy más esetekben is szüksége lenne segítségre.

Összefoglalva: a kérdőívek adataiból az a szembetűnő, hogy a fogvatartottak sokkal bátrabban fogalmazták meg igényeiket ilyen formában, mint a személyes beszélgetések során. Az élet különböző területén, kiemelten a szabadulásra való felkészítésben, de összességében különböző problémáik kezelése miatt kérnének, igényelnének és várnak segítséget, ugyanakkor ez a segítségforrás jelenleg nem áll rendelkezésükre. Mindezek azt mutatják, hogy VI. hipotézisünk – a célcsoport számára a börtönben nincs elegendő és megfelelő segítségforrás – igazolást nyert.

2.3. Változás

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy interjúalanyaink hogyan értékelik, vajon változott-e bennük valami a korábbiakhoz képest. 77% úgy érezte, hogy a börtönévek alatt történt benne változás, és csupán 13%-uk gondolta úgy, hogy semmi nem változott benne. Két fő nem tudta, hogy történt-e változás, egy fő pedig nem válaszolt a kérdésre.

A megkérdezett fogvatartottak a következő változásokról számoltak be (több választ is meg lehetett jelölni): sokkal nyugodtabb, türelmesebb lett (30%), durvább, agresszívabb lett (4%), tetteit meggondoló, jövőjét tervező lett (30%), érettebb lett (26%), alkalmazkodó lett (9%), megtört (13%), felelősségteljesebb lett (13%).

Természetesen felvetődik a kérdés, hogy minek a hatására következett be ez a változás.

„Sokkal nyugodtabb, türelmesebb vagyok. Rengeteget segített rajtam a pszichológus, amikor előzetesen voltam. Heti kétszer járt hozzám egy éven keresztül.”

„Az ember körül minden megváltozik idebent. Ez felforgatja az ember egész életét. Ép és normális gondolkodású ember magába száll, és elgondolkozik. Az ember a vétett hibákat idebent egész másként látja, máshogy csinálná. Az embernek át kellene gondolnia a továbbiakat, hogyan fogja csinálni, ha kimegy.”

„Én mindig a mának éltem. Kicsiben láttam a világot. Az élet nem 2 percből áll, most már felelősebb vagyok. Felelősséget érzek. Bár túlságosan is átlendültem, most meg mindenkit tisztetek és megértek. Ez sem jó.”

„Érettebb, tapasztaltabb és belátóbb lettem, meg figyelmesebb. Most már inkább megrágom háromszor, amit kiejtek a számon. Mielőtt kimondanám, átgondolom, és ha úgy van, akkor szólok, ha nem, akkor csöndben maradok.”

A börtön pozitív hatásának tarthatjuk, hogy az embereket gondolkodásra ösztönzi. Az interjúrészletekből láthatjuk, hogy a fogvatartottak több esetben újraértelmezték életüket, az értékeiket, elkezdtek gondolkozni magukról és az őket körülvevő világról, így gyakran pozitív felismerésre is jutottak, vagyis megfogalmazódott bennük a változás/változtatni akarás igénye. A börtönnek ugyan van személyiségkárosító hatása, de ez nem irreverzibilis, és nagy ítéleteseknél (vagy hosszúidősöknél) a felülkontrolláltság („türelem”, „háromszor megrá-

gom” stb.) kifejezetten hasznos.⁶ E sajtáságos börtönhatás miatt lehetséges, hogy – bár segítséget csak részlegesen kaptak – interjúalanyaink közül többen/sokan említették a pozitív irányú változást.

3. A család

3.1. A fogvatartottak családi körülményei, családi helyzete

A család szerkezetére, illetve a családi kapcsolatokra vonatkozóan mindenképp árulkodónak és sokatmondónak tartjuk azt, hogy mindössze a fogvatartottak 26,7%-a említette meg mindkét szülőjét arra a kérdésre: Kik azok a személyek, akiket a családjának tart? A válaszadók viszonylag fiatal életkora ellenére 36,7%-uknak legalább egyik szülője elhunyt. Ezek az adatok a 2006-os kutatás adataihoz viszonyítva még kedvezőtlenebbek, akkor az interjúalanyok 43,1%-a nevezte meg fenti kérdésre mindkét szülőjét, illetve a válaszadók mindössze 19,6%-ának halt meg édesanyja vagy édesapja. Azt nézve, hogy az interjúalanyok hány százaléka nevelkedett intézetben, a jelen kutatás során hasonló képet kaptunk, mint korábban, ugyanis 2 fiatalról, az interjúalanyok 6,6%-áról derült ki (szemben a korábbi 5,3%-kal), hogy élete egy részében nem családban, hanem intézetben élt.

Kérdéseink között nem szerepelt külön, illetve konkrétan a szülők családi állapota, továbbá nem volt kérdésünk az sem, hogy a megkérdezettek szülei együtt élnek-e vagy sem, de az egyéb válaszokból az derült ki, hogy a válaszadók 20%-ának elváltak, vagy külön élnek a szülei. Ha ezt az adatot a korábban ismertetett többi adattal együtt nézzük, akkor mindenképp azt a következtetést vonhatjuk le (csakúgy, mint a 2006-os kutatás során), hogy a fiatalok családjának többségére az egyszülős családmodell a jellemző (életük egy jó részében legalábbis).

A családi körülményeket tovább elemezve megvizsgáltuk, hogy a kérdezettek hány fős családból származnak. A kérdőíves vizsgálatból az derült ki, hogy a fogvatartottak majdnem felének (47,6%-ának) 3, vagy annál több testvére van, mely adattal szemben az interjúalanyok 36,6%-a (11 fő) említette ugyanezt.

3.2. Devianciák, problémák a családban

A családban előforduló devianciákat, azok gyakoriságát az interjúk során a következő kérdésekkel próbáltuk meg feltérképezni: Voltak-e a családban komoly problémák?, Szenvedélybetegség előfordult-e a családban?, A családjából volt-e már valaki börtönben?, Valaki van most börtönben?.

A legelső fenti kérdésre a fiatalok alig több mint egyharmada, 36,7%-a felelte azt, hogy családjában komolyabb probléma nem fordult elő. 13 fő (43,3%) egy problémát, 3 fő (10%) két problémát, és szintén 3 fő kettőnél több problémát so-

⁶ Boros János – Csetneky László: Börtönpszichológia. Bp., Rejtjel, 2002.

rolt fel. A problémák között a következők kerültek megemlítésre: szülők válása – 5 fő (16,6%), verekedés, agresszió a családban – 5 fő (16,6%), szenvedélybetegség a családban – 5 fő (16,6%), valamelyik családtag (vagy az ő) betegsége, halál eset a családban – 3 fő (10%), veszekedés és öngyilkosság – 2-2 fő.

Arra a kérdésünkre, hogy „Szenvedélybetegség előfordult-e a családban?” a fiatalok fele adott nemleges választ. 12 fő (40%) említette meg valamelyik szülőjét, közülük 2 főnél mindkét szülő esetében felmerült az adott probléma, 4 főnél (13,3%) pedig a testvér jelent meg a válaszok között.

„Alkohol, verekedés, apám részegen ütleget mindenkít. Más probléma nem volt.”

„Apám súlyos alkoholproblémái miatt váltak el a szüleim, de az anyám bohém élete is közrejátszott, mert ő is gyerekként lett szülő. 20 éves volt, még nem élte ki magát, mint ahogyan én sem korábban. Ezért sem tudtam rendszeren foglalkozni a kislánnyommal, mert hogy még én is nagyon fiatal voltam.” [26 éves a válaszadó.]

„Volt. Édesapám minden hétvégén ivott, és történtek olyan dolgok, amiktől az édesanyám kiborult, és gyógyszereket kellett szednie. Szóval volt gyógyszer- és alkoholfogyasztó a családban. Ez nem egy napról szólt, hanem egy életformáról. Szóval ez folyamatosan történt. Nem volt jó hatással rám, de amikor betöltöttem a 17-18 éves életkort, rájöttem, hogy mi az a szenvedélybetegség, és hogy ezzel kell együtt élni. Elfogadtam úgy a szüleimet, amilyenek. Ha ők nem akarnak változtatni, akkor én hiába mondom el, hogy változtassanak. Szerintem erre nekik kell rájönniük, hogy valami nem jó, valami nem működik.”

Kérdőívünkben is megkérdeztük a származási családban az alkoholfogyasztás jellemzőit. A fogvatartottak majdnem 50%-a arról számolt be, hogy édesanyja nem fogyasztott alkoholt, 12,5%-ánál azonban az anyja viszonylagos rendszerességgel (naponta/ hetente többször/hetente) ivott. Az anyákhoz képest az apák alkoholfogyasztása már sokkal jelentősebbnek mutatkozott, mert itt a nem fogyasztók aránya csak 16,9%-os volt. A viszonylag rendszeres alkoholfogyasztók aránya 37,8%-ot tett ki.

Mikor a szerfogyasztást vizsgáltuk az interjúkban, akkor azt tapasztaltuk, hogy a szülők esetében – és főként az édesapánál – az alkohol, a testvérek esetében pedig a kábítószer és az alkohol fogyasztása a jellemző. Mindössze egy esetben merült fel az édesapa esetében a játékszenvedély problematikája. Ha a fenti adatokat összevetjük a 2006-os kutatásunk adataival, akkor azt látjuk, hogy a helyzet rosszabbodott, akkor ugyanis „mindössze” az interjúalanyok 21,6%-a említette meg a szülők alkoholfogyasztását.

A vizsgált csoport családjában tehát nagyobb a valószínűsége bármilyen függés – elsősorban alkohol – megjelenésének, mint a nem fogvatartotti populációban (lásd IV. hipotézis).

Az interjúk során külön rákérdeztünk a családtagok börtönbüntetésére is. A kérdésre 12 fő (40%) felelte azt, hogy vagy valamelyik szülője vagy a testvére volt már börtönben. Ugyanakkor ezeket a válaszokat érdemes volt összevetni azokkal, melyek arra a kérdésre, hogy „Voltak-e a családban komoly problémák?” születtek. Ekkor mindössze 2 fő említette meg problémaként a börtön-

büntetést, s közülük is az egyik a sajátját, és nem valamelyik családtag börtön-büntetését sorolta ide. Tehát ez alapján leszögezhetjük, hogy az interjúalanyok a családtagok bűnelkövetését, illetve börtönbe kerülését nem tekintik komoly problémának.

4. Tanulás, munka a szabad életben

4.1. Iskolai végzettség

Sok újdonságot e téren nem hozott a kutatás: a fogvatartotti populációra az alacsony SES (szocioökonómiai státusz) jellemző. Ez már a 2006-os kutatásunkban is tapasztalat volt, és több más releváns kutatásban is hasonló következtetésre jutottak.

Az interjúalanyok 47%-a 8 általános iskolai végzettséggel, 30%-a szakmával, és 3-3%-a érettségi bizonyítvánnyal, illetve diplomával rendelkezett. 17% még az általános iskola 8 osztályát sem fejezte be. Ugyanakkor jó hír, hogy a felmérés idején mindannyian részt vettek a börtönbeli általános iskolai képzésben.

A kérdőívekben megkérdezettektől az iskolai végzettség tekintetében 199 választ kaptunk. A válaszadók összesen 58,3%-ának 8 általános vagy annál alacsonyabb iskolai végzettsége volt, 23%-a szakmunkás végzettséggel rendelkezett. Itt is igen alacsony volt a felsőfokú végzettséggel rendelkezők vagy az azt megkezdők aránya: 2,5-2,5% mindkét esetben.

A kérdőívek feldolgozása során látható volt, hogy a börtönbe kerülés előtt a kábítószer-fogyasztók esetében az iskolai végzettség magasabb, mint a nem kábítószer-fogyasztóknál, kivéve a szerves oldószert fogyasztóknál, mert náluk az iskolai végzettség igen alacsony.

4.2. Munkavállalás, jövedelem

Az iskolai végzettség és a munkaerő-piaci pozíció szoros összefüggést mutat. Az interjúalanyok 73%-a nyilatkozta azt, hogy nincs szakmája, foglalkozása, hivatása. (Nem számoltuk bele azokat a válaszokat, amelyek hivatásként értelmeztek a bűncselekmények elkövetését vagy a bűnözést.) Csupán 27%-uk válaszolt arra a kérdésre: Van-e valami szakmája, hivatása? – igennel.

„Túl korán kezdtem az életet... ezt a kábítószeres életmódot, és nem mentem tovább. Ezért nincs is semmilyen szakmám.”

„Szakács, az a szakmám, de nem dolgoztam benne. 16 évesen előzetes letartóztatásba kerültem, 13 évesen már lopásokba keveredtem. 9 rendbeli rablás és testi sértés miatt ültem közel 10 évet.”

Közvetlenül a börtönbe kerülés előtt 60% nem dolgozott. A „nem dolgozott” kategóriában azok is szerepelnek, akik semmilyen munka-jellegű tevékenységet nem végeztek (szezónális és/vagy feketemunkát sem), és benne vannak azok is, akik a bűnözést munkának ítélték (vagyis őket „nem dolgozóknak” vettük). Utóbbiak főleg azért nem dolgoztak, mert életmódjukból, a bűnözésből megfelelő jövedelemhez jutottak, és ez több szempontból egyszerűbb volt számukra, mint a munkavállalás.

„A könnyen jött pénzek elvették az eszemet, és fel sem merült bennem, hogy dolgoznom kellene. Ez a könnyű pénz megszerzése megrészegíti az embert, és ezt keresi, kutatja.”

„Az édesapám fizetése jónak számított, és én 17-18 évesen annak a többszörösét, akár 10-szeresét is megkerestem készpénzben, azonnal. Szerintem az részegített meg, hogy megtehettem sok olyan dolgot, amit a korombeli emberek nem. Vannak élményeim, de viszont ha mérlegre tenném, akkor még egyszer nem csinálnám. Nem érné meg, hogy ennyit elvegyen az életemből. 10 évet leültem, és ez olyan, mintha 20 éves korom óta ülnék egyfolytában. Ez kisebb-nagyobb megszakításokkal történt, szabadultam, kint voltam 6-8 hónapot, és újból bekerültem. Ez folyamatosan így ment. Ezt az életet még egyszer nem élném így.”

A kérdőívek esetében a jövedelmek megszerzésének a módja igen nagy változatosságot mutatott. A 201 főből 183 fő válaszolt (érdekeség, hogy itt a nem válaszolók aránya lényegesen kisebb – 10% alatti – volt, mint majd a szerhasználatra vonatkozó kérdéseknél). A válaszadók 29,5%-a bérből/fizetésből/illetményből, 24%-a bűnözésből, 18%-a pedig feketemunkából élt.

Arra is fény derült, hogy azoknál, akik azt nyilatkozták: átlagon felül jutott mindenre a jövedelmükből, a kábítószer fogyasztók aránya 76% volt, szemben a kábítószer nem fogyasztók 24%-os reprezentációjával. Vagyis a kábítószerhasználók saját érzésük és bevallásuk szerint jobban éltek jövedelmeikből, mint akik nem fogyasztottak a bekerülés előtt drogot.

Mint az már az előző kutatásainkból (pl. a hivatkozott 2006-os kutatás) is kiderült, a fogvatartottak mind a börtönbe kerülés előtt, mind pedig a szabadulás után „kiesnek”, kirekesztettek a szociális/segítő intézményekből (is). Interjúalanyaink 77%-a (23 fő) nem került kapcsolatba segítő szervezettel, és csak néhányan említettek bármiféle kapcsolatot: 2 fő addiktológiai kezelést kért és kapott, 2 fő említette a munkaügyi központot (vegyes tapasztalatokkal), 1 fő a családsegítőtől kapott segítséget, 2 fő pedig állami gondozott volt.

„Egy évig kaptam a munkanélküli segélyt, és azalatt bejártam a munkaügyi központba munkakeresés céljából. Nem találtam megfelelő munkát. Kétszer kiközvetítettek, de nem vettek fel. Egy festékgyárba jelentkeztem, de kikötés volt, hogy nem szabad dohányozni, de mivel dohányzom, ezért nem vettek fel. Én próbáltam foggal-körömmel megragadni az alkalmakat, de lehet, hogy a bőröm színe miatt [roma fiatalember], vagy a stílusom végett, vagy nem tudom, miért, de nem kaptam munkát.”

„Leszállékkoltak egyszer. Magamtól bementem az addiktológiára, a Nyíró Gyula Kórházba, ahol megállapították, hogy különféle személyiségzavarom van, hogy pontosan mi, nem emlékszem, mert nem magyarul voltak leírva. 67%-os rokkantnak nyilvánítottak.”

„Voltam a Csernus Imrénél az OPNI-ban, és a Jász utca Drogambulanciára is jártam. Funknál is feküdtem az osztályán. Elég volt, hogy a Rivotrilt felírták, és hát ez volt a lényeg.”

Összegezve tehát jellemzőek a szociális, munkaerő-piaci hátrányok, az alacsony iskolai végzettség, a munkatapasztalat hiánya, valamint az is, hogy a szociális kompetenciák gyengéek (lásd V. hipotézis).

5. Szenvedélybetegségek

A szenvedélybetegség vizsgálatánál a legitim és illegitim droghasználat is vizsgálatunk tárgyát képezte, vagyis a dohányzás, az alkoholfogyasztás, a gyógyszerfogyasztás (nem terápiás jelleggel) és a kábítószer-fogyasztás.⁷

5.1. Dohányzás

„(Dohányzol?) Igen. Az a legnagyobb betegségem. (Mióta dohányzol?) Már nagyon régóta. Minimum húsz éve, ha nem több. Átlagban napi egy dobozzal szívok el. Ez valamikor több, valamikor kevesebb. (Ez mitől függ?) Ez a lelki, idegállapottól függ. Itt bent ez nagyon sok mindentől függ, attól, hogy kivel vagyok, mit csinálok stb. Kávézom, de az lerakható lenne, ha arról lenne szó, de a cigaretta az nem. Gyenge próbálgatások voltak már, de igazából nagy akarat kell ehhez, de ez nincs meg bennem. Ha valaki igazán akarja, akkor le tudja tenni. Kifogást mindig lehet találni, hogy miért nem. Én gyenge vagyok ehhez, és főleg ebben a helyzetben.”

A kérdőívek kitöltése során a 201 fő megkérdezettből 198 fő válaszolt arra a kérdésre, hogy dohányzik-e, vagy sem. A válaszadók 27%-a nem dohányzik, 73%-a azonban igen. Arra a kérdésre, hogy hány szál cigarettát szív naponta, 143 fő válaszolt. A dohányzók 22%-a 10 szálnál kevesebbet, 49%-a 10-20 szál cigarettát, 29%-a 1-2 doboz cigarettát szív naponta. A válaszolók 90%-a 18 éves koráig bezáróan gyújtott rá először.

Az interjúk feldolgozásából hasonló eredményeket kaptunk (66% dohányzik, 34% nem).

Összegezve: a dohányzók, akik jellemzően gyermek- vagy serdülő korukban kezdtek dohányozni, magas arányban képviseltették magukat a mintában, kb. a felük 1 doboznyi cigarettát szív naponta. Összevetve ezt a dohányzásra vonatkozó, országos adatokat szolgáltató kutatásokkal, melyek reprezentatív mintával készültek: a fogva tartott férfiak esetében jóval magasabb a dohányzók aránya, mint a magyar népesség körében, ahol a férfiak kevesebb mint a fele (41,1%) dohányzik csak.⁸

5.2. Alkoholfogyasztás

A kérdőíves lekérdezésből az derült ki, hogy a fogvatartottak szívesen (201 főből 200 fő) válaszoltak arra a kérdésre, hogy életük folyamán fogyasztottak-e alkoholt, vagy sem. A válaszadók 22,7%-a nem, 77,3%-a pedig élete folyamán már ivott alkoholt.

Elsősorban az érdekelt bennünket, hogy hány évesen próbálta ki, illetve hány évesen fogyasztott először alkoholt a kérdőív kitöltője vagy az interjú-

⁷ A kutatás során drognak tekintettük az illegális kábítószerket, valamint a visszaélészerűen használt gyógyszereket és egyéb szereket (pl. szerves oldószerek).

⁸ Az Országos Dohányfüstmentes Egyesület és a magyar Gallup Intézet monitoring vizsgálata: Dohányzás a magyar lakosság körében (1955 - 2000 - 2004). Pákozdi Lajos: Dohányzásról - Hazai helyzetkép (adatok - tények - teendők). <http://www.stardust.hu/dohanyzas/dohanyz0htm>

alany. A kérdőíveknél elég magas (közel 31%) volt a nem válaszolók aránya itt is. A válaszolók 5,5%-a 11 éves koráig kapcsolatba került az alkohollal, míg 43,5%-a 12-16 éves kora között. 18. életévükig a válaszadók 58%-a már ivott.

Az interjúalanyaink 83%-a igen, 13%-a pedig nem fogyasztott alkoholt a becsületesek alapján (1 fő esetében nem volt adat). 7 főnél nem szerepelt adat arra a kérdésre, hogy hány évesen ivott először alkoholt, de átlagolva az első „élmény” átélésének időpontját, ez a 13. életévre esik.

„(Hány éves korodban ittál először alkoholt?) 16 éves koromban. A lépcsőházban tartottunk egy házibulit, és ott ittam először. Jó is volt, és rossz is. Kellemes élményekből kevés volt, nem is tudom, hogy mik lehettek azok. A rossz élmény a családi problémák. Az anyám és az apám közti veszekedések.”

„Az alkoholt utálok a másnaposság, az utóhatása miatt. Apám rendszeresen ivott, ezért ez távol áll tőlem, mert még véletlenül sem akarok úgy kinézni, mint ő. 15 éves koromban fogyasztottam először alkoholt. Otthon, a hűtőben találtam egy üveg likőrt, és azt megkóstoltam.”

„(Alkohol?) Rendszeresen ittam 1999 óta, heti szinten biztosan, de volt, hogy akár napi szinten is.”

„Jellemző volt rám, akár napi szinten is. Főleg sör, bor. A rövidet nem szerettem. Rendszeresen ittam, egészen a részegedésig. (És mikor ittál először?) 9 éves voltam. Nagyon berúgtam már az első alkalommal, vörösboros kólát ittam egy haverral. Egyszer elájultam kb. fél liter viszkitől. Amikor nem drogoztam, ittam. Vagy drogoztam, vagy ittam. De persze olyan is volt, hogy szórakozás, bulik alkalmával ittam és anyagoztam együtt.”

A korai alkoholkipróbálás és -fogyasztás megegyezik a nem kriminális életvezetésű fiatalok korai kipróbálásának eredményeivel (Paksi – Elekes, 2004).⁹

A válaszadók kétharmada (kérdőíves vizsgálat) jelezte, hogy nem okozott az alkoholfogyasztás problémát az életében, míg egyharmaduk az alkoholfogyasztásra vezetett vissza különböző problémákat, úgymint egészségügyi (2 fő), pszichés zavarokat (12 fő), életvezetési problémákat (13 fő), illetve a normaszegő viselkedéshez való hozzájárulást (17 fő).

5.3. Gyógyszerfogyasztás (nem terápiás jelleggel)

Interjúalanyaink fele jellemzően használt – nem terápiás jelleggel, esetleg más anyaggal kombinálva – gyógyszert. Az említett gyógyszerek a következők: Rivotril (a 15 fő 73%-a, azaz a 30 fő 37%-a használta, vagy használja), Xanax (2 fő említette), Frontin (1 fő), Kodein (1 fő), Noxyron (1 fő), Metadon (2 fő), Leponex (1 fő), Tegretol (2 fő).¹⁰

8 fő, azaz az interjúalanyok közel 27%-a jelezte, hogy a gyógyszert kombinálta más anyaggal.

⁹ Paksi Borbála – Elekes Zsuzsanna: A 11-12. évfolyamos középiskolások alkohol- és drogfogyasztása Budapesten 2004-ben. Addiktológia, 2004. 3.

¹⁰ Több gyógyszer is említésre kerülhetett személyenként. A szteroidokat itt nem számoltuk.

„(Gyógyszer volt?) Volt, persze. Xanax. Esténként sörrel bevéve, barátnőm is szedte, idegi alapon, de nagyon nem változtatott rajtunk semmit. Én a stressz miatt szedtem, mert ez az autós biznisszel stresszel jár. Sosem voltam igazán nyugodt, hiába próbáltam lazulni, nem ment rendesen még a pihenés sem.”

A kérdőív feldolgozása utáni eredmények a következők voltak: a nem válaszolók több mint 30%-os aránya mellett a válaszadók közel 22%-a a bekerülés előtt használt benzodiazepint és/vagy Rivotrilt és/vagy nyugtatót és/vagy altatót. A használók 20,5%-a csak kipróbálta, 18%-a alkalmoszerűen használta, 61,2%-a (összeadva a naponta többször, naponta, hetente, hetente 2-3-szor és a havonta értékeit) pedig rendszeresebben használta a „gyógyszereket”, többször az orvosi javallattól (mennyiség, alkalmazás, gyakoriság stb.) eltérően.

5.4. Kábítószer-fogyasztás

A megkérdezett 201 főből 194 válaszolt arra a kérdésre, hogy bekerülése előtt fogyasztott-e kábítószer. A válaszadók közül 58,2% válasza „igen” volt a kérdésre.

A 30 interjúalanyból kizárólag 4 fő (13%) volt az, aki bekerülés előtt még a kipróbálás szintjén sem került kapcsolatba semmiféle kábítószerrel, 26 fő (87%) azonban igen. Az interjúalanyok egyharmada volt intravénás droghasználó.

A fogvatartottak által leggyakrabban fogyasztott kábítószernek megegyeznek a magyarországi népesség körében kedvelt kábítószerekkel¹¹. A marihuána/hasis fogyasztása a magyar népesség körében szintén első helyen áll. A válaszadók (kérdőíves vizsgálat) ezt követően az amfetamint és az extasyt jelölték meg. Az interjúalanyoknál történt vizsgálat eredményeképpen a leggyakrabban használt „anyag” a marihuána (57%), szorosan nyomában az amfetamin (53%), majd az extasy (43%). Magas azonban a heroinfüggők aránya is, ez a probléma a 30 fő 27%-át érinti.

A magyarországi populációhoz viszonyítva a fogvatartottak marihuána-fogyasztása börtönbe kerülés előtt 4,8-szorosa a magyarországi populációénak. A további kábítószeres esetekben is hasonló a helyzet, azaz a börtönnépesség esetében az illegális kábítószeres, valamint a visszaélészerűen használt drogok fogyasztásának valószínűsége és előfordulása sokkal nagyobb, mint a magyarországi vizsgálatok más populációjában.¹²

A kérdésre – Hány éves korában használt először kábítószer? – az összes 201 fő megkérdezett közül 106 fő válaszolt. 95 fő vagy nem adott választ, vagy „nem”-mel válaszolt. Az első használatkor a válaszadók közül a legfiatalabb 7 éves volt, a legidősebb 36 éves korában használt először kábítószer. A szerhasználat első időpontja többségében a 13-16 éves korra tehető. Az első kábítószerhasználatot képest 3 év eltolódással kezdődött a rendszeres fogyasztás.¹³

¹¹ Az összes megkérdezett 201 fogvatartott közül az alábbi sorrendben fogyasztottak a börtönbe kerülés előtt kábítószereseket: marihuána (45,8%), amfetamin (45,3%), extasy (39,8%), LSD, Mescaline (28,4%), máktea (28,4%), kokain (22,4%), benzodiazepin (21,9%), heroin (17,9%) stb.

¹² Paksi Borbála: A magyar társadalom drogérintettségéről. In: Az addiktológia alapjai. Szerk. Demetrovics Zsolt. Bp., ELTE Eötvös Kiadó, 2007.

¹³ 14 éves korukig 32 fő, 15 és 18 éves kor között az összes megkérdezett közül 20,5%, 19 év felett az összes megkérdezett 16,5%-a használt először kábítószer.

10-14 éves kor között 18 fő kezdett rendszeresen kábítószerrel foglalkozni, mely az összes megkérdezett 9%-a, de a rendszeres fogyasztást megjelölő személyek 20,4%-a. 15 és 18 éves kor között 41 fő (összes megkérdezett 20,5%-a, a rendszeres szerhasználók 46,7%-a), 19 év felett pedig 29 fő (az összes megkérdezett 14,5%-a, a rendszeres fogyasztók 32,9%-a) kezdte meg a szerhasználatot. Az adatsorból jól látható, hogy a rendszeres kábítószer-használat 15-18 éves kor között a jellemző. Ezek az eredmények megegyeznek a Paksi Borbála és Elekes Zsuzsanna 2003-as, illetve 2004-es vizsgálati eredményeivel.¹⁴

Az interjúalanyok szerkipróbálása is jellemzően a 15-18 éves kor közé esik (35%), de magas a 9-14 éves kor között kipróbálók aránya is (15%). A kipróbálás és rendszeresség között eltelt időt nehéz az interjúkból nyomon követni, hiszen nagyon különböző életutak, esetek merültek fel:

„9 évesen kezdtem ragasztóval és csavarlazítóval, de szívtam én mindenféle hígítót, acetont is. 10 évesen már gyakorlatilag nem tudtam megenni nélküle, napi szinten nyomtam valamit rendszeresen, hétköznap és persze hétvégén is. Mindenféle drogot próbáltam én: fű, hasis, heroin, speed, party drogok, kokain, crack. Ezeket szúrtam, ez jött be.”

„Bélyeggel kezdtem, akkor még nem volt csak bélyeg és marihuána, utána hozták be a speedet, a port, az extázis tablettákat. És akkor így össze-vissza. 14-15 évesen bélyeget a diszkóban. Bélyeggel kezdődött, utána mentem az amfetaminra, heti 3 LSD bélyeg. Sok pénz ment el. Erre ment el a pénzem. Szórakozóhelyekre. Egy ember havi fizetését hagytuk ott a diszkóban egy este alatt, egy idő után már nem volt képük a belépőért pénzt kérni. Iszonyatos pénzt hordtunk be.”

„Napi szinten használtam, 14-15 éves korom óta. Mindent kipróbáltam: speed, extasy, fű, kokain, majd a végén heroin. Ez utóbbi jött be leginkább, a végén (4-5 év) már csak ezt nyomtam intravénásan. Korábban fóliáztam, felszívtam, cigibe csavartam, de az első szúrás akkora élményt okozott, hogy az-tán így is csináltam.”

A vizsgálatban a kábítószer-fogyasztók a módszer sorrendiségét tekintve az anyagokat elsősorban szívással, elszívással, másodsorban szúrással, harmadsorban szájon át, illetve szippantással és nyálkahártyára téve, végül inhalálással juttatták be a szervezetükbe.

A megkérdezettek közül 25 fő válaszolta, hogy a kábítószer-használat során megosztott tűt használt a kábítószer szervezetbe való bejuttatásához, ez az összes megkérdezett 12,4%-a.

Lényeges kérdés, hogy a büntetés-végrehajtási intézetbe kerülést követően változtak-e, illetve hogyan változtak a droghasználók szerhasználati szokásai. Ennek a mérése nem egyszerű feladat, ezért két kérdéskörben is kértük, hogy százalékosan becsülik meg a válaszadók az intézeten belüli szerhasználatot. A feldolgozás nehézsége a válaszadás hiányaiból áll, mivel a bizalmatlanság, a félelem miatt sokan erre/ezekre a kérdésekre nem akartak válaszolni.

¹⁴ Paksi Borbála-Elekes Zsuzsa: A 11-12. évfolyamos középiskolások alkohol- és drogfogyasztása Budapesten 2004-ben. Addiktológia, 2004. 3. – Elekes Zsuzsanna: Alkoholfogyasztási szokások és fogyasztói típusok Magyarországon az ADE 2001 alapján. Addiktológia, 2002. 1.

Összesen 109 fő volt az, aki válaszolt arra a kérdésre, hogy változtak-e a börtönbe kerülést követően a szerhasználati szokásai. Kábítószer-fogyasztásról a börtönbe kerülést megelőzően 113 fő nyilatkozott. A 109 főnek a 60,6%-a jelezte, hogy megváltozott a börtönben a szerhasználat, ugyanakkor 39,4% nem jelzett változást a börtönbe kerülést követően. A közel 40%-os arány összetevődik olyanokból, akiknek bekerülése előtt a szerfogyasztása nem volt jelentős, illetve olyanokból, akik esetében nem történt változás a bekerülést követően, mert a büntetés-végrehajtási intézeten belül is tudja a számára fontos szereket használni, beszerzésük nem okoz gondot.

A változás irányáról nagyon kevés elemszámú válasz érkezett, összesen 36. A változás iránya döntően a leszokás felé irányult, elenyésző volt a szerváltás vagy a börtönben történő rászokás. Akiknek megváltozott a szerhasználati szokása, azon személyek közül csak egyharmaduk (34,1%) kapott kábítószerrel kapcsolatos problémáik kezelésében segítséget a börtönön belül. 65,9% esetében kevésbé a proaktív intézkedések sorozata miatt változtak a szerhasználati szokások, mint inkább a zárt intézet és annak erős kontroll jellege segítette a leszokást.

„Igen! Van változás, nem fogyasztok. Nem jutok hozzá. (Tényleg?) Hát, ha akarnék, hozzá tudnék jutni. Lehet, hogy ha nem veszítenék semmit, akarnék. De ha belegondolok, hogy 2012-ben szabadulok, nem akarom elveszíteni a kedvezményemet.”

„Idebent teljesen leszoktam róla. Nincs meg hozzá a megfelelő anyagi háttér, nem is tudnám megvenni. Ha meg is tudnám, akkor ahhoz kellene egy pár kapcsolat, ami nekem nincsen. Se kint, se idebent.”

Az interjúkból azonban elég vegyes, „kevert” kép tárul elénk a tekintetben, hogy a börtön hogyan és miben változtatott a drogfogyasztási szokásokban.

„Legutoljára, amikor bekerültem, függő voltam, elvonási tüneteim voltak. Elterelésre jártam X-be. Voltam metadon-kezelésen is. Előzetesbe kerültem, és folytathattam a kezelést. Aztán még 1 hónapig kaptam Rivotril. Nem tudtam aludni, fájtak az ízületeim. Végleg le akartam szokni, 3 éve tiszta vagyok. A börtön sokat segített a leszokásban, ha nem kerültem volna be, akkor szerintem ugyanúgy drogoznék továbbra is.”

„Leálltam. Előtte elvonás, ami kell, kézremegés, Rivotril szedtem nagy mennyiségben, de közben észrevettem, hogy ugyanazt csinálom most bent, mint kint. Ha rákattanok a Rivotrilra, akkor ugyanúgy drogozni fogok, mint kint. De megtaláltam Istent. Kint korábban ez eszembe sem jutott volna. Itt találtam meg.”

„Nem hiányzik most a drog. Ha most kimehetnék, füvet szereznék, de azt sem rendszeresen. Nem akarok már szintetikusot, Ezt már közöltem a kintiekkel is.”

„Amikor előzetesbe kerültem, akkor nem használtam 1 évi, mert eléggé meg voltam ijedve, és nem tudtam, mi a pálya, meg a tárgyalások, satöbbi... Aztán, amikor letöltőbe kerültem, évente egyszer azért hozzájutottam a fűhöz. Rivót rendszeresen használtam, de 3 hónapja azt sem, mert nem akarok balhét. Amikor jövök le, mindig agresszív leszek.”

A megkérdezett 201 főből 176 fő, azaz az összes megkérdezett 87,6%-a válaszolt arra a kérdésre, hogy „Ön szerint milyen nehéz a börtönben hozzájutni a droghoz?”.

Az összes megkérdezett 23,4%-a úgy vélekedett, hogy nem lehet hozzájutni a kábítószerhez a börtönben, 12,9% szerint nagyon nehéz, 16,9% szerint elég nehéz, 34,3% (69 fő) szerint pedig nagyon könnyű, illetve könnyű kábítószerhez jutni a börtönben.

A kérdőívben megkértük a válaszadókat, hogy becsülik meg, hogy a fogvatartottak hány százaléka használ különböző kábítószeret börtönön belül. Ebben az esetben ide soroltuk a visszaélészerű gyógyszerhasználatot is.

A becsült átlagértékek szerint a benzodiazepin (Rivotril, nyugtatók stb.) áll az első helyen (64,7%), a cannabis a második (34,8%), illetve az extasy a harmadik (31,7%) helyen.

Az interjúalanyok 40%-ának a kábítószer-függőségen kívül, vagy amellett, vagy attól függetlenül van egyéb függősége is. A 40% tehát tartalmazza azokat, akiknek kábítószer-problémájuk is van, illetve azokat is, akik ugyan nem használtak kábítószerrel, de például számítógép- vagy sebességfüggőnek tartják magukat.

Összegezve: a fogvatartottak politoxikomán fogyasztók – legalábbis a bekerülés előtti adatokból ez látszik (lásd III. hipotézis). Továbbá leszögezhető, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben a kábítószeres és a kábítószer-használók jelen vannak, bár pontos adatsorok nem állnak rendelkezésre (sem a kábítószeresek, sem pedig a használók esetében). Az azonban jól érzékelhető, hogy mind a szenvedélybetegséggel, illetve annak kezelésével, mind pedig a szenvedélybetegekkel és ellátásukkal/kezelésükkel szükséges foglalkozni a totálisan zárt intézetben is.

6. Önreflexiók, segítségkérés

Mint az az előzőekből kiderült, a 30 fő interjúalanyból csupán 4 nem próbált ki bekerülés előtt semmiféle kábítószerrel. A 26 fő közül 27%, azaz 5 fő függőnek tartja magát.

„Valamilyen formában igen. A dohányzás unaloműző, feszültségoldó. Ha nem dohányzom annyit, akkor mindig ennék. És ha nincs mit enni, akkor sokat dohányzok. Ez egy ördögi kör.”

„Igen. Nincs olyan, hogy valaki leszokik, csak abbahagyja.”

„Az orvosszakértő szerint az vagyok, és én szerintem is. Még most is kattogok, gondolok az anyagra. Még most is függő vagyok, annak ellenére, hogy havonta egyszer szedek csak Rivotrilt.”

„Igen. Örökre. Nem kell ahhoz semmi, csak fekszik az ember és belegondol, és már megint.”

Vannak, akik ennek megítélésében bizonytalankodók, hezitálók, a függőséget „részben” vállalók.

„Az voltam. Most nem vagyok az. Az életem felét ugyan végiganyagoztam, így nem kérdéses, hogy függő voltam. (Most miért nem tartod magad függőnek?) Most nem használok semmit, tehát akkor most nem vagyok függő. Egyszer a Csorba doktor mondta, hogy nem lehet abbahagyni végleg az anyagozást, csak időszakosan. Ez nagyon megtetszett, ebben sok igazság rejlik.”

„Hát, részben. Amikor dolgoztam, abszolút nem ittam. Viszont amikor nem dolgoztam, azonnal. Így részben alkoholistának tartom magam.”

Az interjúalanyok közül 12-en (40%) részt vett kezelésen még börtönbüntetése előtt. Arról számoltak be, hogy ezek a kezelések nem voltak hatékonyak számukra, hozzátevé azt, hogy valójában nem akarták a leállást, az absztinenciát. A kezelések között felmerült a pszichológus, pszichiáter, orvos, Nyíró Kórház addiktológiai osztálya, ambulanciák, elterelés, Korányi Kórház, illetve a „nagy” nevek is: Csorba, Funk és Csernus doktor.

„Több alkalommal jártam a Jász utcai ambulanciára, voltam pszichiátriákon, addiktológián. Fogalmam sincs, pontosan hányszor. Nem voltak sikeresek, mert nem akartam leszokni. Gyógyszerekhez akartam jutni, és nem abbahagyni. Főleg gyógyszeres kezelésekben vettem részt, de az előírt adagot általában pár nap alatt beszedtem.”

„2006-ban 6 hónapig voltam prevención [elterelésen], végül 9 hónap lett. Nem segített semmiben végül is. Voltak csoportfoglalkozások, tesztekét töltöttünk, videókat néztünk, beszélgettünk. Nekem nem volt segítség. Amit ott hallottam, azt már mindet tudtam. Nem tudom, másnak mennyit segít, nekem semmiben.”

„Elhatározás kérdése, na nem gyógyszerekkel. A Funk doktor is megmondta: a kórház, az ambulancia nem tud leszoktatni. Max. absztinenciát ad. De nem ott fog valaki leállni. Nyíró Gyula kétszer, Lipót kétszer, Nagyszénás egyszer, Deszk, utána Szeged¹⁵. Szegedről az átmenetiből a rehabra... Mindig a nőekkel szórakoztam. Rosszalkodtam, és sepregetnem kellett az udvaron néhány hónapot, hogy bizonyítsak. Nagyon jól lehet szórakozni egyébként ilyen helyeken. Nagyon jó segítségék, ha valaki már akarja, de az emberen múlik. Nekem szórakozás volt és móka. Egy kórházban meg nem lehet.”

A kutatás egyik lényegi pontja volt annak vizsgálata, hogy börtönbe kerülés-kor felméri-e, illetve ki méri fel a fogvatartott kábítószerrel való előéletét. Ezen kérdés megválaszolása az interjúk során került feldolgozásra, és az általános kép és tapasztalat az volt, hogy a fogvatartottak nem emlékeznek ilyenre, vagy nem került sor a felmérésre. Előfordult, hogy kaptak egy-két kérdést erre vonatkozóan, de leginkább igennel és nemmel lehetett ezekre válaszolni. Összességében tehát teljesen esetleges, hogy ez a téma előkerül-e, vagy sem.

Ennek megfelelően a börtönbéli kezelés is esetlegessé válik, attól kezdve, hogy ki kerülhet kapcsolatba valamilyen segítő szervezettel, szakemberrel, orvossal, illetve milyen „kezelésben” is fog részesülni (avagy fog-e részesülni) a bent töltött idő alatt. Valójában tényleg sok kérdést vet fel, hogy „kinek a dolga” ennek felmérése, illetve milyen módszertannal lehetne ezt megközelíteni, de a jelenlegi helyzetmegítélésünk szerint kaotikus és esetleges. Ennek kidolgozása a kábítószer-használó fogvatartottak ellátása érdekében szükséges lenne a jövőben.

Valószínűleg ezzel is összefüggésben van az, hogy az interjúalanyok közül gyakorlatilag egy sem tervezte, hogy szabadulása után bármilyen kezelésben rész vesz.

¹⁵ A felsoroltak hosszú rehabilitációs kezelések színhelyei.

7. Segítségnyújtás/támogatás

Összegzőképpen megkérdeztük interjúalanyainkat, hogy szerintük Hogyan lehetne segíteni/támogatni a hozzájuk hasonló személyeket?, Milyen javaslatok, gondolataik vannak a segítségnyújtással kapcsolatban? Ők, akik már életútjukból adódóan többször megfordultak segítő helyeken, találkoztak segítő szakemberekkel, mit tudnának mondani a segítségnyújtás illetve a támogató szolgáltatás témájával kapcsolatban?

„Nem lehet segíteni egységesen, mert mindenki más. Egy ugyanazon dolog nem lehet mindenkinek jó. Ebben nem tudnék tanácsot adni. (Nem is tanácsot kértem.) Jogos, látod, ezt teszi a börtön... A lényeg, hogy akarat és döntés kérdése minden.”

„Normális programra lenne szükség, aminek van értelme. Sokan csak azért rivóznak, hogy túléljék a programokat.”

„Szerintem sokkal több foglalkozás kellene, ahol le lehetne foglalni a rabokat, nem lennének ennyire feszültek, lásd szakkörök, OKJ-s képzések, sport. Feszültek, mindig megverik egymást, szedik a gyógyszereket, nem bírják. Ha lekötnék magukat, akkor nem lenne ekkora feszültség. Ha az embertől mindent elvesznek, akkor az a legveszélyesebb, mert nincs mit veszítenie... Attól hogyan változzon meg az ember, ha nem csinálhat semmit, és csak etetik és itatják. Ezért miért változzak meg? Ezt mindenki kibírja. Ezen kell változtatni.”

„Nagyon nehéz, megmondom őszintén. Támogatni őket, hogy ne drogozzanak? Hát ezt fontosnak tartom, hogy minél kevesebb ember kábítószeressen, de egy kemény heroinos gyereket nem lehet megfogni, és kiláncolni, mert lemegy a lakótelepen, és leülnek a padokon, ott középen, és ott szívják a füvet. Az egész világon a legelterjedtebb kábítószer a marihuána. Azt boldog-boldogtalan szívja. A 12 éves gyerektől a 90 éves nagypapáig mindenki. Ezekkel a felvilágosításokkal, hogy mit okozhat meg mit nem, szerintem nem lehet a mai fiatalságot elrettenteni attól, hogy ne csinálják ezt. Én elmondanám a fiataloknak, hogy el lett szűrve az egész életem. Nem lett volna rossz továbbtanulni, egy jó egyetemet elvégezni... Csúnyán elszúrtam... Bár még érzek magamban erőt, de már ez tárgytalan... Most őszintén: leültem 9 évet, itt vagyok 26 évesen... Én, ha meg is csinálnám ezt, úgyis végigkísér egész életemen a múltam. Hiába végzem el, akármilyen diplomás leszek, ki fog engem alkalmazni?”

„A leghatásosabb, ha például én elmondom frankón, mi is történt velem... és én látom azt is, hogy mi lesz abból a fiatalból, aki elkezdi, és én azt el is mondanám neki... Itt az a baj, hogy az orvos beszél a páciensével, ez semmire sem jó. Elmondanám, hogy minden csak addig jó, amíg be vagy löve, utána tisztán meg magadra nézel, és azt mondod: fúj. És ezt nem kéne, ugye...”

8. Összegzés

A 2009-ben elvégzett, a fogva tartott drogfogyasztók főbb jellemzőit feltérképező vizsgálatunk eredményei és tapasztalatai – a hipotézisekre visszautalva – a következők:

I. Hipotézis: a börtönbe kerülők többsége bekerülése előtt rendszeresen fogyasztott legális és illegális drogot.

A dohányzás és az alkoholfogyasztás tekintetében magasabb arányszámot figyelhetünk meg a fogvatartottaknál, mint a magyar népességre vonatkozó vizsgálatok esetében.

A vizsgálatból kitűnt, hogy a fogvatartottak esetében a kábítószer-fogyasztás a börtönbe kerülés előtt igen jellemző. A szerkezet a magyarországi népességet tekintve és a fogvatartottak esetében a bekerülés előtt hasonlóságot mutat, miszerint a marihuána/hasis-fogyasztás van az élen, ezt követi az amfetamin- és extasy-fogyasztás. Az intravénás amfetamin-fogyasztás a börtönbeli populációnál magasabban reprezentált. A szerhasználati szerkezet a börtönben jelentősen megváltozik, első helyre a benzodiazepineket, ezek közül is elsősorban a Rivotril kerül. Ennek egyik oka lehet az, hogy terápiás jelleggel, legitim módon is kapható/adható, így a hozzáférés könnyebb. A Rivotril illegális és legális fogyasztása és használata összemosódik, és kevésbé titkolt.

A megkérdezettek 30%-a hetente vagy hetente többször, vagy naponta fogyasztott alkoholt, és közel 35%-uk bekerülése előtt rendszeresen használt kábítószer. Az eddigiekben prezentált vizsgálatokhoz képest magasabb arányszámot tapasztalunk tehát. Ennek oka az lehet, hogy a jelenlegi vizsgálatban a 35 év alatti populáció $\frac{3}{4}$ arányban képviseltette magát, és ebben a korosztályban jellemzőbb a kábítószer-fogyasztás, mint az alkoholfogyasztás. Az is megfigyelhető (kérdőíves vizsgálat), hogy a bűncselekmények elkövetése sok esetben megtörténhet kábítószer hatása alatt, vagy a kábítószer megszerzéséhez kapcsolódóan.

Úgy véltük, hogy a fentiek alapján hipotézisünk bizonyítást nyert.

II. Hipotézis: a börtönben lévő drogfogyasztók legális és illegális drogokkal való kapcsolata életkor tekintetében korábbi, mint kriminális életvitelt nem folytató társaik esetében.

Mind a dohányzás, mind az alkoholfogyasztás, mind pedig a kábítószer-fogyasztás esetében az látható, hogy a fogvatartottak korai életkorban kezdték meg a legális és illegális szerek használatát, de – egy-két különösen szélsőséges esettől eltekintve – közel azonos életkorban, mint azt a korosztályuk többi tagja tette.

III. Hipotézis: a börtönök fogvatartottjai politoxikomán fogyasztók.

A rendszeres kábítószer-használók és alkoholfogyasztók 30% feletti arányban voltak jelen a vizsgálatban. A dohányzók és egyéb függők száma is magasnak bizonyult, azaz az előzőekben leírtak és az eredmények valószínűsítik, hogy a vizsgált csoport a civil életben, de akár fogvatartás alatt is politoxikomán életmódot folytat.

IV. Hipotézis: a vizsgált csoport családjában nagyobb a valószínűsége bármilyen függés (elsősorban alkohol) megjelenésének, mint a nem fogvatartotti populációban.

A közölt adatok alátámasztották hipotézisünket.

V. Hipotézis: szociális hátrányok jellemzők a csoportra, szociális kompetenciáik gyengék.

A közölt adatok és interjúrészek alapján alátámasztottnak tekinthetjük hipotézisünket.

VI. Hipotézis: a célcsoport számára sem a börtönben, sem szabadulás után nem áll rendelkezésre elegendő és megfelelő segítségforrás.

Mind a kérdőívek, mind pedig az interjúk feldolgozása alapján leszögezhető, hogy hipotézisünk bizonyítást nyert.

Szociális és egészségügyi szolgáltatásokra szükség és igény van a büntetés-végrehajtási intézetekben, melyet részben és/vagy egészben civil, egyházi, egyéb szervezetek bevonásával érdemes megvalósítani.

A Váltó-sáv Alapítvány a kutatás alapján leszűrt tapasztalatokra építve kezdte meg 2009 őszén *alacsonyküszöbű szolgáltatásait*¹⁶ a Budapesti Fegyház és Börtönben, hiszen a vizsgálatból az egyértelműen látszik, hogy ezen ellátási forma szükséges a börtönön belül. Természetesen számos kérdés és dilemma merülhet fel ennek kapcsán, ami azonban már egy másik dolgozat témája lehet.

¹⁶ „Az *alacsonyküszöbű* kifejezés arra utal, hogy a szolgáltatást végzők nem támasztanak magas követelményeket az igénybe vevőkkel szemben a szolgáltatás igénybevételének szinte nincs feltétele. Speciális módon, más szolgáltatásoktól eltérően ezek a szerhasználat/szerfüggés/viselkedéses problémák ártalmait csökkentő, és pszicho-szociális támogatást, életviteli tanácsadást nyújtó programok, szolgáltatások, melyek térítés nélkül, könnyen elérhetőek, akár a szolgáltatás kihelyezésével, mobilizálásával is sokak által igénybe vehetők. Az ellátás során nincsenek szigorú elvárások, terápiás szerződések, nem követelmény az absztinencia, nem feltétel a betegbiztosítás, a szolgáltatást igénybevevő akár nevének közlése nélkül is kaphat segítséget... *Célcsoportjaik* között egyaránt megtalálhatók a deviáns életvitelű fiatalok, a nehezen elérhető és magas kockázatú csoportok. Az *alacsonyküszöbű intézmények és szolgáltatások* sajátos módszerei, eszközei, eljárásai alkalmasak lehetnek az igénybevevő súlyosabb testi-lelki károsodásainak, szociális és egyéb veszteségeinek megelőzésére, aktuális állapotának szinten tartása, javítására, további szolgáltatások igénybevételének motiválására.” In: SZEN-AK. Alacsonyküszöbű szolgáltatások a szenvedélybetegek szociális alapellátásában. Irányelv. Készítették: Személyácz János et al. Bp., 2007. Kézirat.

Műhelymódszerek a fiatalok fogvatartottak kezelési stratégiájában: állatasszisztált programok

I. A szirmabesenyői Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében 2008-tól alkalmazzuk az állatok aktív, vagy passzív szerepvállalásával megvalósuló programokat. E speciális személyiségformáló eljárások indításakor az intézetben jelenlévő kezelési stratégia kiszélesítésének igénye érvényesült. A fiatalok korosztály vonatkozásában mind a hazai, mind a nemzetközi gyakorlatban ismert természetközeli nevelés meghonosítása mellett kiemelt figyelmet fordítottunk a hazánkban az orvostudomány területén már sikerrel alkalmazott, külföldön a büntetés-végrehajtási gyakorlatban is kipróbált *állatasszisztált terápia* lehetőségeire.

Az első állatasszisztált terápiás program eredetileg kettős céllal indult az intézetben. Tekintetbe véve a módszer kínálta lehetőségeket szándékunkban állt, hogy a személyi állomány vonatkozásában a stresszoldás, illetve a kiegész megelőzése érdekében is rendszeres foglalkozásokat szervezzünk. E csoporttól szigorúan elkülönítve, a fogvatartotti állomány körében a victim [áldozat] típusú fiatalok, valamint a szokásos pedagógiai módszerekkel szinte kezelhetetlenek, kiemelten agresszív magatartásúak, deviáns viselkedési mintákat követők, rendkívül súlyos szocializációs problémákkal küzdők jelentették a tervezett célcsoportot. Tulajdonképpen ekkor már kialakulóban volt az a közösség, amely a tervezett gyógyító-nevelő csoport magját adta. Kiemelten fontosnak tartottuk, hogy a csoport beindításáig is biztosítsuk e speciális nevelési igényű fiataloknak az agressziókezelő, személyiségfejlesztő foglalkozást. Az első állatasszisztált kezelési szakasz 2008. február 21-én indult.

A program kísérleti jellegére tekintettel a foglalkozások körültekintően dokumentált módon kerültek megszervezésre és értékelésre. Valamennyi alkalmat követően a nevelési szakterület munkatársai értékelték a csoportjukba tartozó fogvatartottak magatartásában megmutatkozó jegyeket. A kéthetente tartott foglalkozások közötti időszakban a fogvatartottak rajzokat készítettek aktuális gondolataikat papírra vetve, amelyeket szakemberek értékelték ki – ezzel is előkészítve a személyre szabott terápiát.

A korábban általuk tapasztaltaktól merőben eltérő eljárás már a kezdetektől feszült várakozást és csillapíthatatlan érdeklődést váltott ki azon fogvatartottakból, akik a csoportba kerültek. Az állatok közvetlen közelsége még a társiak előtt úgynevezett „menő” szerepben tetszelgő fiúkat is megérintette. Megfigyelhető volt, hogy felvett szerepeik miként olvadtak le róluk a foglalkozások során. Több, társai vonatkozásában korábban elképesztő szadizmust tanúsító fogvatartott addig soha nem látott érzelmi reakciókat produkált. Ez apró rezdülésként rajzaikban és figyelmi helyzetükben is nyomon követhetővé vált. A sohasem direkt módon kezelt problémák olykor valamennyi kollégát megdöbbentő módon

kerültek felszínre. Előfordult, hogy a kutya számára feladatot adó fogvatartott az állatot azért nem tudta megdicsérni, mert tizenhét éves kora ellenére a dicséretől nem rendelkezett tapasztalatokkal, nem ismert dicsérő szavakat.

Noha a programban résztvevő szakemberek és speciálisan felkészített kutyáik csupán kéthetente, két óra időtartamban tartózkodnak a fogvatartottak között, e periodikusan ismétlődő, rendkívül aktív élmény a fegyelmi és büntető ügyek számának jelentős visszaesésében is kifejezhető eredményt mutat a fogvatartotti közösségben.

Megítélésem szerint a foglalkozások eredményeként értékelhető, hogy e jellemzően „problémás” fogvatartotti közösség elfogadta a programot, ezzel tudtán kívül részesévé vált a személyiségfejlődése terén kínáló előrelépés lehetőségének. Többeknél megfigyelhető volt, hogy a ismétlődő foglalkozásokon történő „kutyás játékok” túl nyitottá és érdeklődővé váltak az állatokról való gondoskodás terén is.

Ezen az én-központúságon, érzelmi sivárságon jelentősen túlmutató fejlődési pont vezetett arra, hogy helyet biztosítsunk az állatok közreműködésével megvalósított programelem kiegészítésének.

A gondoskodás, együttélési készségek, képességek fejlesztésére tartott terápiás állatok felhasználása – a hazai javítóintézeti gyakorlat alapján – a büntetés-végrehajtás keretei között is alkalmazható lehetőségnek tűnt. Figyelembe véve, hogy a gyógyító–nevelő csoport „várományosai” körében az állatok alkalmazásával már értékelhető eredményeket értünk el, úgy terveztük, hogy a kedvező hazai gyakorlatot a gyógyító–nevelő csoport programjának gerincévé téve előkészítjük annak megvalósítását.

Az erőszakos cselekmények visszaszorítása, a kiemelt kezelésre szoruló fogvatartottak speciális nevelési igényű csoportban való elhelyezése érdekében 2008-ban átadásra került az intézet gyógyító–nevelő részlege. A csoportban elhelyezett öt fő fogvatartott részére a nevelési céloknak megfelelő közösségi életteret alakítottunk ki. Ezen életterben nyertek helyet az ÁNTSZ megyei szervezetével történt egyeztetés alapján a terápiás állatok, nevezetesen: 2 hullámos papagáj, 1 törpehórcsóg, 2 tengerimalac, 10 kisméretű akváriumi díszhal, 4 perui mókus. Az állatok megfelelő elhelyezési körülményeinek biztosítása érdekében az állatállományt a fogvatartotti közösségi helyiségből egy különálló, elzárt, úgynevezett „Élővilág szobába” telepítettük. Az Élővilág szoba vált tehát e gondoskodás-alapú terápia színterévé.

A csoport körletrészn elhelyezett állatok gondozására, kezelésére belső szabályozás készült. Az állatok gondozása terén jelentkező feladatok ellátása a fogvatartotti közösségben a remélt eredményt hozta. Az állatokat féltő szeretettel kezelik, a személyi állomány elkötelezett odafigyelése mellett. A gyógyító–nevelő csoport napi tevékenységébe az Élővilág szoba a feszültségcsökkentés, a feladatok közti áthangolódás és a megnyugvás területeként kapcsolódott be. Kialakításakor törekedtünk az állatok természetes élőhelyét modellező körülmények megteremtésére. Ebből fakadóan a helyiségbe lépve a zárt intézetre jellemző je-

gyek háttérbe szorulnak, átadván helyüket a természeti környezet jelenlétét sugalló benyomásoknak. Időközben az állatállomány a fogvatartotti gondoskodás következtében saját szaporulatból gyarapodott.

II. 2009 novemberében a szirmabesenyői Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében működő állatasszisztált alapú programok megvalósításának, kibővítésének új lehetősége nyílt meg előttünk.

Az eddigi eredményeket és az ezek háttérében zajló foglalkozástípusokat megtartva lehetőség kínálkozott arra, hogy az intézeti állatasszisztált terápia a büntetés-végrehajtás társadalmi jóvátételre vonatkozó célkitűzéseivel összhangban túllépjen a fogvatartotti kezelési program szűken értelmezett keretein. Ennek megvalósítási területe a Miskolci Állatsegítő Alapítvány és az alapítvány mellett tevékenykedő önkéntes kiképzők (ARM-Miskolci Állatvédelmi és Kutyasport Egyesület – röviden: ARM) közreműködésével testet öltő, úgynevezett „cellakutya program”. A „cellakutya programot” két, egymástól jól elkülöníthető fázisban tervezte megvalósítani az ARM és az intézet.

A „cellakutya program 1” egy speciális 12 hetes kiképzési szakasz, mely során 5 menhelyi kutyát öt fő fiatalok fogvatartott segítségével alap engedmességi szintre képeznek ki. A program a kutyák képzésében megvalósuló jóvátételi tevékenység mellett segíti az elítéltek szociális fejlődését, fejleszti kommunikációs képességeiket. A program végén a kiképzett kutyák beteg gyermeket nevelő családokhoz kerülhetnek majd, elsősorban nem terápiás kutyaként, hanem „jól nevelt társaként”.

A program célja, hogy a fiatalok fogvatartottakban a gondoskodás révén olyan képességek kifejlődését mozdítsa elő, amelyek normakövető társadalmi beilleszkedésüket elősegíthetik. A program gazdátlan, csellengő, senkinek sem kellő, menhelyi kutyákra épít. Tudatosan törekszik arra, hogy rávilágítson a fiatalok fogvatartottak életében e területen jelentkező párhuzamokra. A kutya gazdára találásával elérni remélt cél a fiatalok meggyőzése arról, hogy van reális esély a társadalomba való hasznos visszatérésre. A beteg, sérült gyermekek számára történő társak nevelése kiemelt területe lehet a jóvátételi tevékenységnek, a menhelyi állatok gazdához segítségével egy másik terület problémáiban is segítő kezet nyújthatunk.

A program során a kutyák továbbra is a menhelyen nyernek elhelyezést, csupán a heti rendszerességgel tartott foglalkozások tartamára kerülnek átszállításra az intézetbe. A program a büntetés-végrehajtás költségvetését sem az állatok tartása, élelmezése, sem a kiképzés költsége vonatkozásában nem terheli, ezeket továbbra is az Állatsegítő Alapítvány viseli.

A kutyák kiválasztását a menhely munkatársai és a kiképzők közösen végezték. Elsődleges szempontként jelentkezett, hogy az állatok nyugodt természetűek, egészségesek legyenek. Az agresszivitásra utaló jegyek rendkívül alapos szűrésen kerültek vizsgálatra. Az intézet elvárásaként fogalmazta meg, hogy egyetlen, a büntetés-végrehajtásnál szolgálati kutyaként alkalmazott fajta

tartozó állat sem kerülhet a kiválasztottak közé. A partnerekkel történő egyeztetés alapján a választás tudatosan a több generációs, eredeti fajtájukra utaló jegyeket egyáltalán nem mutató, közepes- és kis termetű, keverék kutyákra esett.

A fogvatartottak a foglalkozáshoz tevékenységük céljának tudatában csatlakoztak. Részvételüket az önkéntességre alapoztuk, ám fontos nevelői feladatként jelentkezett, hogy a fogvatartotti közösség megszólítani kívánt célcsoportját jelentkezésre motiváljuk. A foglalkozások felépítését bevezetésként a kapcsolat-teremtés, az elfogadás és a bizalom megteremtése (később ezek felelevenítése) jellemezte, amelyet komoly kiképzői munka követett. A kiképzési feladatok végrehajtása során a programot kidolgozó szakemberek gondosan ügyeltek arra, hogy az állat és ember közti kapcsolatot a teljes erőszakmentesség, a pozitív megerősítésen alapuló tanítás jellemezze. Tudatosan törekedtek olyan vezényszavak megtanítására, alkalmazására, amelyeknek szintén személyiségformáló hatást szántak. Példaként az élelem megtagadás tanításánál a szokásos „pfuj” helyett a „nem a tied” kifejezés alkalmazását említhetem. A kiképzés során mindent felülíró elvként érvényesült a fegyelem, az elfogadás és az óhatatlanul kialakuló konfliktushelyzetekben kizárólagosan alkalmazott türelem. A fogvatartottak és négylábú tanítványaik között nagyon hamar értékes érzelmi kötődés alakult ki. A foglalkozások előrehaladtával egyre nyíltabb és őszintébb érzelmi megnyilvánulásokat tapasztalhattunk. Ezen érzelmnyilvánítások nem csupán a kutya irányába kifejezett, szeretettel teli gesztusokban (simogatás, ölelés, puszi) jelentkeztek. Komoly problémát jelentett az időjárás viszonyosságok következtében (a menhelyet a hó elzárta a külvilágtól) elmaradó foglalkozások tényének elfogadása a fogvatartottakkal. Csalódottságuk heves indulati reakciókban jelentkezett, őszinte elkeseredettségről számoltak be a várt találkozások meghíúsulása miatt.

A fogvatartottak részvételének intézeti koordinációját végzőknek emellett egy előre nem látható problémával is szembe kellett nézniük. A foglalkozássorozatot a korábbiakban nem tapasztalt sajtóérdeklődés kísérte. A program nyilvánosság elé kerülése egyrészt értékes lehetőséget biztosított a cél megvalósítása, a kutyák gazdára találása tekintetében, másrészt –az érdeklődés, a támogató tartalmú tudósítások által – egyfajta pozitív társadalmi visszajelzést közvetített a fogvatartottak irányába. Ugyanakkor sajnos a sajtó szinte állandósuló jelenléte megtörte a foglalkozások hangulatát, ember és állat őszinte egymásra találásának, játékanak varázsát. Ez a fogvatartotti közösségben érezhető visszaesést, időnként dacot eredményezett.

A megvalósítás egyetlen fázisában sem fordult elő azonban az állatokkal szembeni erőszak. A kutyák jelenléte a közös tevékenység során mindvégig eredményesen oldotta a csoporton belüli feszültségeket. A fogvatartottakban –büszkén vállalva „kedvenceik” egyre gyarapodó tudását – feltámadt a versenyszellem. Ezzel párhuzamosan azonban mind halványabbá váltak az egyéni érdekeket előtérbe helyező megnyilvánulások, a csoport közösséggé kovácsolódott.

Az első kiképzési szakasz lezárultával újabb nehézségekkel kellett szembenéznünk. A kutyák örökbeadása a várakozástól némileg eltérően alakult. Jölle-

het az eredeti elképzelésnek megfelelően az alap engedelmességi képzettséggel rendelkező állatok iránt jóval nagyobb érdeklődés nyilvánult meg, mint képzetlen társaikkal szemben (két kutya már a program ideje alatt gazdára talált), nem volt fogadókészség a „kiképzőktől” való átvételre vonatkozóan. Ez a fogvatartottakban ambivalens érzéseket keltett. Valamennyien örömet éreztek tevékenységük megtapasztalható sikere, az állatok befogadása miatt, munkájuk gyümölcsét azonban az elutasítás némileg keserűvé tette.

Valamennyi fogvatartott teljesítette a 12 foglalkozás során jelentkező kihívásokat. A kiképzési teendőkön túl az állatokkal járó egyéb (például takarítási) feladatokat is lelkesen hajtották végre. A foglalkozássorozat végén 3 fő jelezte határozott további részvételi szándékát, ketten – vélhetően a kudarcélmény hatására – megköszönve az addigi lehetőséget nem kívántak a következő csoporthoz csatlakozni.

A „cellakutya program 2” előkészítése, az erre vonatkozó külföldi szakirodalom tanulmányozásával, a hazai adaptáció lehetőségeinek kigondolásával még tervezési fázisban van. Az elképzelések rendszerezéséhez a „cellakutya program 1” tapasztalatainak értékelése után nyílhat meg az út. A külföldi példa alapján a szükséges szakmai jóváhagyás esetén e programfázisban a kutyák valószínűleg már a fogvatartottak ellátására lennének bízva, az állategészségügyi előírások maradéktalan biztosítása mellett. A jelenlegi elképzelés szerint az intézetben két fázisban kerülne megvalósításra e kezelési forma. A „cellakutya 1” szakaszban a fogvatartott megtanulhatja az állat neveléséhez, gondozásához szükséges alapismereteket, részt vehet a kiképzésben. A fogvatartott a tevékenységet koordináló szakemberek (pszichológus, nevelő, kutyakiképző) összefoglaló véleménye alapján, amely a fiatalok e szakaszban tanúsított magatartását, fejlődését értékeli, válhatna a „cellakutya 2” részesévé.

III. Az állatasszisztált program mind aktív, mind passzív (tevékenyen közreműködő állatok, illetve gondozott állatok) vonatkozásában eredményesnek minősíthető. A program folytatását, újabb programelemekkel történő kibővítését indokoltnak és lehetségesnek tartom. Megítélésem szerint olyan lehetőséget kaptunk a kezünkbe, amely eddigi kipróbálása, a rendelkezésre álló hazai, valamint külföldi tapasztalatok alapján döntően eredményesen használható a fogvatartotti közösségben, különös tekintettel a szocializáció terén elmaradott, pszichésen sérült emberek csoportjára.

Az állatok részvétele a fiatalkorú fogvatartottak büntetés-végrehajtásának gyakorlatában a felsorolt lehetőségeken jóval túlmutathat. Azt a területet jelentheti, amely iránt e korosztály önkéntelen érdeklődéssel nyílik meg. Alkalmas lehet arra, hogy a továbbítani kívánt üzeneteket elutasítás-mentesen célba juttassa. (Példaként idézhetem a toleranciára nevelés speciális területéként a kezelési programban segítségül hívott állatkerti állatokat. A helyi állatkerttel együttműködve az élő természet megannyi formáját képviselő rovarok, rágcsálók, hullók kaptak szerepet a „zoo foglalkozásokon”. E foglalkozások az ismeretterjesztésen túl az élet tiszteletére, a másság elfogadására neveltek.) E programjaink általános

tapasztalata, hogy a fogvatartottak az állatokkal szemben a közösségben felvett szerepeikből „kilépve” nyilvánulnak meg. A foglalkozások alatt az ember és állat közti kapcsolatfelvételhez e vállalt viselkedési formák feleslegessé válnak. A kapcsolat a találkozások során mind a két fél részéről őszinte együttműködésben válik csak megvalósíthatóvá. A találkozás a fogvatartottak számára semmihez sem fogható élményt jelentett a fogvatartás alatt jelentkező napi rutin megtörésére, emiatt a program iránti motiváltságuk folyamatosan érzékelhető maradt.

Talán megengedhető az a kép végezetül, hogy az állat mint segítő partner – fajtájára, nemére, életkorára, színére, hangjára való tekintet nélkül – akadálymentesen lép be a fogvatartott világába, és ott megérintvén a lelket, mintegy kézen fogva vezeti magával egy közösen megvalósítandó, értelmes cél felé.

Hivatkozások

cellakutya.blog.hu

www.tetra2002.hu

Testképzavar, testedzésfüggőség és szteroidhasználat a börtönvilágban¹

Testszimbolika

A börtönfalakon kívüli világ végtelen szimbólumgazdagságával ellentétben a fogvatartottaknak a civileknél jóval kevesebb lehetőségük nyílik az énbemutásra. Amíg a hajviseletünk, az öltözékünk vagy az általunk használt autók mindegyike a világhoz és önmagunkhoz való viszonyunkról, illetve az értékrendünkről árulkodik (Kapitány, Kapitány, 2005), addig a formaruhát viselő, „praktikusra nyírott” és a személyes tárgyaik jó részétől megfosztott elítéltek számára a *saját test* válik kiemelkedően fontossá az önkifejezés során.

A jól karbantartott, edzett test számos különböző jelentést hordozhat akár a fogvatartókkal, akár a többi elítélttel való viszony szempontjából. A büntetés végrehajtása során az egyén elzárása, az élelem kívülről irányított adagolása vagy a szexuális viselkedés akadályozása lényegében a *test* korlátozását és felügyeletét jelentik. A hatalom által fegyelmeztet/uralni próbált test feletti irányítás visszaszerzése és az önrendelkezés kinyilvánítása a fogvatartottak egyik legfontosabb célja a szabadulásig. A test mérete és alakja ebből a nézőpontból az elítélt szubjektív rendjét tükrözik: minél kidolgozottabb izomzattal bír valaki, annál épebbnek tűnik az önkontroll és a belső harmónia (Featherstone és mtsai., 1997). A megjelenéssel való intenzív törődést tehát tekinthetjük afféle néma lázadásnak az engedelmességet kikényszeríteni próbáló hatalommal szemben, ugyanakkor fontos hangsúlyoznunk a *test határkijelölő* funkcióját is. A masszív izomzat és a keménység egyúttal az ént a másiktól elválasztó erőteljes fizikai és pszichés határ szimbólumai (amelyek jelen esetben nem csupán a hatalommal és a börtönártalmakkal, hanem a társakkal szembeni megerősített védekezés jelképei is).

Az állatvilágban tapasztalható „energiakímélő” funkcióhoz hasonlóan a testméret nagysága a börtönben is fontos konfliktusszabályozó. „Egy vékony, hatvankilós gyerek, aki nem elég izmos, hamarabb lesz célpont a kannibálok között – írja házi feladatában egy fogvatartott. – Bár sokszor a vékonyabbak a jobb bokszolók, tény, hogy ha kigyúrod magad, kevesebben nyaggatnak csomagért meg alsó ágyért.” Az erőfölény, a tekintély és a presztízs biztosítása

¹ Köszönettel tartozunk a kollégáinknak, azoknak a fogvatartottaknak, akik az idézett történeteknek és egyéb élményeiknek a megosztásával a munkánkat segítették, Paksi Borbálának a kutatási eredményei rendelkezésünkre bocsátásáért, Murányi Gábornak a fotók elkészítéséért, illetve Fiáth Mariannának az ötletekért és a nyelvi átfésülésért.

mellett úgy tűnik, a nagyobb test a nyugalom és a társaktól való függetlenedés záloga is egyben (hiszen minél izmosabb valaki, annál kevesebben kockáztatják a sérülés lehetőségét azzal, hogy belékössenek). Mindezzel kapcsolatban írja egy másik elítélt: „Szembetűnő az úgynevezett »börtöngyúrós« típus. Az ilyen illetőknek leginkább a melle és a karja van kidolgozva, mert az ingben ez a leglátványosabb. Ez adja a leginkább fenyegető kinézetet. A vállak és a hát lényegesen kisebbek, sőt van, hogy a mell alatt ott a nagy has, alul pedig a szörnyen vékony és gyöngye lábak.”

A személyes hatalom kimutatása mellett a férfiasság túlhangsúlyozása a homoszexualitás vádjának kivédése miatt is lényeges. (Mindez egészen hasonló a '70-es, '80-as évek melegszubkultúráiban tapasztaltakhoz, amikor is a külvilágtól való védelem biztosításaként a saját nemükhöz vonzódó férfiak a hipermaszkulinitás kellékeivel: dagadó izomzattal, fekete bőrhalmikkal, macsó bajusszal stb. álcázták magukat.) A „nőies” vagy „homoszexuális testtel” szembeállított „férfias test” mindemellett *vagyonosságra* – képes a maga számára szükséges élelmiszert megvásárolni; nem szorul rá, hogy a börtönbédet eladja egy kávéért stb. –, illetve *ügyességre* és *dörzsöltségre* – kifizeti és elrejt a drága testtömegnövelőket – is utalhat. A „szálkásra gyúrt” izomzat esetenként a *jólétesültséget* tükrözi: amíg a „börtönmenők” csak vállra és karra gyúrnak, hogy „nagydarab állatoknak” tűnjenek, addig a civil világ felé kacsintók a változó, egyre finomodó férfiideált követve kevésbé a méretre, mint inkább a formára koncentrálnak.

A kidolgozott test háttérében természetesen elsősorban *munka* áll: akár napi többszöri, kemény edzések. A testmozgás jelentősége az intézetekben ugyancsak sokrétű. Egyfelől rendszerezi a többé-kevésbé egyforma napokat („Hétfő: hát-bicepsz, kedd: mell-tricepsz; szerda: láb-váll, csütörtök: pihenő, aztán kezdem előlről” – áll egy fogvatartott naplójában). Az idő strukturálása mellett kiemelkedő jelentőségű, hogy az edzés *célképzetet* ad – pl. 50 centiméteres karvastagság –, valamint lehetőséget a *teljesítmény mérésére*. Külső szemlélőként sokszor megmosolyogtató az elítéltek testépítő fanatizmusa, ha azonban végiggondoljuk, hogy az én és a világkép elsősorban a testen keresztül jeleníthető meg a külvilág felé, illetve, hogy – a szervezett oktatás mellett – a gyúrás talán az egyetlen tevékenység, amely magában hordozza a nyilvánvaló eredmény és a *fejlődés* felmutatásának lehetőségét, talán érthetőbbé válik, miért lerázhatatlanok az elítéltek, ha a kondiengedélyről van szó. A mozgás a nyilvánvaló előnyök mellett – mint amilyen a fittség és a testi-lelki egészség megőrzése – a *kiscsoportképződés* miatt is kiemelkedő fontosságú. Az együtt edzők a börtönhatalomtól független, legitim közösséget és kultúrát hoznak létre egy olyan közegben, amely igencsak megnehezíti a barátságok, vagy anyagi érdekektől mentes szövetségek kialakítását.

Testképzavar

A testkép nem egyszerűen a testünkről kialakított belső vázlat, hanem magában foglalja az egyén saját testével kapcsolatos pszichológiai élményeit és attitűdjeit is. Kialakulását éppen ezért a mérhető, fizikai vagy külső jellemzőkön kívül olyan tényezők is befolyásolják, mint a személy önmagához való viszonya, a kultúra által közvetített ideálok, az individuális vonások vagy a társas kapcsolatok (Szabó, 2000). Köztudott, hogy az elsősorban nőkre jellemző kóros soványság, az *anorexia nervosa* háttérében a testkép torzulását figyelhetjük meg. Az akár 35 kilósra fogyott lányok a tükörbe nézve gyakran elhízottnak, hájasnak látják önmagukat. Pope 1993-ban írta le az *inverz anorexiaként* is emlegetett *izomdisz-morfiát*. Az elsősorban body buildereket sújtó szindróma lényege, hogy a betegek kórosan rettegnek a soványságtól, és legyenek bármennyire izmosak, továbbra is véznának vagy formátlannak érzelik magukat (ami ellen extrém edzésekkel, szigorúan összeállított napirenddel, könyörtelen étkezési szabályokkal és testtömegnövelőkkel próbálnak védekezni) (Túry és mtsai., 2008).

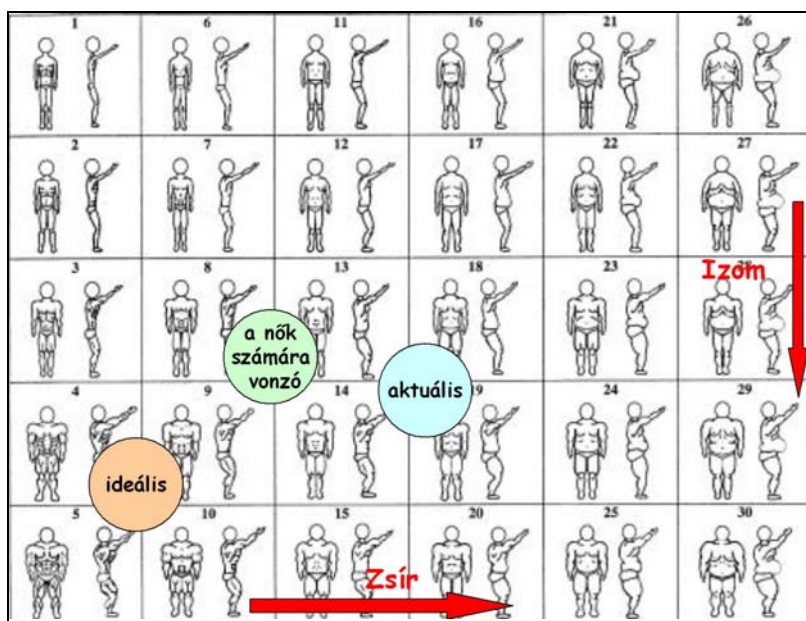
K. Zoltán egyik délután rosszul lett a börtön edzőtermében. Tarkótájéki, erős fájdalomra és hirtelen elgyengülésre panaszkodott, miközben megállíthatatlanul dőlt az orrából a vér. A – mint később kiderült: mértéktelen szteroidhasználatnak köszönhető – kórházba szállítását követő este már elveszte az inzulint a betegtársaitól, mondván, hogy ha már Tökölön nem juthat hozzá a testtömegnövelőkhöz, legalább legyen a szervezetében némi „étvágygerjesztő”, hogy ne fogyjon le teljesen. K. szteroidfüggőségének háttérében egyértelműen megállapítható volt a testkép torzulása. Amikor egy pszichológusi foglalkozáson egy, az ajtóra illesztett kartonlapra lerajzolta a teste életnagyságú körvonalát, majd egy társát megkértem [Fiáth T. – A szerk.] arra, hogy egy másik színű tollal rajzolja körbe K.-t, megdöbbentő volt az eredmény. A fogvatartott képe a saját testméretéről körülbelül harmada volt a valóságosnak. Mindez részben indokolja, hogy a néhány napos kórházi tartózkodása során miért esett pánikba attól, hogy csont-soványan fog visszatérni a börtönközösségbe.

Az izomdisz-morfia, vagyis a test eltorzult észlelése börtönkörülmények között különösen gyakori (bár ezzel kapcsolatban pontos, reprezentatív felméréseket nem végeztünk). A zavar háttértényezőit vizsgálva Túry és munkatársai megállapítják, hogy „ha a test központi szerepet kap a szelfreprezentációban, (...) a testi változások jóval nagyobb identitásváltozással járnak” (Túry és mtsai., 2008). Mivel korábban már volt szó arról, hogy börtönkörülmények között a test kiemelkedő jelentőségűvé válik az énbemutatáskor, a zárt intézetet mint a testképzavar megjelenésének egyik lehetséges rizikófaktorát határozhatjuk meg. A börtön természetesen a zavar kialakulására egyébként *hajlamos* személyek esetében jelent valódi kockázati tényezőt. Kiemelten veszélyeztetettek azok a fogvatartottak, akik nem vagy csak igen gyengén képesek a lelki tartalmaik megragadására, az érzelmeik megnevezésére, és azok belső reprezentációjára. Számukra azok a tudatállapotok, amelyek nem tudnak emóciók vagy gondolatok formájában leképeződni, csak a test által fejeződhetnek ki (pl. elhalálozik a kliens édesanyja, de a szomorúság átélése helyett megfájdul a feje, vagy megüt valakit).

A lelki élmények befolyásolása ezekben az esetekben kizárólag a test irányításán keresztül történhet – ami különösen sérülékennyé teszi őket azokban a helyzetekben, amelyekben kevés a lehetőség a test feletti kontrollra. Mivel az *antiszociális személyiségzavarban* szenvedők jelentős részére illik a fenti jellemrajz – vagyis ők azok, akik a haragot leszámítva jórészt képtelenek az érzelmeik elkülönítésére és a pszichés folyamataik megragadására (Döme, 2001) –, a bűnelkövetők a testképzavar szempontjából a börtönkörülményektől függetlenül is kockázati csoportnak tekinthetők.

Az úgynevezett „szomatomátrixszal” végzett vizsgálataink alátámasztják a fentieket. A kutatásban részt vevő 47 felnőtt, férfi fogvatartottat arra kértük, hogy a megadott ábrason jelöljék meg, hogy milyennek látják magukat aktuálisan/milyen volna a testük ideális esetben/a nők milyen testet tartanak szerintük vonzónak. A szomatomátrix hatszor öt férfitestet ábrázoló képecskét tartalmaz. A férfitestek fentről lefelé nézve egyre izmosabbak, míg balról jobb felé haladva a testzsírarány növekszik. A választások mintázata alapján megállapításokat tehetünk arra vonatkozólag, hogy mekkora a távolság az észlelt testkép és az ideálisnak tartott között. A börtönben vizsgált személyek ideálisként a csaknem legnagyobb izomzattal és legalacsonyabb testzsírral rendelkező testet választották. A jelenlegi alkatukat sokkal kevésbé izmosnak, és jóval „hjasabbnak” ítélték. [1. ábra] Meglepő módon a legnagyobb eltérés az ideális és a nőknek tetsző férfitest között mutatkozott, ami egyben rámutat arra, hogy a testépítés motívumai között elhanyagolható a másik nemnek való tetszésigény – sokkal fontosabb a börtönközösségben, a férfítársak szemében megalapozandó tekintély és presztízs.

1. ábra

Összefoglalva a vizsgálat tanulságait kijelenthetjük, hogy az ideálisnak tartott és az aktuálisan birtokolt test közötti távolság mind a testképzavar kialakulása, mind a testedzésfüggőség és a szteroidhasználat szempontjából fontos rizikófaktornak tekinthető.

Testedzés és függőség

A börtönvilágban a rendszeres testedzésre való lehetőség, a kondicionáló termék használata komoly jutalomértékkel rendelkezik. A „badiengedélytől” elesettek – a tiltástól és a fegyelmi vétség kockázatától függetlenül – igyekeznek a zárkán teljesíteni a maguk számára előírt edzésprogramot. Az alábbi, egy fogvatartott tollából származó rövid leírás egyfelől rámutat arra, hogy azok a szigorúan funkcionális tárgyak, amelyeket a börtön kizárólag egy-két megadott cselekvésre rendszeresített (pl. az ágy alvásra, az asztal evésre és írásra való stb.), mennyire kreatívan és sokoldalúan használhatók. Másfelől érdemes megfigyelni azt is, hogy a fogvatartott teste miként válik tárggyá, „holt súlyyá” az edzőtárs segítésekor, miközben pontosan kirajzolódnak a fogvatartotti hierarchia szintjei is (azaz nem kérhet meg bárki bárkit arra, hogy „humán súlyzóvá” váljon a kedvéért).

„A leginkább edzett izomcsoport itt a mell, amelyet főként fekvényomással lehet megdolgozni [2. ábra]. Több módja is van, de a legelterjedtebb, amikor az ágy elé teszünk egymáshoz tolva két stokit, amire ráfekszünk, a kezünkbe vesszük a seprűnyelet, és ráültetjük a megfelelő súlyú embert. Ez vagy valaki, aki nálad kisebb, és »örömmel« ugrik, ha kéred, vagy edzőtárs, akivel szemben Te ugyanúgy megteszed majd ezt a szívességet. Ha megoldható, két ágyat egymás mellé lehet helyezni, leemeljük a funérlemezt, megfogjuk a vaságyak szélét, beengedjük magunkat, így toloncozni is lehet. Erősíthetünk stokis fekvőtámasszal [3. ábra], ami úgy néz ki, hogy az ágy elé rakjuk a stokit, föltesszük a lábfejünket az ágy szélére, a stokira támaszkodunk, és úgy nyomjuk a fekvőt. Ennek más változata a csajkás fekvőtámasz, amikor a tányért, amit amúgy evésre kellene használni, lefelé fordítva tesszük a földre, és arra támaszkodunk. A karizomgyakorlatokhoz széles választék áll rendelkezésre. Egyfelől használhatunk élő súlyt (embert), de remekül megoldható 10–20 kg úgy is, hogy konzervdobozokat, vízzel teli flakonokat vagy könyveket pakolunk egy-egy szatyorba. Az ágy remek húzódzkodóállvány, akár csak a falba erősített véccéfűggönytartó, ha erősen rögzítették.”

2. ábra

3. ábra

Gyúrjanak akár naponta több órán át az elítéltek, a *testedzésfüggőség* nem egyszerűen túlzott sporttevékenységet jelent. Zavarról akkor beszélhetünk, ha az extrém mennyiségű edzések következtében károsodik az illető testi, lelki és társas működése (például elhanyagolja a munkáját; képtelen a kikapcsolódásra, mert az edzésterve ezt nem engedélyezi, ugyanakkor a leterheltség következtében megromlanak a rokoni-baráti kapcsolatai stb.). A személy életét a testedzés uralja. Kialakul a tolerancia – egyre nagyobb mennyiségű edzésekre lesz szükség –, és gyakoribbakká válnak a megvonási tünetek is (mozgás hiányában súlyos fizikai és pszichés tünetek jelentkeznek) (Dukay-Szabó, 2008).

Mivel a hagyományos, testedzésfüggőséget mérő kérdőívek számos olyan tételt tartalmaznak, amelyek börtönkörülmények között nem használhatók, a záró fejezetben ismertetendő kutatásunkban használt mérőeszközből több, a zárt intézetben értelmetlen kijelentést is kihagytunk, illetve újabbakkal helyettesítettük őket. (Pl. „Felidegesítem magam, ha a börtönben nem jutok hozzá a testépítéshez szükséges ételekhez”; „Az edzések érdekében sokszor lemondok a börtönben adódó egyéb programokról is, például kártyázás a többiekkel, koncertek, szabad levegő, fürdés stb.”; „Akkor is edzek, ha tudom, hogy emiatt megfenyíthetnek vagy elvehetik a kedvezményemet”). A testedzésfüggőség „diagnosztizálásakor” igen körültekintően kell eljárunk a büntetés-végrehajtási intézetekben. A szabadidős tevékenységek szükségessége miatt például addikciónak tűnhet a fogvatartott idejét nagy százalékban kitöltő testépítő viselkedés, amely azonban nem befolyásolja az illető többiekhez való viszonyát, kapcsolattartását vagy szabálykövető és egészségvédő magatartását.

Szteroidhasználat és -addikció

Az *anabolikus szteroidok* a hím nemi hormonhoz, a tesztoszteronhoz hasonló szintetikus vegyületek. Serkentik a fehérjeszintézist a sejteken belül, ezáltal pedig az energia- és izomnövekedéshez járulnak hozzá. Az „anabolikus hatás” mellett maszkulinizáló, „férfiasító” hatással is bírnak (ilyen például a szőrnövekedés, a hang mélyülése stb.). A mellékhatások – különösen zárt intézeti körülmények között – meglehetősen veszélyesek: a testi tünetek, mint például a májkárosodás, az aknés bőr vagy a magas vérnyomás mellett olyan pszichés és viselkedésbeli változásokkal is számolnunk kell, mint a könnyebb ingerelhetőség vagy irritabilitás, a fokozódó agresszió („szteroiddüh”), különböző mániás állapotok, illetve elvonáskor a depresszió. A szteroidok a központi idegrendszerre gyakorolt befolyásukat tekintve *mérsékelt megerősítőknak* tűnnek, vagyis a kokainnal és a heroinnal szemben inkább a koffeinhez és a nikotinhoz hasonlítható a hatásuk (amelyekről viszont az illegális drogokhoz hasonlóan igencsak nehéz leszokni) (Wood, 2004). Kanayama és Hudson vizsgálataik során megállapították, hogy a szteroidhasználat eltolja az egyensúlyt a büntetés jelzéseire való érzékenységtől a *fokozott jutalomkeresés* felé (Kanayama, Hudson, 2008). Mivel mindez az anti-szociális személyiségzavar egyik legfőbb jellegzetessége, a bűnözők szteroid-

használata feltételezhetően tovább rontja a képet a vakmerőség, a meggondolatlanság, a hosszú távú tervezés hiánya és a negatív következmények figyelmen kívül hagyása dimenziók mentén.

Brower a kutatási eredményeivel összhangban egy, a szteroidhasználatot és a függőség kialakulását egyaránt magyarázó, *kétlépcsős modellt* dolgozott ki. Az első szakaszban a szteroidfogyasztás kizárólag az edzéshez kapcsolódik: a legfontosabb motívum és megerősítő itt még az izmok gyors növekedése. A második szakaszban azonban kialakul a pszichoaktív hatásokhoz való dependencia is (jobb erőnlét, fokozott aktivitás; a „nélküle nem vagyok képes edzeni”, „nem érzem erősnek magam, ha nincs bennem szteroid” attitűd). A folytatódó szteroidhasználat a mellékhatások észlelését követően, illetve a kontroll elvesztése a fogyasztás felett és az abbahagyásra való képtelenség már az addikció jelei (Brower, 2002). Mindez jól nyomon követhető egy, ugyancsak testképzavarral küzdő fogvatartott páciens történetében: „Siófokra mentünk bulizni, és előtte edzeni akartam, hogy jól nézzek ki. Bevettem egy Oxyt – *Oxymetholon* nevű anabolikus szteroidot –, aztán a partin, a kokain elótt még egyet, mert tudtam, hogy táncolni fogunk, és nem akartam lefogyni. Reggel belenéztem a tükörbe, láttam, hogy teljesen összementem a pörgéstől, úgyhogy bekaptam még egyet, és irány Pest! Egyből a terembe mentem, odafeküdtem a súlyok alá, de olyan fejförcsöm volt, meg dőlt belőlem a vér, hogy a haverjaim szedték le rólam a tárcsákat.”

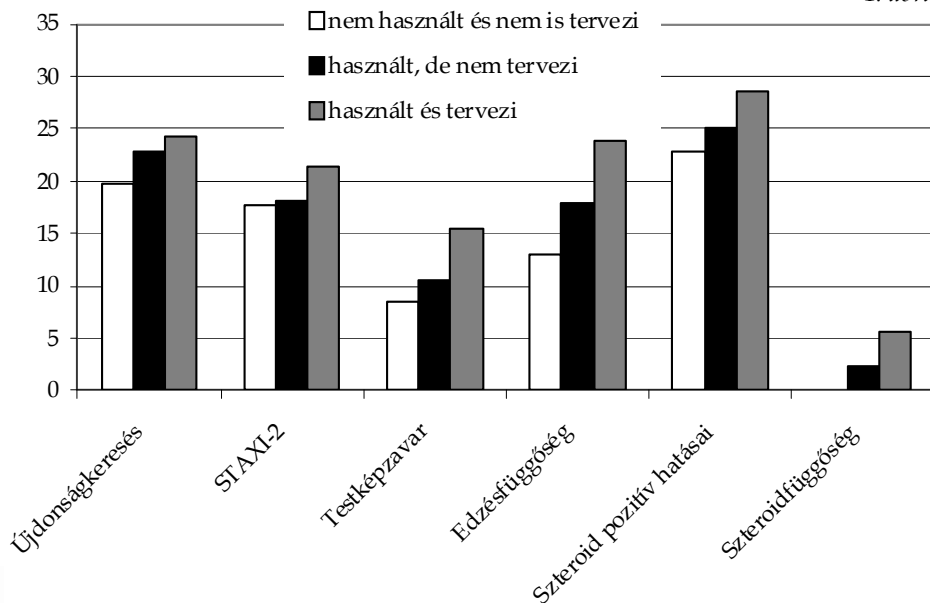
Az általunk készített interjúk tanúsága szerint a börtönökben mind a tabletták formájában hozzáférhető („szemes”), mind a befecskendezhető („ampulla”) szteroidok népszerűek. A szert két fő dimenzió, az izomnövelő hatás és az izomzat megmaradása alapján osztályozzák. „Az *Oxymetholon* elég menő – mondja egy elítélt –, de én nem szeretem. Parasztvakító, múmájer cucc. Jó az anabolikus hatása, pár szem után akár egy centi is lehet a növekedés a karodon, de a megmaradás szempontjából pocsek. Egyszer letettek fogdára egy kúra közepén. Két hét alatt úgy összeestem, hogy kisebb voltam, mint azelőtt. Ráadásul egy csomó rémhír is terjeng róla, hogy már egyetlen kúra is májrákot okoz, ilyesmik.” A tablettákkal további probléma, hogy a fogyasztók sokszor nem értik meg, mit jelent a „kúraszerű” használat. „Hiába mondom, hogy ez nem olyan, mint az extasy, hogy beveszed, és fél óra után már jól vagy, nem hiszik el – folytatja az imént idézett elítélt. – Odajönnek hozzám a teremben, hogy adj egy szemet, hadd gyúrjak jobban. Ha nem adok, az a baj, ha adok, akkor meg miért verem át citrompótlóval, mert ő ugyan nem érzett semmit. A kitarítás meg a rendszeresség hiányzik itt a palikból, ami valahol érthető is, mert sokszor nehéz folyamatosan hozzájutni a cucchoz.”

A „szemes takarmánnyal” ellentétben az injekciók (pl. Sustanon) hatása lassabb, kevésbé látványos, azonban jóval tartósabb. A zárt intézetekben az olajos alapúak terjedtek el inkább, mert a tárolásukhoz nem szükséges hűtőszekrény. A szteroidfogyasztás természetesen felveti a túproblémák, a közös használat és a fertőzések terjedésének kérdését is: „Sokszor csak sós vízzel fertőtlenítik – állítja egy fogvatartott. – Akinek van pénze cuccra, annak lenne steril tűre is, csak hát két fecskendőt nehezebb tárolni bent, mint egyet.”

Paksi Borbála 2008-ban készült átfogó, reprezentatív felmérésében a férfi fogvatartottak 91,5%-a állította, hogy nem fogyasztott civilben szteroidokat, 96,8%-uk pedig kijelentette hogy a jelenlegi börtönbüntetésének ideje alatt nem élt szteroidokkal és egyéb doppingszerekkel (Paksi Borbála személyes közlése). Saját, a Budapesti Fegyház és Börtönben készített vizsgálatunkban 47, testépítéssel foglalkozó fogvatartottat kérdeztünk meg a szteroidhasználatról. 32%-uk állította, hogy sohasem fogyasztott „gyúros szereket”, 68% pedig beismerte a használatot. Utóbbiak 51%-a nyilatkozott úgy, hogy a jövőben újabb szteroidkúrát tervez.

A kutatás során a fogvatartottak a Pozitív és negatív érzelmek kérdőívet, a Temperamentum és karakter kérdőívet (rövidített TCI), a Testedzésfüggőség kérdőívet, a Testképzavar kérdőívet, A szteroidokkal kapcsolatos attitűdök kérdőívet, a Szteroidfüggőség kérdőívet és az Agresszió kérdőívet (a STAXI-2 alskálája) is kitöltötték. A statisztikai elemzést követően megállapítottuk, hogy a szteroidhasználók a nem-fogyasztóknál szignifikánsan *újdonosságkeresőbbek* (azaz erősebb ingeréhség, rosszabb monotóniatűrés, a frusztráció és a büntetés aktív kerülése, valamint impulzivitás és féktelenség jellemzi őket). A szteroidoktól tartózkodókkal ellentétben sokkal jellemzőbb esetükben a testképzavar, a testedzésfüggőség és az agresszivitás. Nyitottabbak a szteroidok pozitív hatásaira, és bagatellizálják az egészségkárosító és egyéb, negatív következményeket [4. ábra]. „Ez a szöveg, hogy káros a szteroid, egy összeesküvés része, hogy ne adjanak esélyt az embereknek a fejlődésre!” – vélekedett a vizsgálat során az egyik elítélt.

4. ábra

Az eredmények oksági elemzése feltárta, hogy minél jellemzőbb valakire a testképzavar, az *ártalomkerülés* (aggodalmaskodás, feszültség és a negatív megítéléstől való félelem), valamint az *önirányítottság alacsony szintje* (azaz minél kevésbé képes az illető szabálykövető, alkalmazkodó viselkedésre), annál nagyobb a szteroidfüggőség kialakulásának a kockázata (Rózsa és mtsai, 2005). A szteroidaddikció, illetve az agresszivitás, a testedzésfüggőség és a negatív érzelmek túlsúlya egymást erősítő interakciókba léphetnek. Minél több anabolikus szert fogyaszt valaki, annál hajlamosabb az agresszív viselkedésre, dühkitörésekre, kellemetlen emóciók átélésére vagy a testedzésfüggőség kialakítására – ezek azonban a továbbiakban egyre inkább fenntartják, vagy tovább súlyosbítják a függőséget, újabb és újabb fogyasztásra készítve a személyt.

Németországi és hollandiai börtönlátogatásaim [Fiáth T. – A szerk.] során megdöbbentő volt az elítéltek rendelkezésére álló fitnessztermek színvonala. Nem egyszerűen a „géppark” nyugözött le, hanem a 3–4 főállású tréner jelenléte, akik elmondták, hogy a fogvatartottak számára a súlyzózás mellett az állóképességet javító kardioedzéseken való részvétel is kötelező. A testképzavar, a testedzésfüggőség és a szteroidhasználat egymásba fonódó problematikája természetesen nem oldható meg kizárólag jól felszerelt sporttermek és tájékozott, naprakész felvilágosítást nyújtani képes személyzet segítségével. A drogproblémához hasonlóan ebben az esetben is hangsúlyt kell fektetni a kínálat biztonsági eszközökkel történő csökkentése – például a szteroidbirtoklás visszaszorítását célzó csomag- és zárkaellenőrzések – mellett az *ártalomcsökkentésre* – például a túcseriprogramok lehetőségének végiggondolására –, valamint a *kereslet visszaszorítására* is. Utóbbihoz sorolható az elítéltek lelki gondozása és pszichoedukációja (például az érzelmkifejezés vagy az emóciók elkülönítésének megtanítása annak érdekében, hogy ne a test váljék a pszichés történések egyedüli terepévé és csatornájává), az önkifejezés lehetőségeinek szélesítése (a kreatív programok és egyéb, szabadidős elfoglaltságok kínálatának bővítése), valamint olyan értelmes, akár a tanulással, akár a munkával összefüggő tevékenységek biztosítása, amelyek nem egyszerűen az idő „elütését” szolgálják, hanem az elítélt számára elfogadható célt, valamint a személyes fejlődés lehetőségét is magukban hordozzák.

Felhasznált irodalom

- Brower, K. J.: Anabolic steroid abuse and dependence. *Current Psychiatry Reports*, 2002; 4(5): 377–87. doi:10.1007/s11920-002-0086-6.
- Döme, L.: *Személyiségzavarok*. Budapest: Filum Kiadó, 2001.
- Dukay-Szabó, Sz.: A sportolás és az evészavarok összefüggései. In: Túry F, Pászthy, B (eds.) *Evészavarok és testképzavarok*. Budapest: Pro Die Kiadó, 2008.

Featherstone, M., Hepworth, M., Turner B. S.: *A test: társadalmi fejlődés és kulturális teória.*
Budapest: József Műhely Kiadó, 1997.

Kanayama, G., Hudson, J. L., Pope, H. G.: Long-term psychiatric and medical consequences of anabolic-androgenic steroid abuse: a looming public health concern? *Drug and Alcohol Dependence* 2008; 98(1-2): 1-12. doi:10.1016/j.drugalcdep.2008.05.004.

Kapitány, Á., Kapitány, G.: *A tárgyak szimbolikája.* Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 2005.

Rózsa, S., Kállai, J., Osváth, A., Bánki, M. Cs.: *Temperamentum és karakter: Cloninger pszichobiológiai modellje.* Budapest: Medicina Könyvkiadó Rt., 2005.

Szabó, P.: A testkép és zavara. In: Túry, F., Szabó, P. (eds.): *A táplálkozási magatartás zavarai: az anorexia nervosa és a bulimia nervosa.* Budapest: Medicina Kiadó, 2000.

Túry, F., Lukács, L., Babusa, B., Pászthy, B.: Testépítés és testképzavarok – különös tekintettel a férfiakra. In: Túry F, Pászthy, B (eds.) *Evészavarok és testképzavarok.* Budapest: Pro Die Kiadó, 2008.

Wood, R. I.: Reinforcing aspects of androgens. *Physiology and Behaviour.* 2004; 83(2): 279-89. doi:10.1016/j.physbeh.2004.08.012.

A külső-belső kontrollosság szerepe a börtönadaptációban

Bevezetés

A börtönhöz való pszichés alkalmazkodás tényezői

A bebörtönzés olyan változást eredményez az élethelyzetben, amely mozgósítja a pszichés erőforrásokat az alkalmazkodás érdekében. Sykes (1958, idézi: Boros, Csetneky, 2002) klasszikus tanulmányában öt alapvető deprivációt azonosított, amelyek elsődlegesen sújtják a fogvatartottakat: a szabadságtól, a kényelemtől, a heteroszexualitástól, az autonómiától és a biztonságtól való megfosztottság. A megváltozott körülmények és a deprivációk pszichés következménye az énkép negativizálódása, a szorongás, valamint az értékrend módosulása (Boros, Csetneky, 2002).

A börtönbe kerülés kezdeti időszaka okozza a legerősebb stresszt, amely sok esetben depresszióhoz vezet. Boothby és Durham (1999, idézi: Boros, Csetneky, 2002) a fogvatartás első időszakában a vizsgált minta 22%-ánál állapított meg közepes szintű, 5%-nál súlyos depressziót. Reitzel és Harju (2000) vizsgálatában ezek az értékek hasonlóak: 23% és 5%. Az adaptációs időszak után a súlyos depresszióval jellemezhető aránya csökkent, az enyhe és a közepes depressziósok aránya lényegében nem változott.

A kezdeti stressz és depresszió csökkenése a legtöbb esetben kezelés nélkül is megvalósul annak eredményeként, hogy a fogvatartottak egyre jobban eligazodnak az intézet szabályaiban, megismerik lehetőségeiket és beilleszkednek a társas közegbe. Ez a szocializációs folyamat az idő előrehaladásával bontakozik ki, ezért a hosszú időre elítélteket érinti erősebben. Bár a börtön-szocializáció során csökken a szorongás, valamint helyreáll a fogvatartott énképe és érzelmi stabilitása, hosszú távon a bűnözői értékrend és viselkedésrepertoár internalizálásához vezet, így ellentétesen hat a társadalomba való visszailleszkedéssel.

A társas és intézeti hatásokon túl, egyéni szinten is pszichés alkalmazkodás indul a stressz enyhítése céljából. Zamble és Porporino (1990) a börtönben alkalmazott megküzdési módokról kimutatta, hogy azok hasonlóak a kinti életben használt copinghoz, ugyanakkor a börtön strukturált környezetében eredményesebben alkalmazhatók, mint a kinti életben. A megküzdési repertoár szerintük általában nem fejlődik a börtönben töltött idő alatt. Brown és Ireland (2006) longitudinális vizsgálatukban a bekerülés után 6 héttel mérték fel a megküzdés és stressz-szint változását. Eredményeik azt mutatták, hogy a kezdeti időszakban csökkent az érzelmi coping és nőtt a függetlenítés (detachment) mértéke, vagyis érzelmeik átélése és kifejezése helyett a fogvatartottak eltávolodtak a problémától, semlegesítve annak hatását. A megküzdési stratégiában történő elmozdulás meghatározta a szorongás és depresszió mértékének csökkenését.

A pszichés egészség alakulása szoros kapcsolatot mutat a fizikai egészség mértékével a börtönben (Van Harrevald és mtsai, 2007). A pszichés és egészségügyi panaszok negatív összefüggést mutatnak az optimizmussal. Szondy, Dienes és Kovács (2005) vizsgálatában a börtönspecifikus optimizmus meghatározó tényezője volt a szubjektív jóllétnek, ugyanakkor a testi panaszok mértékében nem volt befolyásoló ereje.

Néhány demográfiai változó különbséget eredményez az adaptációban. Az iskolázottság magasabb szintje érettebb érzelmekézelést tesz lehetővé (Silverman, Vega, 1990), és az iskolázottabbak között kisebb a súlyos fegyelmi vétségek előfordulása (Cao, Zhao, Van Dine, 1997). Az életkorral való összefüggések kevert eredményeket mutatnak. Edwards (2004) kutatásában a fiatalabb fogvatartottakra volt jellemző a magasabb stressz-szint, Cao és mtsai (1997) kutatásában az idősebbek kevesebb súlyos fegyelmi vétséget követtek el. Ezzel szemben Silverman és Vega (1990) megfigyelése szerint az idősebbek érzékenyebben reagálnak a környezeti stresszre, Andersen és mtsai (2000) pedig kimutatták, hogy az idősebb fogvatartottnál nagyobb az esélye pszichés betegség kialakulásának a börtönben.

A coping kapcsán elmondható, hogy az első bűntényesek szélesebb megküzdési repertoárral rendelkeznek, míg a visszaesőkre a reménytelenség és fásultság jellemző (Mohino, Kirchner, Forns, 2004). A börtönben eltöltött idő nem gyakorolt hatást az önértékelésre és a külső-belső kontroll beállítódásra (Blatier, 2000), ugyanakkor, akik régebb óta voltak intézetben, gyakrabban vették igénybe a felkínált programokat, tevékenységeket. Az őrzés (rezsím) szigorúsága nem gyakorolt hatást a megküzdési stratégiákra (Mohino, Kirchner, Forns, 2004), a depresszió szintjére és a külső-belső kontroll alakulására (Reitzel, Harju, 2000), viszont szigorúbb rezsimben több magatartási probléma volt megfigyelhető (Dhami, Ayton, Loewenstein, 2007), és a fogvatartottak erősebben azonosultak a bűnöző identitással (Thomas, Petersen, Cage, 1981).

A kontrollhely szerepe a börtönadaptációban

A kontrollhely elnevezés Rottertől származik, aki a szociális tanuláselmélet keretein belül a személy-helyzet interakció kontingenciájának észlelésére vonatkoztatva használta ezt a fogalmat. A kontroll helye azt jelzi, hogy a környezet feletti irányítást hová helyezi az egyén. Amennyiben a személy adott helyzetben *saját cselekvése* eredményének tekinti a környezetében bekövetkezett változásokat, belső kontrollal jellemezhető, önmagát tekinti a külső változások forrásának. Aki saját cselekvése és a környezeti megerősítések között nem észlel összefüggést, külső kontrollosnak tekinthető, és saját befolyása helyett más emberek vagy a sors akaratát tartja irányító tényezőnek (a téma összefoglalását lásd Fournier, Jeanrie, 2003).

A környezet feletti kontroll észlelése befolyást gyakorol a stresszre adott reakcióra pszichés és biológiai vonatkozásban is (Bollini és mtsai, 2004). A tartós stresszel jellemezhető élethelyzeteknek szerepük van több fizikai betegség kialakulásában, például kapcsolatot találtak a szorongászavarokkal, depresszióval,

mellrákkal és keringési betegségekkel. Ugyanakkor kimutatták, hogy a belső kontrollal rendelkezők, akik saját erőfeszítéseiket eredményesnek értékelik, kisebb biológiai stresszválaszt adtak, valamint a megélt stresszt is kisebbnek érezték, mint a külső kontrollal rendelkezők. A belső kontrollosság tehát védetté teheti a stresszel összefüggő hosszútávú betegségekkel szemben.

A személyes kontroll észlelésének szerepét több kutatás is kimutatta a börtönhöz való alkalmazkodás kapcsán. MacKenzie, Goodstein és Blouin (1987) eredményei szerint a szorongás és a prizonizáció mértékét a kontroll észlelése mediálja: akik magas szintű kontroll-érzéssel rendelkeznek, kevesebb stresszt élnek át, illetve kisebb mértékben alakítanak ki intézetellenes attitűdöt. Pugh (1994) vizsgálatában kimutatható volt, hogy a jó magaviseletű fogvatartottak erősebb belső kontrollal voltak jellemezhetőek, mint a viselkedési problémákat mutatók. A belső kontrollosság lényegét a környezeti feltételekhez igazodó megküzdés alkalmazásában azonosíthatjuk (Reitzel, Harju, 2000), tehát a belső kontrollal rendelkezők pontosan észlelik lehetőségeiket, és aszerint cselekednek, míg a külső kontrollal rendelkezők saját megszokott problémamegoldási sémáikhoz ragaszkodnak, melyek a börtönben nem bizonyulnak eredményesnek.

A börtönspecifikus külső-belső kontroll mértéke viszonylag állandó személyiségtényezőnek tekinthető, egy 5 hetes problémamegoldás-tréning – amelytől a belső kontroll erősödését várták – nem változtatott szintjén. Ugyanakkor elmondható volt, hogy a tréninget inkább azok vették igénybe, akik eleve belső kontrollal rendelkeztek. Az elítéltek és az előzetes fogvatartottak között nem mutatkozott különbség a börtönbeli kontrollhelyben, illetve a börtönben aktuálisan eltöltött idő tartama sem befolyásolta annak mértékét (Pugh, 1993). Groh és Goldenberg (1976) kutatási mintájában az idősebb fogvatartottak belső kontrollal rendelkezőbbek voltak, mint ahogy azok a fogvatartottak is, akik igénybe vették az intézet által felkínált szervezett tevékenységeket (pl. oktatás, munka, terápia). A bekerülésük előtt drogot használó fogvatartottak külső kontrollal jellemezhetőek a drogot nem fogyasztókhöz képest. McBride (1982) kutatásában nem mutatkozott különbség a drogot használó és nem használó fogvatartottak kontrollhely-értékei között, illetve a fogvatartotti és a normál populáció kontrollhely-értékei között sem.

A börtön szigorú szabályai és az életrend monoton meghatározottsága miatt a fogvatartottak saját kontrolljuk helyett gyakran mások irányításával találkoznak. Az összes börtönben eltöltött idő kapcsolatban állt a külső kontrollal (Griffith, Pennington-Averett, Bryan, 1981), tehát a börtönbüntetések számának növekedésével megerősödött a kívülről meghatározottság érzése. A külső kontroll az események attribúciójában is szerepet játszott, akik hajlamosabbak bűncselekményüket külső, rajtuk kívül álló oknak tulajdonítani, nagyobb valószínűséggel hagyták figyelmen kívül a társadalmi normákat, kevésbé internalizálták a proszociális értékeket (Blatier, 2000).

Összességében véve a külső kontrollosság hajlamosíthat a visszaesésre (Pugh, 1992). A börtönön belül a belső kontroll erősítése jelenik meg célkitűzés-ként, ez megvalósulhat azáltal, hogy a fogvatartottak lehetőséget kapnak az intézet által felkínált tevékenységekben részt venni. A fogvatartottak bevonása, aktív vizsgálása erősíti önbizalmukat, és nyitottabbá teszi őket a reszocializációs hatások befogadására (Van Voorhis és mtsai, 1997).

A vizsgálat célja, hipotézisek

A vizsgálat első célja volt felderíteni a Börtön Kontrollhely Skála magyar változatának alkalmazhatóságát a hazai fogvatartotti mintán. A vizsgálat második céljaként szerepelt: kimutatni a börtönspecifikus kontrollézés szerepét a reszocializációs programokon való részvételben, az intézeti magaviseletben, valamint a stresszel összefüggő fizikai tünetek megjelenésében. Feltételeztem, hogy a börtönkörnyezethez való aktív alkalmazkodásban a börtön adottságain és a börtön-tapasztalaton túl a fogvatartottak börtönspecifikus kontrollézése is szerepet játszik. A belső kontroll magas szintje mellett aktívabb beilleszkedést, kevesebb egészségügyi panaszt feltételeztem.

Módszer

Vizsgálati személyek

A kutatás lefolytatására 2010. első félévében került sor. A vizsgálatban 413 felnőtt korú férfi fogvatartott vett részt a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetből, a Váci Fegyház és Börtönből és az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetből. Átlagos életkoruk 35,6 év (szórás: 10,7 év) volt, 53%-uk legfeljebb 8 befejezett iskolai osztállyal rendelkezett. A vizsgált minta 80%-át jogerős fogvatartottak tették ki, a büntetett előéletűek aránya 66% volt, az elkövetett bűncselekmények 44%-a erőszakos jellegű cselekménynek bizonyult.

Eljárás és eszközök

A vizsgálati személyek rövid szóbeli tájékoztatás után személyes felkérés alapján vettek részt a vizsgálatban. A kapott kérdőívet a zárkájukban tölthették ki, az önkéntesség és az anonimitás feltételei adottnak tekinthetők. A fogvatartottak nem kaptak jutalmat vagy anyagi díjazást a részvételért. A 603 kiosztott kérdőívből 136 nem került kitöltésre, további 55 nem bizonyult értékelhetőnek, így a minta végső elemszáma 413 fő (részvételi arány: 68,46%) volt.

A *Börtön Kontrollhely Skála* (Prison Locus of Control Scale, Pugh, 1994) 25 állítást tartalmaz (ebből 5 töltelék tétel), melyek mindegyike a börtönkörnyezethez kapcsolódik. 12 állítás a külső kontrollosság irányában van megfogalmazva (pl. „Ami a börtönben velem történik, annak nagy része nem rajtam múlik”), 8 tétel fordított megfogalmazású, tehát az azzal való egyetértés a belső börtönbeli kont-

rollt jelzi (pl. „A viselkedésem befolyásolja azt, hogy az örök mennyire tisztelnék.”). Minden állítás esetén jelölni kellett, hogy a válaszadó egyetért-e az állítással, vagy nem ért egyet. 0-20 pont érhető el a skálán, az alacsonyabb pontszám a belső kontroll irányultságot jelzi. A kérdőív az eredeti jelentést tükrözően került lefordítása, hazai kutatásban alkalmazására még nem került sor.

Az *intézeti programokon való részvétel* felmérése úgy történt, hogy 0-tól 2-ig (soha, ritkán, rendszeresen) terjedő skálán jelölhették a fogvatartottak, hogy milyen gyakran veszik igénybe a börtön által nyújtott programokat, lehetőségeket: sétaudvar, sportudvar, konditerem, pingpong, könyvtár, istentisztelet, nevelői/pszichológusi foglalkozások, ünnepi műsorok, munkáltatás, iskola, orvosi rendelés. Ezek közül a munkavégzést többnyire csak a jogerősen elítéltek vehetik igénybe, a többi lehetőség mindenki számára rendelkezésre áll.

A *viselkedési problémák* felmérése hasonló módon történt; 0-tól 2-ig (soha, ritkán, rendszeresen) terjedő skálán jelölhették a fogvatartottak, hogy milyen gyakran fordulnak elő velük az alábbiak: verekedés más fogvatartottakkal, vita az örökkel, fegyelmi vétség, fogda-büntetés, öngyilkossági gondolatok, öngyilkossági kísérlet, droghasználat a zárkában, nyugtató gyógyszerek szedése.

A *stresszel összefüggő fizikai tünetek* felmérésekor a Szondy, Dienes és Kovács (2005) vizsgálatában használt tünetlista került alkalmazásra; 0-tól 2-ig terjedő (egyáltalán nem, ritkán, gyakran) skálán jelölték be a válaszadók, hogy milyen gyakran észlelik az alábbi fizikai tüneteket: fejfájás, emésztési zavarok, alvászavar, nátha, láz, mellkasi nyomás, izomfájdalom, egyéb.

Demográfiai változók és börtöntapasztalat: A kérdőív rákérdezett az életkorra, a legmagasabb iskolai végzettségre (befejezett iskolai osztályok száma), valamint a börtöntapasztalatra (hány hónapja van jelenleg börtönben, előzetes vagy jogerős büntetést tölt-e, mennyi időt töltött összesen börtönben élete során, milyen bűncselekményt követett el).

Eredmények

A skálák jellemzői

A Börtönspecifikus kontroll skála Cronbach-alfa értéke 0,483 volt, ez alapján megbízhatósága megkérdőjelezhető, vagyis az állításokkal való egyetértés inkább véletlenszerű, mintsem következetes véleményt fejez ki. Az állítások alaposabb vizsgálata során kiderült, hogy a 8 fordított megfogalmazású tétel rontja a megbízhatósági mutatót. Az ezekkel a tételekkel való egyetértés a belső kontroll irányultságot mutatja, például „Hasznossá tudom tenni az itt töltött időt”, „A fogvatartotton múlik, hogyan bánnak velem”.

Több állítás mellé a válaszadók megjegyzéseket írtak, így derült fény arra, hogy „A nevelési programok a hasznomra válnak” állítás azért problémás, mert a fogvatartottak hiányolják a nevelési programokat az intézetekben. Egy további problémás állítás „Az olyan fogvatartottakkal történnek jó dolgok, akik tesznek

valamit ennek érdekében”, emellé sokan odaírták, hogy ez a *vamzerekre* igaz, vagyis azokra a fogvatartottakra, akik a személyzet besúgóiként információt szolgáltatnak a felügyeletnek. Ez az állítás tehát a belső kontroll irányultság helyett a besúgókkal szembeni gyanakvást méri.

A kérdőív fennmaradó 12 tétele bizonyult alkalmazhatónak, a vizsgálat további részében ez a skála került alkalmazásra. Az elérhető legmagasabb pontszám 12 pont, a magasabb értékek a külső börtönbeli kontroll irányultságot jelzik. A skála Cronbach-alfa értéke 0,771. A fogvatartottak átlagértéke az elérhető 12-ből 6,06 pont volt (szórás = 3,09), a minta 34,4%-a bizonyult erősen belső kontrollal beállítottságúnak, 43,1%-a tartozott az átlag közelébe eső tartományba, és 22,5%-a volt erősen külső kontrollal.

Az intézeti programokon való részvétel, a viselkedési problémák és az egészségügyi panaszok tételeinek közös faktorelemzése 5 faktort eredményezett, melyek a variancia 48,4%-át fedik le. Az I. faktort kizárólag a *testi tünetek* alkották: izomfájdalom, mellkasi nyomás, emésztési zavarok, fejfájás, alvászavar, nátha, láz, egyéb tünetek. A II. faktort a *sport- és kulturális* programokon való részvétel elemei alkották: pingpong, konditerem, sportudvar, könyvtár, nevelői vagy pszichológusi foglalkozások, ünnepi műsorok, sétaudvar. A III. faktorba az intézet *szabályainak megszegése* került: fegyelmi vétség, fogdabüntetés, verekedés más rabokkal és vita az őrókkal. A IV. faktorba került az öngyilkossági gondolatok, öngyilkossági kísérlet, nyugtatók szedése és droghasználat a börtönben. Ezek a tételek mind a kilátástalan helyzetben mutatott *maladaptív* (rosszul kivitelezett, eredménytelen) *feszültségcsökkentés* formáinak tekinthetők. Az V. faktort képezte az iskolába járás, munkavégzés, istentiszteleten való részvétel és az orvosi rendelés igénybevétele, ezek közös jellemzője, hogy a *társadalom által pozitívan értékelt tevékenységek*. A faktorok Cronbach-alfa értékei 0,478 és 0,815 közé estek, az V. faktor kivételével megbízhatóságuk elfogadható.

A börtönadaptáció helyzeti és személyiségbeli meghatározói

A korrelációs elemzések alapján elmondható, hogy minél idősebb a válaszadó, annál inkább a belső börtönbeli kontroll jellemző rá. A börtönben tapasztalt kontroll-érzés csak tendencia-szerűen függött össze az aktuálisan börtönben töltött idővel, s nem mutatott együttjárást a befejezett iskolai osztályok számával és az élete során összesen börtönben töltött idővel.

A börtönadaptációt jelző öt faktor közül kettővel függött össze a kontroll érzés. Minél inkább külső kontroll jellemezte az egyént, annál több testi panaszról számolt be, és annál több szabályszegést követett el. Tendencia-szerű a korreláció a külső kontroll és a feszültségcsökkentés faktora között.

Kétmintás t-próbával vizsgálva nem mutatkozott különbség a börtönbeli kontroll-elvárásban sem az előzetes és jogerős fogvatartottak, sem az első bűntényes és visszaeső, sem a vagyon elleni és erőszakos bűncselekményt elkövető fogvatartottak között.

Lineáris regresszióelemzést végeztem annak vizsgálatára, hogy a börtönadaptáció 5 faktorát milyen mértékben határozzák meg a demográfiai tényezők, a börtöntapasztalat, a fogvatartás körülményei és a kontroll-elvárás. Az elemzések függő változóit a börtönadaptáció faktorai képezték (5 külön elemzés során), a független változók a következők voltak: életkor, befejezett iskolai osztályok száma, büntetett előélet (első büntényes vagy visszaeső), az aktuálisan bent töltött hónapok száma, a fogvatartás típusa (előzetes vagy jogerős), az elkövetett bűncselekmény (erőszakos vagy vagyoni elleni), és a börtönbeli külső-belső kontroll pontszám.

A börtönadaptáció 5 dimenziója közül 3 kapcsán mutatkoztak figyelemre méltó eredmények. Az egészségügyi panaszok mértékét 3 tényező határozta meg, a modell a variancia 9%-át magyarázta. Az alacsonyabb iskolázottság, a korábbi börtönbüntetés és a külső kontroll magas szintje szignifikánsan hozzájárultak a testi tünetek fokozott megéléséhez.

A sport- és kulturális programok igénybevételét a fogvatartás típusa, az iskolázottság és az életkor magyarázta. A modell a variancia 11%-át fedte le. Az előzetesekre, az iskolázottabb és fiatalabb fogvatartottakra jellemzőbb az ilyen típusú programokon való részvétel. Az előzetes fogvatartás egyúttal azt is jelenti, hogy az egyén megyei intézetben tartózkodik, így ez az összefüggés azt is jelentheti, hogy a vizsgálatban részt vevő megyei intézetben több ilyen típusú program áll a fogvatartottak rendelkezésére. Az iskolázottság és a fiatal életkor a szélesebb érdeklődésben játszhatnak szerepet.

A szabályszegések mértékét az aktuálisan börtönben töltött idő, az életkor, a büntetett előélet és a börtönbeli kontroll-érzés határozta meg. Ez a modell bizonyult a legerősebbnek, a variancia 23%-át magyarázta. Azokra a fogvatartottakra jellemzőbb az intézeti szabályok megszegése, akik külső kontroll beállítódásúak, régebb óta töltik aktuális büntetésüket, fiatalabbak és korábban töltöttek már szabadságvesztés-büntetést. A fiatalság, a korábbi börtöntapasztalat és a külső kontrollosság az indulatok féken tartásának képességével függ össze. Az intézetben eltöltött hónapok hatása az idő múlásával magyarázható: hosszabb idő elteltével nagyobb esély van fegyelmivel járó esemény elkövetésére.

Megvitatás

A kutatásban a börtönkörnyezetre specifikusan jellemző kontrollhely hatását vizsgáltam a beilleszkedésre és a fizikai egészségre. A szakirodalmi adatok alapján a belső kontrollós börtönbeli attitűd összefüggését vártam az intézeti programok széleskörű igénybe vételével, jobb magaviselettel és a jobb fizikai közérzettel.

A börtönadaptáció felmérésében a vizsgált tényezők 5 faktorba rendeződtek, melyek közül kettő az intézeti programok igénybevételét (pozitív irányultságú coping), kettő a magaviseleti problémákat (negatív irányú coping), egy pedig a fizikai egészséget jelezte. A börtönspecifikus kontrollhely csak a fizikai tünetek és a szabályszegések esetén bizonyult meghatározó tényezőnek, míg a környezet

tulajdonságai és a börtönről szerzett tapasztalat több esetben játszottak szerepet a magyarázó modellekben. Az alkalmazkodás ez alapján nem egyetemes folyamat, hanem specifikus területei különböztethetők meg, melyek egy részére inkább személyiségbeli tényezők, más részére az intézet jellemzői hatnak erősebben.

A büntetett előéletnek és az aktuálisan intézetben töltött időnek is hatása lett a pozitív beilleszkedésre, ezért feltételezhető, hogy az általános börtöntapasztalaton túl egy-egy intézethez is tudni kell alkalmazkodni a fogvatartottnak, a beilleszkedést jelző viselkedések intézetenként eltérőek lehetnek, és az alkalmazkodás folyamata minden újabb börtönbüntetéssel újakezdődik. A beilleszkedésben az előzetes és a jogerős fogvatartottak közti különbségek utalhatnak az intézetek különbségére, de értelmezhetők a büntetésre vonatkozó attitűdök különbségére is. Ennek alaposabb vizsgálatára ebben a kutatásban nem került sor. Az elkövetett bűncselekmény típusának nem volt szerepe az intézeti viselkedés alakulására, így tehát nem mondható el, hogy az erőszakos bűncselekményt elkövető egyének az intézeten belül is az erőszakot preferálják.

Az iskolázottság szerepe jelentősnek bizonyult a börtönadaptáció és a fizikai egészség kapcsán. Ez a hatás feltételezhetően közvetett, a stresszkezelő készségek és az érdeklődés magas szintjén keresztül érvényesül. Mivel az iskolázottság 5-ből 3 elemzésben is szignifikánsnak mutatkozott, ezért alaposabb vizsgálatnak vettem alá ezt a tényezőt. Az eredmények rávilágítottak arra, hogy 9 befejezett osztály mutatkozott vízvonalstónak: 8 vagy annál kevesebb befejezett osztály alatt az iskolázatlanabb fogvatartottakra jellemzőbb a szabályok megszegése, a maladaptív feszültségsökkenés és fizikai stressztünetek produkálása. 9 befejezett osztály fölött az iskolázottabb fogvatartottak gyakrabban vették igénybe az intézeti szabadidős programokat, tehát ez az a határ, amikortól a pozitív irányú megküzdési lehetőségek aktív keresésében is jelentős különbség adódott. 9 befejezett osztállyal csak az rendelkezik, aki az általános iskola után bármilyen típusú intézetben tovább folytatja tanulmányait, az általános iskolában megszerezhető intelligencia és szociális készségek tehát nem voltak elegendők az előremutató, fejlett coping alkalmazásához.

Akik aktívan részt vesznek az intézeti programokban, nagyobb valószínűséggel azonosulnak az intézet által képviselt proszociális értékekkel, ezért szabadulásuk után is nagyobb eséllyel követik a törvényisztelő normákat. A belső kontrollal rendelkező személyek úgy érzik, hogy aktív irányítói annak, ami velük történik, így a börtön felülről irányított rendszerében is megtalálják a módját, hogy céljait elérjék. Amennyiben az intézmény képes bizonyos mértékű autonómiát és kontrollt biztosítani a fogvatartottak számára, elérheti, hogy a fogvatartottak aktívan együttműködjenek a szabályok betartásában és saját jövőjük alakításában. A kontroll érzetének hiánya a tehetetlenség-érzést fokozza, ami stressz-tünetekhez és az intézeti rend megszegéséhez vezethet (Ireland, Brown, Ballarini, 2006).

A vizsgálatból kiemelkedett, hogy a korábbi börtöntapasztalat a külső kontrollal való beállítódás erősödése felé mutat. Bár a kérdés hosszmetzeti kutatással volna kimutatható, ez az összefüggés jelezheti, hogy a börtön hosszú távon

gyengíti a személyes hatékonyságba vetett hitet és az autonóm törekvéseket (Bukstel, Kilmann, 1980). A külső kontrollosság önmagában csak a negatív minősítésű szabályszegésekben és testi panaszokban mutatkozott meg; a pozitív beilleszkedésben feltételezhetően a belső kontrollosság más tényezőkkel, például az iskolázottsággal (intelligenciával) együttesen fejtette ki hatását.

Irodalomjegyzék

- Andersen, H.S., Sestoft, D., Lillebaek, T., Gabrielsen, G., Hemmingsen, R., Kramp, P. (2000): A longitudinal study of prisoners on remand: psychiatric prevalence, incidence and psychopathology in solitary vs. non-solitary confinement. *Acta psychiatrica scandinavica*, 102, 19-25.
- Blatier, C. (2000): Locus of control, causal attributions and self-esteem: a comparison between prisoners. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 44, 97-110.
- Boros, J., Csetneky, L. (2002): *Börtönpszichológia*. Rejtjel Kiadó, Budapest
- Brown, S.L., Ireland, C.A. (2006): Coping style and distress in newly incarcerated male adolescents. *Journal of adolescent health*, 38, 656-661.
- Bukstel, L.H., Kilmann, P.R. (1980): Psychological effects of imprisonment on confined individuals. *Psychological bulletin*, 88 (2), 469-493.
- Cao, L., Zhao, J., Van Dine, S. (1997): Prison disciplinary tickets: a test of the deprivation and importation models. *Journal of criminal justice*, 25 (2), 103-113.
- Dixon, D.N., McKee, C.S., McRae, B.C. (1976): Dimensionality of three adult, objective locus of control scales. *Journal of Personality Assessment*, 40 (3), 310-19.
- Dhami, M.K., Ayton, P., Loewenstein, G. (2007): Adaptation to imprisonment: indigenous or imported? *Criminal justice and behavior*, 34, 1085-1100.
- Fliegau, G., Ránky, S. (2007): *Fogva tartott gondolatok*. L'Harmattan Kiadó, Budapest
- Fournier, G., Jeanrie, C. (2003): Locus of control: Back to basics. In: Lopez, S.J., Snyder, C.R. (Ed.): *Positive psychological assessment: A handbook of models and measures*. Washington, DC, US: American Psychological Association, 139-154.
- Griffith, J.E., Pennington-Averett, A., Bryan, I. (1981): Women prisoners' multidimensional locus of control. *Criminal justice and behavior*, 8, 375-389.
- Groh, T.R., Goldenberg, E.E. (1976): Locus of control within subgroups in a correctional population. *Criminal justice and behavior*, 3, 169-178.
- Ireland, J.L., Brown, S.L., Ballarini, S. (2006): Maladaptive personality traits, coping styles and psychological distress: a study of adult male prisoners. *Personality and individual differences*, 41, 561-573.
- McBride, K.J. (1982): I-E scores of drug-abusing offenders: the influence of social desirability. *Criminal justice and behavior*, 9, 177-183.
- MacKenzie, D.L., Goodstein, L.I., Blouin, D.C. (1987): Personal control and prisoner adjustment: an empirical test of a proposed model. *Journal of research in crime and delinquency*, 24, 49-68.
- Mohino, S., Kirchner, T., Forns, M. (2004): Coping strategies in young male prisoners. *Journal of youth and adolescence*, 33, 41-49.
- Pugh, D.N. (1992): Prisoners and locus of control: initial assessments of a specific scale. *Psychological reports*, 70, 523-530.

- Pugh, D.N. (1993): The effects of problem-solving ability and locus of control on prisoner adjustment. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 37, 163-176.
- Pugh, D.N. (1994): Revision and further assessments of the prison locus of control scale. *Psychological reports*, 74, 979-986.
- Reitzel, L.R., Harju, B.L. (2000): Influence of locus of control and custody level on intake and prison-adjustment depression. *Criminal justice and behavior*, 27, 625-644.
- Robinson, J.P., Shaver, P.R., Wrightsman, L.S. (eds.)(1991): *Measures of personality and social psychological attitudes. Vol 1.* Academic Press, San Diego, California.
- Silverman, M., Vega, M. (1990): Reactions of prisoners to stress as a function of personality and demographic variables. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 34, 187-196.
- Szondy, M., Dienes, E., Kovács, K. (2005): A diszpozicionális és a szituációs optimizmus hatása börtönkörnyezetben. *Alkalmazott Pszichológia*, 7 (3), 125-138.
- Thomas, C.W., Petersen, D.M., Cage, R.J. (1981): A comparative organizational analysis of prisonization. *Criminal justice review*, 6, 36-43.
- Van Harreveld, F., Van der Pligt, J., Claassen, L., Van Dijk, W.W. (2007): Inmate emotion coping and psychological and physical well-being: the use of crying over spilled milk. *Criminal justice and behavior*, 34, 697-708.
- Van Voorhis, P., Browning, S.L., Simon, M., Gordon, J. (1997): The meaning of punishment: Inmates' orientation to the prison experience. *The prison journal*, 77, 135-167.
- Zamble, E., Porporino, F. (1990): Coping, imprisonment, and rehabilitation: some data and their implications. *Criminal justice and behavior*, 17, 53-70.

Szerkesztőségi közlemény

Vörös Erzsébet „Javaslat a fiatal felnőttek speciális csoportjának létrehozására” című dolgozatából, amely a Börtönügyi Szemle 2009. évi 3. számának „Műhely” rovatában jelent meg, néhány szakirodalmi hivatkozás – sajnálatos módon – kimaradt. A javításokat az e számhoz csatolt melléklet (Hibajegyzék a Börtönügyi Szemle 2009. évi 3. számához) tartalmazza.

Estók József

A magyar börtönügy arcképcsarnoka

Bölöni Farkas Sándor
(1795 – 1842)

„Elszórtam a külföldről hozott minden szabad intézetek magvait..... Csak a közjót és hazám boldogságát óhajtottam..”¹

(Bölöni Farkas Sándor)

Jogász, útirajz- és naplóíró, gazdasági szakíró, műfordító, művelődésszervező. A magyar reformkor egyik legsokoldalúbb egyénisége, a demokrácia és a polgári szabadságjogok elkötelezett híve, azon reformerek közé tartozott, aki a közösségi érdekeket mesze az egyéni érdekek elé helyezték. Wesselényi Miklós, Béli Ferenc, Széchenyi István barátja, Döbrentei Gábor és Kazinczy Ferenc pártfogoltja.

1795. január 15-én született Bölönben. (Az anyakönyvbe azonban csak 1795. december 15-én jegyezték be.) Családjáról Kazinczy Ferencnek így írt:

„Eleim törzsös székelyek s magokat meglehetősen bíró nemesek voltak.”² Apja Farkas Zsigmond székely lófő³, katonamester. Édesapja 1809-ben, édesanyja, Kandal Judit pedig 1830-ban hunyt el.

Bölöni Farkas Sándor az elemi iskolai alapismereteket – a szülői házban – apjától, míg a bibliai, a vallási ismereteket édesanyjától sajátította el. 1805-ben írták be a kolozsvári unitárius kollégiumba, ahol 1815-ben fejezte be tanulmányait, kitűnő eredménnyel. Az iskolában uralkodó vasszigor ellenére már ekkor megpróbálkozott a színészi mesterséggel, cselekedetével nem csak az iskola tanárának haragját és büntetését, de szülei rosszállását is kivívta.

¹ Bölöni Farkas Sándor: Naplótöredék (1835 – 1836). Budapest, Magvető, 1982. 26., 28.

² Mikó Imre: Az egykötetű író. In: Bölöni Farkas Sándor: Utazás Észak-Amerikában. A kötetet gondozta és a bevezetőt írta Mikó Imre. Kolozsvár – Napoca, Dacia Könyvkiadó, 1975. 6.

³ A feudalizmus korában a székelyek között létező társadalmi rang, amely bizonyos kiváltságokkal is járt, pl. mentesek voltak a hadiadó fizetése alól, a hadizsákmányból nagyobb rész jutott nekik. A lófők a kismanesek körébe tartoztak, elsősorban közülük kerültek ki a hadnagyok és más székely tisztségviselők.

Az eminens tanuló továbbtanulását alkalmanként nem csak színpadi szereplések zavarták meg, hanem – ugyanúgy, mint más hasonló, a határőrvidéken élő székely fiatalemberek esetében – a kötelező katonai szolgálat teljesítése is. Bölöni Farkas Sándor apja, majd rövid időn belül bátyja halálát követően több esetben szakította meg tanulmányait a katonai kötelezettségének teljesítése miatt, amíg nagy nehezen meg nem szerezte a szolgálat teljesítése alóli mentességet.

1815-től két éven keresztül a kolozsvári királyi líceumban jogot tanul és szintén kitűnő eredménnyel fejezi be a tanulmányait, majd tanuló társával és barátjával, Wesselényi Miklóssal együtt a marosvásárhelyi ítélőtáblára kerül joggyakornoknak.

1817-től tiszteletbeli jegyző lesz a kolozsvári főkormányszéken. *„Tréfából esküdtem volt fel a kancelláriára, hogy név nélkül ne lézengjek, míg Kolozsvárt leszek, s íme, a tréfa örökös sorsomat elhatározta. Viszem hivatalomat kedv nélkül robotos unalommal, de tisztán és lelkiismerettel.”*⁴ – írja naplójában. Tény, hogy sok méltánytalan mellőztetés mellett nehezen jutott előre a hivatali ranglétrán, ahol 1825-ben ötödosztályú, 1830-ban negyedosztályú írnok lett. A főkormányszéken csak azt követően figyelnek fel rá – nevezik ki fogalmazónak 1838-ban –, miután beutazta a fél világot, s utazásairól nagyszerű könyvet írt, és az Akadémia levelező tagja lett.

1819-től több irodalmi művet fordított magyarra, a megjelentetésükhöz azonban kiadót nem talált. Széles körben kifejtett közhasznú tevékenységét viszont siker koronázta.

1825-ben néhány társával, önszegélyezési célzattal – az alacsony jövedelmű hivatalnokok segélyezésére, a tagok hozzájárulásából gyűjtött tőkéből – létrehozta a Gondoskodó Társaságot. Ebből a segélyegyletből alakul ki a későbbiek folyamán a megtakarítások gyűjtésével és hitelek kihelyezésével foglalkozó tákarékszövetkezeti mozgalom.

1833-ban kezdeményezésére megalakult Kolozsvárott a Nemzeti Casino, 1834-ben szintén az ő javaslatára jelenik meg a Vasárnapi Újság című néplap, ugyan csak az ő kezdeményezésére jön létre a Vívóintézet és az Asszonyi Olvasó Egylet.

1836-tól a Kolozsvári Színház ún. tollvivő titkáráként rendbe teszi a színház pénzügyeit.

*„A reformkorszak ahhoz a nemzedékéhez tartozott, amely a közjót az egyéni érdek elé helyezte s a polgári demokráciában látta az emberi nem boldogságát megalósulni.”*⁵ Már fiatalon megismerkedett a felvilágosodás korának eszmerendszerével, az adott társadalmi és politikai viszonyok azonban igen behatárolták a mozgásterét és a lehetőségeit. Talán éppen ezért szorgoskodott mai szóhasználattal élve a különböző civil szervezetek létrehozásán, ugyanis *„A közhasznú egyesülések, társulások, intézmények a reformkorban... gyakran váltak az avított társadalmi szerkezet és az önkényuralom elleni harc fegyvereivé.”*⁶

⁴ Bölöni Farkas Sándor: Naplótöredék (1835 – 1836). Budapest, Magvető, 1982. 42.

⁵ Mikó Imre: Az egykönyvű író. In: Bölöni Farkas Sándor: Utazás Észak-Amerikában. A kötetet gondozta és a bevezetőt írta Mikó Imre. Kolozsvár – Napoca, Dacia Könyvkiadó, 1975. 6.

⁶ Imreh István: Bölöni Farkas Sándor közhasznú élete. Erdélyi Múzeum, 58. kötet, 1996. 1-2. füzet. 1. (<http://epa.oszk.hu/00900/00979/00011/09imreh.htm>)

Erdély ez idő tájt langyos politikai és közéletet élt. Az országgyűlés már hosszú ideje nem ülésezett, a fejedelemséget – a Habsburg ház igényeinek megfelelően – a bécsi udvart kiszolgáló, a reformtörekvéseket nem támogató hivatalok irányították. A színház és a kollégiumok nélkül jelentősebb szellemi életről nemigen lehetett beszélni.

Bölöni Farkasnak az „állóvíz” megmozgatása érdekében tett számos kezdeményezése – az Erdélyi Nemzeti Múzeum felállítása, a megyékben, városokban könyvtárak, ásványtárak létesítése stb. – kudarcba fulladt.

A személyes tapasztalatok, az Európa-szerte ekkor megindult polgári átalakulást sürgető mozgalmak, az ezekkel összefüggő viták, illetve Széchenyi munkáinak az olvasása egyre inkább erősítették benne a reformok szükségessége iránti igényt.

A számára már szinte fojtogató lokális környezetből való kitörés egyik lehetséges formája egy keleti utazás lett volna. Úgy gondolta, hogy az orosz birodalom területén élő magyar ősök nyomába ered. Beutazási engedélyt azonban nem kapott, így ez a próbálkozása meghiúsult.

Végül Béli Ferenc barátjával egy nyugati utazás terveiben állapotodnak meg. Bölöni Farkas Sándor alaposan felkészül az útra a célba vett országok történelmének, földrajzának, jogi és igazgatási rendszerének áttanulmányozásával.

1830-ban vágnak neki az időben és térben is hosszú utazásnak. Előbb Nyugat-Európa jó néhány országába látogatnak el, majd 1831 nyarán elindulnak az észak-amerikai kontinensre. A tengeren túli utazásra az európainál sokkal kevesebb idő jutott, a hajóút oda-vissza 61 napot vett igénybe, az Egyesült Államokban és Kanadában 80 napot töltöttek.

Bölöni Farkas Sándor tapasztalatait amerikai útinaplójában összegezte, ami könyv formájában „Utazás Észak-Amerikában” címmel 1834-ben jelent meg első alkalommal – *„bemutatva az amerikai új fiatal polgári társadalom és állam berendezkedést, mely homlok-egyenest ellentétben állott az akkori osztrák monarchia tömény hűbéri világgal.”*⁷ Ez volt az az ok, amit a hűbéri alapokon nyugvó feudális államberendezkedés nem tudott elviselni. A rövidesen megjelenő második kiadás után a mű tiltólistára került. A betiltás azonban elkésett, a könyv óriási sikert aratott, pillanatok alatt elkapkodták.

*„Kortársai a szabadság bibliájának, remények ébresztőjének, nagy tettek ihletőjének tartották művét.”*⁸ A könyv nem csak a nagyközönség körében aratott sikert, hanem a tudomány képviselőinél is, amelynek eredményeként az Akadémia levelező tagjává választották.

1835-ben jelenik meg a könyv második kiadása, amivel elnyeri az Akadémia nagydíját és azzal járó 200 aranyat. A jutalmat azonban nem veszi fel – pedig mint negyedosztályú írnoknak meglehetősen szerény a jövedelme –, hanem visszaadja az Akadémia pénztárának, hogy fordítsák azt alapítványi célokra.

⁷ Bölöni Farkas Sándor (1795 – 1842). Bölöni Múzeum, Bölön.
(<http://bolonimuzeum.synthasite.com/boloni-farkas-sandor.php>)

⁸ Uo.

Bölöni Farkas Sándor könyvében foglalkozik – többek között – az amerikai politikai, gazdasági és társadalmi viszonyokkal, az iskolarendszerrel, a börtönökkel, a sajtóval, a választásokkal, hitéleti kérdésekkel, illetve megtalálható művében a Függetlenségi Nyilatkozat magyar fordítása is.

A büntető igazságszolgáltatás és a börtönügy területének tanulmányozása során szerzett tapasztalatait a politikusokkal, tudósokkal, börtönügyi szakemberekkel folytatott beszélgetései, illetve személyes tapasztalatai, benyomásai alapján írta meg.

Amerikában a bevándorlásokat követően az angol büntetőtörvénykönyv volt hatályban, az igen szigorú, némely esetben kegyetlennek mondható szankciórendszerével. William Penn-nek és quaker társainak, illetve filantropikus tanítványainak az angol parlament korábbi befolyásának megszűnése után sikerült elérniük a Btk. módosítását, amelynek eredményeként a halálbüntetéssel is fenyegetett bűncselekmények köre jelentősen csökkent. (A halálbüntetést jellemzően csak a szándékos emberölést elkövetőire rótták ki.)

A börtönügy területén az első jelentős lépésre 1793-ban Pennsylvániában került sor, amikor a testi büntetések megszüntetése mellett száműzték a dacot, ellenállást, bosszút kiváltó, a testet, lelket megalázó megszégyenítő "kezelési formákat", bánásmódot, illetve megteremtették a rabok rendszeres munkáltatásának a feltételeit.

A végrehajtás e rendjét a többi állam is elfogadta, de nem tekintették lezárt ügynek a kérdést. A téma élénk vitát indukált az államok, a szakma, a civil szféra és a tudomány képviselői között. Ezek eredményeként több olyan, tudományos értekezés, javaslat látott napvilágot, amit kísérleti jelleggel a gyakorlatban is igyekeztek kipróbálni a különböző fogházakban.

A tudományos értekezések és a kísérletek eredményeként kétféle végrehajtási rendszer honosodott meg Amerikában: az egyik a pennsylvániai, vagy magányrendszer, a másik az auburni, vagy hallgató rendszer. Közös jellemzőjük a magán-elzárás és a testi büntetések tilalma volt. „*A rabok számára biztosított külön zárka és az a vonzó alap gondolat, mely szerint a magány és a hallgatás büntudatra és erkölcsi megtisztulásra indítja az elítélteket mély benyomást gyakorolt*”⁹ Farkas Sándorra is.

A *pennsylvániai* rendszerben a rab éjjel- nappal egyedül volt elhelyezve, őrzőin kívül senkivel sem érintkezhetett, hermetikusan el volt zárva nemcsak a házban, hanem a külvilágtól is. Az elzárás ideje alatt rendszeresek voltak az erkölcsi foglalkozások, a fogvatartott jutalomból, jó magaviselete alapján engedélyt kaphatott a zárkájában a munkavégzésére is.

Az *auburni* rendszert először a New York állami Auburn községben épített fogházban vezették be 1817-ben. A fogoly itt is egyedül volt elhelyezve, de közösségben rendszeres munkát kellett végeznie, úgy hogy fogoly társaival, vagy másokkal – az őrzőkön kívül, azt előre jelezve – verbálisan nem érintkezhetett.

⁹ Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: Büntetéstani alapfogalmak. Budapest, Rejtjel kiadó, 2005. 128-129.

Pennsylvánián kívül minden államban ezt a rendszert vezették be. Bölöni valószínűleg ezért mutatja be részletesebben ezt a végrehajtási formát a *Massachusetts* államban lévő *charlestowni* fogházban tett személyes tapasztalatainak felhasználásával.

Pontosan leírja a fogház épületének, a celláknak a méreteit, adottságait, az elhelyezési körülményeket, a berendezési tárgyakat, felsorolja a foglyok személyes felszerelését, leírja ruházatukat, a befogadás, az eligazítás, a munkába-állítás folyamatát, valamint az élelmezést.

Az elítéltek haszonbérbe végeztek munkát külső vállalkozók részére, akik ezt a lehetőséget minden évben árverés keretében szerezhették meg. A rabok keresménye fedezte a tartási költségeiket, az intézet működésével kapcsolatos költségeket, a személyzet fizetését is, és ezen túl további tiszta jövedelme is keletkezett az államnak, amiből többek között a szabadult személyek segélyezését is finanszírozni tudták.

Bölöni Farkas részletesen bemutatja az igen feszes napirendet, az oktatás és a képzés formáit, valamint azt a progresszívnek is tekinthető ösztönző rendszert – annak adminisztratív és eljárásjogi részleteit –, amely jó magaviselet esetén a büntetési idő csökkentését, míg a hanyag nem megfelelő szorgalommal végzett munka vagy fegyelemsértés esetén a kiszabott büntetés meghosszabbítását eredményezhette.

A hazai börtönügy komoly kritikáját fogalmazza meg a fejezet végén, amikor az amerikai és a magyar viszonyokat összehasonlítva így írt: *„... a hibázott emberen a törvény ne bosszút álljon, hanem eleit vegye a hibázhatásnak, s az erkölcs útját kimutassa a megtántorodottnak... Nálunk a fogházak a megromlott erkölcsök szemétházai, hová egy időre kihányatik a... rohadt rész, hogy ezen házban, mint gonoszság iskolájában henye élet unalmi közt egymást tanítva még rendszeresebben bétanultassék a gonoszság a státus költségén.”¹⁰*

Bölöni Farkas Sándor a demokrácia, a polgári szabadságjogok és a „közjó” elkötelezett híve volt. *„A demokrácia és a polgári szabadság megvalósítása érdekében... szívós kitartással dolgozott. Erre vall számos a intézmény, ami az ő kezdeményezésére jött létre, de ő rendszerint – az ügy érdekében – szerényen a háttérben maradt... A siker soha sem tette elbizakodottá, csodálkozott, hogy olyan »nagy lármát« csaptak az Utazás Észak- Amerikában körül.”¹¹*

Magányosan élt, soha sem nősült meg, egyetlen szerelme, Polcz Jozefa külföldi utazásának ideje alatt férjhez ment, és nem sokkal később elhunyt. Elvesztését élete végéig nem tudta kiheverni.

Bölöni Farkas Sándornak nem adatott meg hosszú élet – a kor rettegett kórja, a tüdőbaj végzett vele 47 éves korában –, de annál „közhasznúbb” életet élt. Barátai, tisztelői nem sokkal halála után emlékoszlopot állítottak sírja fölé a kolozsvári Házsongárdi temetőben.

¹⁰ Bölöni Farkas Sándor: Utazás Észak–Amerikában. A kötetet gondozta és a bevezetőt írta Mikó Imre. Kolozsvár – Napoca, Dacia Könyvkiadó, 1975. 121.

¹¹ Mikó Imre: Az egykötönyvű író. In: Bölöni Farkas Sándor: Utazás Észak–Amerikában. A kötetet gondozta és a bevezetőt írta Mikó Imre. Kolozsvár – Napoca, Dacia Könyvkiadó, 1975. 22-23.

„Többet írtak róla, mint amennyit ő írt.”¹² Ez az idézet is jól illusztrálja Bölöni Farkas Sándor személyiségének jelentőségét. „Egy székely nemes, aki felfedezte a demokráciát” –írta róla Hatvany Lajos.

Bölöni Farkas Sándor emlékét – a tudományos műhelyeken kívül – különböző alapítványok, múzeumok ápolják, többek között a Bölöni Múzeum szülőfalujában, ahol emléktáblával jelölték meg szülőházát és a vártemplom előtti téren 1991-ben felállították mellszobrát.

A Bölöni Farkas Sándort ábrázoló kép a Vasárnapi Újság 1871. július 23-i számában jelent meg.

A kolozsvári Házsongárdi temetőben készült fotó a Magyar Geocaching Közhasznú Egyesület hivatalos honlapjáról való. (A kép megjelentetéséhez az Egyesület hozzájárult.)

Irodalom

Bölöni Farkas Sándor: Utazás Észak–Amerikában. A kötetet gondozta és a bevezetőt írta Mikó Imre. Kolozsvár – Napoca, Dacia Könyvkiadó, 1975.

Bölöni Farkas Sándor: Naplótöredék (1835 – 1836). Budapest, Magvető, 1982.

Bölöni Farkas Sándor (1795 – 1842). Bölöni Múzeum, Bölön.

Imreh István: Bölöni Farkas Sándor közhasznú élete. Erdélyi Múzeum 58.kötet, 1996.1-2. füzet

Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna: Büntetőtani alapfogalmak. Budapest, Rejtjel kiadó, 2005.

Vasárnapi Újság, 1871. július 23.

Wikipédia szabad enciklopédia: Bölöni Farkas Sándor élete.

¹² Imreh István: Bölöni Farkas Sándor közhasznú élete. Erdélyi Múzeum, 58. kötet, 1996. 1-2. füzet. 1.

A fogvatartásra vonatkozó európai (uniós) követelmények elméleti kiindulópontjai¹

I. Az európai (uniós) büntetés-végrehajtási jog meghatározása

Hazánk az Európai Unióhoz való csatlakozással egy olyan integrációnak vált részesévé, amely célként tűzte ki maga elé a szabadság, a biztonság és a jog térségének megteremtését. A Szerződés az Európai Unióról („Szerződés”) 29. cikke szerint: „az Unió célja, hogy a büntető-ügyekben folytatott rendőri és igazságügyi együttműködés területein a tagállamok közös fellépésének kidolgozásával... biztosítsa a polgárok magas szintű biztonságát egy olyan térségben, amely a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapul.”² Adott tehát célkitűzésként az egységes igazságszolgáltatási térség megteremtése, és ezzel párhuzamosan a rendőri és a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés – közkeletű nevén: III. pillér³ – jogi és intézményi hátterének fejlesztése.

Ezt a folyamatot az a gyakorlatban felmerült igény mozgatja, hogy a tagállamok együttes és hatékony cselekvéssel válaszoljanak a bűnügy területén jelentkező új kihívásokra, szem előtt tartva, hogy az Unió egységes belső piaca kedvező gazdasági-társadalmi közeget teremt a bűnözés nemzetközivé és egyre szervezettebbé válásához. Ez egyrészt arra vezet, hogy megkérdőjeleződik a hagyományos, megkeresésen alapuló bűnügyi együttműködési forma hatékonysága, másrészt olyan *szupranacionális* jogtárgyak jelennek meg az anyagi büntetőjog területén, mint például a Közösség pénzügyi, illetve igazgatási és igazságszolgáltatási rendje.

Az együttműködés ellen hat viszont az a tény, hogy a büntetőjog területén a tagállamok továbbra is ragaszkodnak a szuverenitásból fakadó büntetőhatalmukhoz. Ezt az Európai Bíróság egyik eseti döntése is megerősítette, amely nyilvánítja, hogy „a jognak a büntetőjog útján történő végrehajtása kizárólagosan a tagállamokat illeti meg.”⁴ A rendőri és büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés ezért „megmaradt a kormányközi együttműködés terepének, amelyben közösségi jog nem születik, s így annak elsőbbségéről és közvetlen alkalmazhatóságáról sincs szó.”⁵

¹ A Kozma Sándor emlékére meghirdetett 2009. évi tudományos pályázaton, büntetőjogi témakörben, a joghallgatói tagozatra benyújtott, I. díjban részesült pályamunka részlete.

² Az Igazságügyi Minisztérium Európai Közösségi Főosztályán működő Fordításkoordináló Egység munkatársai által 2003. májusában kiadott szöveg alapján.

³ Az I. pillér a gazdasági integráció, míg a II. a közös kül- és biztonságpolitika területe.

⁴ Case 186/87 Cowan (Ian William) v. Trésor Public [1989] ECR 195, [1990] 2 CMLR 613. – Idézi: Ligeti Katalin: Az európai közösség büntetőjoga. Állam és Jogtudomány, XXXIX. évfolyam, 1998. 3-4. 334. old.

⁵ Európai közjog és politika. Szerk. Kende Tamás, Szűcs Tamás. Budapest, Osiris, 2003. 166. old.

A tagállamok egyelőre fenn kívánják tartani a belső büntetőjogi szabályozások különbözőségeit, amely felveti a személyek szabad mozgása elvének kihasználásán alapuló büntetőjogi *forum shopping* kérdését. Ez a fogalom „azt a folyamatot jelöli, amelynek során a nemzetközileg tevékeny bűnözők cselekményeik elkövetésére – valamint már felderített esetén – a büntetés végrehajtására azt az országot választják, ahol a büntetőeljárás, illetve a büntetés-végrehajtás esélye a legcsekélyebb, ahol a büntetés-végrehajtás szabályai az elítélt számára a legkedvezőbbek.”⁶ A pozitív joghatósági konfliktusok egyértelmű rendezésének hiánya azonban a bűnüldöző hatóságok számára is lehetőséget ad a visszaélésekre. Példa erre, amikor az egyes tagállami szabályozásokat összehasonlítva, a büntetési tételek között fennálló különbözőségek alapján a terhelt számára előnyösebb vagy hátrányosabb döntést hozhatnak arra vonatkozóan, hogy mely tagállam járjon el az adott ügyben. Ez, adott esetben az elkövető reszocializációjához (társadalomba való visszaillesztéséhez) kötődő társadalmi és igazságszolgáltatási érdek sérelmével is járhat. Könnyű belátni, „hogy a reszocializációt hazai környezetben eredményesebben lehet szolgálni. A büntetés végrehajtása külföldi elítélt esetén ugyanis a nyelvi és szociális korlátok miatt csak kis mértékben teszi lehetővé a reszocializációt.”⁷

A bűnügyi együttműködés és a büntetőjog fejlesztése – mint az említett problémákra adott válasz – „az Unión belül alapvetően két irányban mutatkozik meg: egyrészt a tagállamok közötti bűnügyi jogsegély fejlesztésében, másrészt a nemzeti büntetőjogok harmonizációját, sőt bizonyos mértékű egységesítését öleli fel.”⁸

A bűnügyi jogsegély fejlesztése körében olyan jogintézményekről van szó, mint például az európai elfogatóparancs, a büntetőeljárás, illetve büntetés-végrehajtási célú átadás, az Európai Unió tagállamaival büntető ügyekben folytatott eljárási jogsegély (más néven: kis jogsegély) különböző formái, valamint az Európai Unió valamely tagállamában kiszabott pénzbüntetés végrehajtása egy másik uniós tagállamban.⁹ A bűnügyi jogsegély körébe tartoznak még a rendőri és igazságügyi együttműködés különböző szervezeti megoldásai, mint például a rendőri szervek Európában, illetve az igazságügyi hatóságok Eurojuston belüli együttműködése.¹⁰

Ami viszont a bűnügyi együttműködés területei közül a büntetés-végrehajtással szembeni követelményrendszer szempontjából igazán lényeges, az a nemzeti büntetőjogok harmonizációja. E fogalom alatt azt a folyamatot kell érteni, amely során végbemegy „a nemzeti jogrendszerek egyes különbözőségeinek valamilyen közös cél érdekében történő leépítése egyforma szabályok bevezetése

⁶ Vókó György: Európai büntetés-végrehajtási jog. Budapest – Pécs, Dialóg Campus, 2006. 17. old.

⁷ Ligeti Katalin: Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban. Budapest, KJK-Kerszöv, 2004. 125. old.

⁸ Ligeti Katalin: Az Európai Unió büntetőpolitikája. Állam és Jogtudomány, XLIII. évfolyam, 2002. 1-2. 77. old.

⁹ E jogintézményeket a 2003. évi CXXX. törvény vezette be a magyar büntetőjogba.

¹⁰ Lásd: Szerződés az Európai Unióról. 29-31. cikk.

nélkül.”¹¹ E tendencia elsősorban a büntető anyagi jog területén bontakozik ki, mivelhogy az anyagi jogi jogközelítés, vagyis „az egyforma cselekmények lényegében azonos megítélésnek és szabályozásának megvalósítása”¹² jóval szorosabb kapcsolatban áll az integráció gazdasági érdekeivel, mint az eljárási, illetve végrehajtási jogi harmonizáció. (Jellemző példa erre a szorosabb kapcsolatra a jogi személy büntetőjogi felelőssége vagy a pénzmosás elleni harc.)

A büntetőeljárás és büntetés-végrehajtási jogot továbbá azért is érinti korlátozottabb mértékben, mert a büntetőeljárás, illetőleg a büntetés-végrehajtás szervezete és felépítése természeténél fogva szorosan összefonódik magával az állammal, mint hatalmi szervezettel, amely az uniós tagság során továbbra is a szuverenitás hordozója. Mindazonáltal e területeken is akadnak olyan tényezők, amelyek a különbözőségek leépítése irányába hatnak.

A jogközelítés szükségszerűségét aláhúzza a nemzetközi bűnüldözés hatékonysága és igazságossága (például, hogy minden tagállamban hasonló kényszerintézkedéseket alkalmazzanak), valamint a harmonizált anyagi jogi normák azonos szinten történő érvényre juttatásának követelménye, nem utolsósorban pedig az emberi jogi garanciális szempontok. Ez utóbbit az Európai Parlament akként foglalta össze, hogy az „igazságszolgáltatáshoz való jog... magába foglalja a hatékony jogorvoslathoz, a pártatlan bírósághoz, tisztességes, ésszerű időn belüli tárgyaláshoz és a jogi segítséghez való jogot, továbbá a gyanúsított személyek alapvető jogainak teljes tiszteletben tartását a büntetőper megkezdése előtt és a pert követően, illetve a tisztességes és emberséges bánásmódhoz való jogot az elítéltekkel szemben.”¹³

További érv, hogy a jogharmonizációs folyamatnak azért is érintenie kell a büntetés-végrehajtás szabályait, mert „egyre több külföldi személy kerül nem a saját államában börtönbe, és ez a külföldi fogvatartottak nagyfokú izolációjához vezethet,”¹⁴ amely már a reszocializációs törekvés ellen hat.

Látni kell ugyanakkor, hogy a büntetés-végrehajtási jog terén az emberi jogok garanciális védelmének fontosságát nem csupán az Unió és más, a demokratikus értékrend mellett kitartó államok emberi jogok iránti elkötelezettsége magyarázza, hanem maga a reszocializációs cél, mivel a „fogvatartott jogainak elismerése, *sine qua non* előfeltétele, mintegy kiindulópontja minden olyan akciónak, amely megkísérli a reszocializálásának elősegítését.”¹⁵

A felsorolt érvek ellenére ma még nem beszélhetünk büntetés-végrehajtási jogi jogharmonizációról. Az Európai Unió keretén belül eddig nem született

¹¹ Karsai Krisztina: Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései. Budapest, KJK-Kerszöv, 2004. 31. old.

¹² Uo.

¹³ P6_TA(2004)0022 számú európai parlamenti ajánlás [2004/2175(INI)]

¹⁴ Jung, Heike – Schrott, Hans-Jürgen: Das Strefrecht als Gegenstand der Rechtsangleichung in Europa. Goldammer's Archiv, 1983. 252. p. – Idézi: Karsai Krisztina: Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései. Budapest, KJK-Kerszöv, 2004. 36. old.

¹⁵ Vóko György i. m. 82. old.

büntetés-végrehajtási jogi tárgyú kerethatározat vagy egyezmény. Ennek alapján állapítja meg Nagy Ferenc, hogy „Az európai uniós szabályozás keretében a rendőrségi és az igazságügyi együttműködésre vonatkozó ún. harmadik pillér nem rendelkezik külön a büntetés-végrehajtási jogról,” de még az integráció jövőbeni büntetőpolitikáját kijelölő „Corpus Juris Europae” (CJE) sem tartalmaz végrehajtási rendelkezéseket.”¹⁶

Elmondható tehát, hogy ez idő szerint nem létezik szűkebb értelemben vett európai uniós büntetés-végrehajtási jog, illetőleg fogvatartásra vonatkozó európai uniós követelményrendszer. Viszont, ha az európai uniós büntetés-végrehajtási jogot tágabban értelmezzük, azaz a fogalmat kiterjesztjük az Európa Tanács¹⁷ által megfogalmazott kötelező és nem kötelező erejű normákra, továbbá az egyes büntetés-végrehajtással (is) kapcsolatos uniós politikai dokumentumokra, akkor ez a fogalom mégiscsak értelmet nyer.¹⁸

II. A fogvatartásra vonatkozó európai (uniós) követelmények elvi kiindulópontjai

Az európai (uniós) büntetés-végrehajtási jogot túlnyomórészt a fogvatartásra vonatkozó követelmények fedik le. E követelmények megfogalmazása – mint általában minden norma létrejötte – bizonyos alapvető elvek elfogadásán alapul. Az európai börtönügy területén a reszocializáció eszméjét kifejező három alapelvet szokás megkülönböztetni: a normalizálás, a nyitottság és a felelősség elvét.

A normalizálás, vagyis a büntetés-végrehajtási intézetben belüli életviszonyok közelítése az intézetben kívüli viszonyokhoz, a jogi szabályozás szempontjából azt jelenti, hogy a lehető legkisebb mértékben korlátozzák az elítéltek azon jogait, amelyek nem sajátosan a büntetés-végrehajtási jogviszonyból származnak. A szabadságvesztés-büntetésnek tehát a szabadságtól való megfosztásból kell állnia, többletként hozzáfűzött kényszer vagy szenvedés nélkül. A normalizálás elve érvényesítésének legnagyobb gyakorlati akadályja azonban még mindig az intézetek férőhelyeinek szűkössége, amely eltérő mértékben ugyan, de szinte mindegyik uniós tagállamban valós probléma.

¹⁶ Nagy Ferenc: Európai kihívások, magyar válaszok a büntetőjog és a büntetés végrehajtás területén. Börtönügyi Szemle, 2003. 1. 13. old.

¹⁷ A strasbourgi székhelyű regionális nemzetközi szervezetnek jelenleg 47 tagja van, közöttük az EU 27 tagállama.

¹⁸ Úgy vélem, hogy ha egy megszorítást jelző zárójel használatával is, de van létjogosultsága ennek a fogalomnak, s így a „fogvatartásra vonatkozó európai (uniós) követelmények” címbéli meghatározásának szintén.. Másfelől a dolgozat címének kiválasztása azt a hipotézist sugallja, hogy a jövőben létrejöhet „uniós büntetés-végrehajtási jog” (ahogyan például a jogirodalomban napjainkban már teljességgel elfogadott dolog az „EU büntetőjogáról” beszélni), és hogy ennek csirái már a jelenben is megmutatkoznak. Egy közelmúltban megjelent cikk szerzője még ennél is tovább megy, amikor kifejti, hogy „az EU egyes tagállamai által külön, a nemzeti szuverenitásuk felhasználásával kötött nemzetközi szerződések alapján, illetve ilyen nemzetközi szerződések által létrehozott nemzetközi szervezetek által kibocsátott – tehát az egyes tagállamokat külön kötelező – egyes normákon vagy komplex normarendszereken túlmutatóan, bár ezek alkalmazásával, mégiscsak lehetséges közösségi büntetés-végrehajtási jogról beszélni [kiemelés: tőlem – TB].” Lásd: Beregi Anita: A büntetés-végrehajtás európai dimenziói. Ügyészek Lapja, 2008. 4. 65. old.

A nyitottság elve a rabok társadalomtól való teljes elszigetelésének tagadása. Ez a gyakorlatban a „lehetőség határáig szélesíti a fogvatartott kapcsolatát a külvilággal, másfelől (az intézetek) növelik a börtön és a társadalmi környezet közötti interakciót a külső erőforrások, szolgáltatások igénybevételével, a közvélemény... rendszeres, hiteles tájékoztatásával.”¹⁹ A nyitottság érvényesítése akár azt is jelentheti, hogy a fogvatartottak számára engedélyezik az intézetek ideiglenes elhagyását. Ezen intézmény alkalmazása azonban „a fogvatartotti állomány kedvezőtlenebb összetétele miatt... szűkülő tendenciát mutat.”²⁰

„A felelősség elve az elítéltek felelősségérzetének, önbecsülésének és önállóságának fejlesztésére való törekvést foglalja magában.”²¹ Ez az elv szorosan összefügg a bűnügyi együttműködés már említett emberi jogias elkötelezettségével, hiszen az elítéltet csak akkor lehet felelősségre szoktatni, ha a büntetés-végrehajtás elismeri őt a szabályozás alanyának, azaz embernek. Ugyanakkor a felelősség elve azt az ideát is kifejezi, miszerint az önbecsüléssel és felelősségérzettel felvértezett ember a jövőben tartózkodni fog a bűncselekmények elkövetésétől.

Az eddig taglaltakkal szemben az Európa Tanács Rec (2006) 2. számú ajánlása az „Európai büntetés-végrehajtási szabályokról” („Börtön szabályok”) a büntetés-végrehajtási jogirodalomban kikristályosodott fenti alapelvi trichotómia helyett kilenc alapelvet ismer el.²² Közelebbről:

- szabadságuktól megfosztott személyek emberi jogainak tiszteletben tartása (1. pont);
- „a személyi szabadságuktól megfosztott személyek mindazon jogai megmaradnak, melyeket az ítélettel vagy az őrizetbe helyezéssel nem vontak el tőlük”²³ (2. pont);
- törvényi célokat alapul vevő arányosság mércéjének alkalmazása a szabadságelvonáson túlmenő jogkorlátozásokat illetően (3. pont);
- „azon börtönfeltételek, melyek megsértik a fogvatartottak emberi jogait, az erőforrások hiányával nem igazolhatóak”²⁴ (4. pont);
- normalizáció (5. pont);
- reszocializáció (6. pont);
- a civil társadalom börtönéletbe való bevonásának ösztönözése (7. pont);
- a személyi állomány központi szerepe, és ennek garanciális elemei (8. pont);
- kormányzati és nem kormányzati ellenőrzések és felügyelet szükségessége (9. pont).

¹⁹ Csóti András - Lőrincz József: Múlt és Jövő (Jogharmonizáció és nemzeti sajátosságok). Börtönügyi Szemle, 1997. 2. 38. old.

²⁰ Lőrincz: Büntetőpolitika és büntetés-végrehajtás 1970 és 2002 között. Jogpolitikai Szemle, 2003. 4. 411. old.

²¹ Csóti - Lőrincz i. m. 39. old.

²² Új európai börtön szabályok és magyarázatuk. [A továbbiakban: Börtön szabályok.] Összeállította: Vókó György. Budapest, Ügyészek Országos Egyesülete, 2007. 24-27. old.

²³ Juhász Zsuzsanna: Megújult az Európai Börtön szabályok. Börtönügyi Szemle, 2006. 3. 45-46. old.

²⁴ Juhász Zsuzsanna i. m. 46. old.

A felsorolt alapelveknek az ajánlásban megfogalmazott „összes szabály értelmezésében és érvényesítésében zsinórmértékül kell szolgálniuk. Az alapelvek a szabályok szerves részét képezik, és nem a Preambulum elemei vagy bizonyos specifikus szabályok.”²⁵

Az Európa Tanács ajánlása a felsorolt alapelvektől elkülönítve, önálló rendelkezés formájában határozza meg a nemen, rasszbeli hovatartozáson, bőrszínen, nyelven, valláson, világnézetben, nemzeti vagy társadalmi eredeten, nemzeti kisebbséghez való tartozáson, vagyonon vagy bármilyen más állapoton alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmát.²⁶ A kiemelés oka valószínűleg az lehet, hogy a hátrányos megkülönböztetés tilalma a fejlett jogrendszerek valamennyi szegmensében érvényesülő általános követelmény, s így jelentősége messze túlmutat a büntetés-végrehajtási jogon.

A Börtönsszabályokban felsorolt alapelvek kapcsán röviden szólok a büntetés-végrehajtás ellenőrzéséről. A büntetés-végrehajtási kontrollrendszer egyik eleme az úgynevezett külső törvényességi felügyelet, amelyet az európai országok többségében az ügyészség vagy a bíróság kizárólagosan, illetve közösen lát el; esetleg e célból vegyes összetételű bizottságokat hoznak létre, amelyekben pszichológusok, a helyi államigazgatási szervek megbízottai, orvosok, lelkészek stb. is részt vesznek.²⁷

A másik kontroll-elem a kormányzati (belső) ellenőrzések mechanizmusa, amely a büntetés-végrehajtás (vertikálisan és horizontálisan tagolt) szervezeti rendszerén keresztül érvényesül. A különböző európai államokban „az elsőfokú hatóság általában a végrehajtási intézet vezetője. A legfelsőbb szintű büntetés-végrehajtási hatóság pedig többnyire az Igazságügyi Minisztérium vagy az e minisztérium alá tartozó (vagy mellérendelt) központi büntetés-végrehajtási igazgatóság.”²⁸

III. Az Európa Tanácshoz kötődő források és azok szervei

A büntetés-végrehajtási jog területén „Az... »európai normák« legtöbbször nem konkrét jogforrások... hanem akár több, különböző szintű forrásból táplálkozó, általában elvi jelentőségű szabályok,”²⁹ amelyek az Európa Tanácshoz és az Európai Unióhoz köthetők.

Az Európa Tanács keretében eddig két büntetés-végrehajtási jogi relevanciával bíró, emberi jogi tárgyú nemzetközi egyezmény elfogadására került sor. Ezek: Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában

²⁵ Börtönsszabályok, 24. old.

²⁶ Vö. Börtönsszabályok, 13. pont, 31. old.

²⁷ Vö. Lajtár István: Jogállami biztosítékok a hazai végrehajtásban, a garancia és kontrollrendszer komplexitása és fejlesztésének lehetséges irányai. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest, 2008. 17. old.

²⁸ Nagy Ferenc: Egyes államok büntetés-végrehajtási rendszere a II. világháború után. In: Büntetés-végrehajtási jog. 4., átdolg. kiad. (Szerk. Horváth Tibor.) Budapest, Rejtjel, 2007. 44. old.

²⁹ Bereczki Zsolt: Az Európai Unió büntönügyi politikája. Büntönügyi Szemle., 2002. 4. 78. old.

1950. november 4-én kelt Egyezmény (ismertebb elnevezésével: Az Emberi Jogok Európai Egyezménye” – Egyezmény) és az 1987-ben elfogadott „A kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai egyezmény” (Kínzás elleni egyezmény).

Vókó György szerint az Egyezmény különös jelentősége abban áll, hogy „mint nemzetközi szerződés először vállalkozik arra, hogy az állampolgárokkal szembeni eljárást szabályozza.”³⁰ Az Egyezmény „szövege áttételesen bár, de számos olyan rendelkezést tartalmaz, amelyek érintik a szabadságvesztés-büntetés végrehajtását.”³¹

Az Egyezmény végrehajtását az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) hivatott biztosítani, melynek joghatósága – azon államok tekintetében, amelyek ezt elismerték – kiterjed az Egyezmény értelmezésére és alkalmazására. Az EJEB „többször is hangsúlyozta, hogy az Egyezmény élő dokumentum, melyet a mindenkorai körülmények fényében kell értelmezni.”³² Az EJEB előtt eljárást kezdeményezhet egyik részes állam a másik állam ellen (államközi panasz), valamint – meghatározott feltételekkel – a részes állam állampolgára, állampolgárainak csoportja, illetve nem kormányzati szervezete (egyéni és kollektív panasz).

A Kínzás elleni egyezmény végrehajtását a Kínzás, Embertelen, Megalázó Eljárás vagy Büntetés Elleni Európai Bizottság (European Committee for the Prevention of Torture – CPT) ellenőrzi. A CPT munkatársai időszakos vagy rendkívüli látogatásokat tehetnek a büntetés-végrehajtási intézményekben (7-9. cikk), de egyéni panasszal is lehet hozzájuk fordulni, különösen, ha fennáll a lehetősége, hogy az ügyben a hatóságok nem járnak el megfelelően. A CPT és a tagállami hatóságok tagjait az eljárás során együttműködési és titoktartási kötelezettség terheli.³³

Az említett egyezményeken kívül az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága számos politikai jelentőséggel bír, de kötelező jogi erővel nem rendelkező határozatot, illetőleg kormányok számára megfogalmazott, konszenzuson alapuló ajánlást fogadott el büntetés-végrehajtást érintő tárgykörökben.³⁴ Ezek a dokumentumok a szó valódi értelmében véve nem minősülnek jogforrásoknak, legfeljebb az úgynevezett „puha jog” (*soft law*) kategóriájába tartoznak, de hatnak a tagállami törvényhozásokra. A nem kötelező európai normák tehát nem „súlytalan” szabályok, mivelhogy a háttérükben ott van az a sajátos jogi-kulturális környezet, amely ezeket relevánsnak tekinti.

Ez a környezet azonban nem csak abban mutatkozik meg, hogy az adott jogrendszer igyekszik átvenni a fejlődés irányába mutató, nem kötelező erejű normákat, hanem abban is, hogy „ha egy ún. »európai norma«... alacsonyabb

³⁰ Vókó György i. m. 64. old.

³¹ Kabódi Csaba: Emberi jogok a strasbourggi esetjog tükrében. *Börtönügyi Szemle*, 1994. 3. 2. old.

³² Shaw, Malcolm N.: *Nemzetközi jog*. Budapest, Osiris, 2001. 231. old.

³³ Vö. Lukács Krisztina: *CPT látogatások Magyarországon*. *Collega*, 2007. 2-3. 91. old.

³⁴ Vö. Vókó György i. m. 377-378. old.

európai színvonalat jelöl... az adott kérdésben fejlettebb jogi szabályozást ismerő állam normájánál... egy jóhiszeműségtől vezérelt jogalkalmazói... keretben nem fordulhat elő, hogy bárki is pl. egy kedvezőbb, emberbarátibb, előnyösebb jogszabályhelyet egy gyengébb minőségű »európai normára« való hivatkozással kifogásoljon, akár hatályon kívül helyezzen, vagy valamilyen más módon visszaéljen vele.”³⁵

Az Európa tanácsi dokumentumok közül kiemelkedik a már említett Börtön-szabályok elnevezésű ajánlás, amely továbbfejlesztése és egyben kibővítése a 11 évvel korábban kidolgozott Európai Börtön-szabályoknak³⁶. E dokumentum személyi hatálya kiterjed a büntetés-végrehajtási intézetekben elítéltként vagy előzetes letartóztatottként, illetve bármilyen más okból (például: idegen országban való jogellenes tartózkodás) fogva tartott személyekre, az átmenetileg más létesítményekben (például: rendőri szerveknél) őrzött személyekre, valamint a büntetés-végrehajtás felelőssége alá helyezett, de az intézeteken kívül (például: eltávozási engedéllyel) tartózkodó valamennyi személyre.³⁷

Fontos leszögezni, hogy az Európai Börtön-szabályokhoz hasonlóan ez a dokumentum sem tartozik az Egyezményhez, „annak magyarázó-értelmező részeként sem fogható fel, amely így nem »köti« a strasbourgi törvénykező szerveket.”³⁸

A Börtön-szabályok betartatásának elősegítése az Európa Tanács Alapszabályának keretein belül tevékenykedő, a Miniszterek Bizottsága ellenőrzése alatt álló két szakmai bizottság, jelesül a Bűnözési Problémák Európai Bizottsága (European Committee on Crime Problems – CDPC) hatáskörébe tartozik.

Az 1987-es Európai Börtön-szabályok bevezető részében az ajánlás megalkotói maguk hangsúlyozták, hogy „ez a szabályzat nem típuszabályok gyűjteménye, számos európai büntetőintézmény már túlhaladt rajta, mások igyekeznek a nyomukba lépni.”³⁹ Az új szabályozásból ez a tétel már kimaradt, viszont bekerült helyére egy meghatározás, mely szerint „e közös alapelvek megtartása erősíti a nemzetközi együttműködést ezen a területen.”⁴⁰ Az 1987-es ajánlás előremutató jellegét jól példázza az Európai Parlament 1998-ban elfogadott A4-0369/98-as számú határozata, melyben a Parlament teljes mértékben csatlakozott az Európa Tanács célkitűzéseikhez.

Külön ki kell térni az új Börtön-szabályok utolsó pontjára, amely követelményként fogalmazza meg a szabályzat „tudományos kutatásokon és a (...) büntetés-végrehajtásra alkalmazandó... normákon és ajánlásokon”⁴¹ alapuló aktualizálását, amint ennek fontosságát az európai igazságügy-miniszterek 26. értekezletének 4. számú határozata is hangsúlyozta [MJU-26(2005), 4. végleges határozat, 11. bekezdés].⁴²

³⁵ Bereczki Zsolt i. m. 78. old.

³⁶ A Miniszteri Bizottság R (87) 3. sz. ajánlása a tagországoknak az Európai Börtön-szabályokról

³⁷ Vö. Börtön-szabályok, 10. 1-4. pont, 27-28. old.

³⁸ Kabódi Csaba i. m. 2. old.

³⁹ Európai Büntetőszabályzat, 4. old. (<http://www.europatanacs.hu/pdf/CMRec%2887%293.pdf>)

⁴⁰ Börtön-szabályok, 22. old.

⁴¹ Börtön-szabályok, 108. Szabály. 154 old.

⁴² Vö. Vókó György kommentárja, Börtön-szabályok uo.

IV. Az Európai Unióhoz kötődő források

Az Európai Unió intézményéhez kötődő, büntetés-végrehajtást érintő dokumentumok közül mindenek előtt az Európai Unió 2000. decemberében megtartott nizzai csúcstalálkozóján elfogadásra került Európai Unió Alapjogi Chartáját kell megemlíteni, bár a Charta nem vált az alapítószerződések szerves részévé, az Európai Bíróság „inspirációs forrásként”⁴³ hivatkozhat rá, s ezzel jogi relevanciáját erősítheti. Főtanácsnoki indítványokban, az Elsőfokú Bíróság, illetve a Bíróság ítéletében egyébként erre már sor került.⁴⁴

A Charta eredetileg a tervezett Európai Alkotmány második részét képezte volna. A tagállamok elvetették az Alkotmány tervét, és 2007-ben egy új szerződést dolgoztak ki, a Lisszaboni Szerződést, amelyhez hozzákapcsolták az Európai Parlament által előzőleg már jóváhagyott és az uniós intézmények vezetői által 2007. december 12-én aláírt Alapjogi Chartát. Ám a Lisszaboni Szerződés majd csak akkor fog hatályba lépni, ha már azt valamennyi tagállam a saját alkotmányos követelményeiknek megfelelően jóváhagyta.

Kérdés, milyen viszonyban áll egymással az Európa Tanácshoz kötődő Egyezmény és az uniós Charta? Erre ez utóbbi dokumentum 53. cikkelyének rendelkezése ad választ, mely szerint a Chartát az Egyezménnyel összhangban kell értelmezni, vagyis rendelkezéseinek nem lehet olyan értelmet tulajdonítani, amely sértené az Emberi Jogok Európai Egyezményét.

Amint erről már szó volt, egyelőre még nincsenek kifejezetten büntetés-végrehajtási tárgyú uniós jogforrások. Viszonylag új fejlemény ugyanakkor, hogy a Bizottság olyan jogalkotási programot fogadott el, amely majdan a büntetés-végrehajtást is érinteni fogja. Ez a „Zöld könyv a büntetőjogi jogkövetkezményeknek az Európai Unióban történő egymáshoz való közelítéséről, kölcsönös elismeréséről, valamint kikényszerítéséről” (Zöld könyv).⁴⁵ E dokumentum első mondatában a Bizottság leszögezi, hogy „Az Európai Unió a maga számára célként tűzte ki, hogy a szabadság, a biztonság és az igazságosság területén magas színvonalú védelmet ajánl polgárainak. (...) Ezért a Bizottság érdemesnek találja annak elemzését, hogy akadályát képezik-e a büntetőjogi büntetések terén fennálló nemzeti eltérések e cél elérésének.”⁴⁶

„Ez az okmány – áll a Zöld Könyv bevezetőjében – előzetes megjegyzés abból a célból, hogy az erre vonatkozó válaszok és vélemények fényében egy má-

⁴³ Várnay Ernő – Papp Mónika: Az Európai Unió joga. Budapest, KJK–Kerszöv, 2005. 241. old.

⁴⁴ Lásd az Európai Bíróság 2006. június 27-i ítélete a C-540/03 ügyben, Európai Parlament kontra az Európai Unió Tanácsa, a harmadik országbeli kiskorú gyermekek családgyejesítési jogáról (2003/86/EK irányelv).

⁴⁵ Green Paper on the approximation, mutual recognition and enforcement of criminal sanctions in the European Union. 30. 04. 2004, COM (2004)334 final – Zöld könyv (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2004/com2004_0334en01.pdf)

⁴⁶ Zöld Könyv, Bevezető, 2. old.

sodik szakaszban jobb információkkal alátámasztott véleményt lehessen kialakítani jogalkotási javaslat hasznossága és megvalósíthatósága, valamint – bizonyos mértékben – a büntetőjogi büntetésekre általában alkalmazandó szabályok egymáshoz való közelítésére vonatkozóan általában, továbbá a szabadság-megvonással járó büntetések és alternatív szankciók Európai Unión belüli kölcsönös elismerése tekintetében.”⁴⁷

A Zöld könyv megállapítja: „A büntetések egymáshoz való közelítése segítené a közvéleményt abban, hogy azonos véleményen legyen az igazságosságról, ez pedig az egyik feltétele a szabadság, a biztonság és az igazságosság lét-rehozásának (...) A bűncselekmény meghatározásának és a büntetés súlyosságának ebből fakadóan történő egymáshoz való közelítése hatékony és egymással azonos mértékű védelmet nyújt a polgároknak az Unió egész területén egy olyan jelenséggel szemben, amely sérti a tagállamok által közösen elfogadott elveket és értékeket.”⁴⁸

A Zöld Könyv kifejti, hogy „a büntetésekkel és azok kikényszerítésével kapcsolatos büntetőjogi szabályok egymáshoz való közelítése, minthogy növeli a kölcsönös bizalmat, szintén segít biztosítani az ítéletek kölcsönös elismerésének elfogadását. De a jogközelítés nem *sine qua non*-ja a kölcsönös elismerésnek, sokkal inkább az a helyzet, hogy ez két, egymást kiegészítő rendszere az európai igazságosság elérésének. A tagállami jogszabályok egymással való összeegyeztethetősége ily módon könnyebb lenne – az EU Szerződés 31. cikk 1c bekezdésének megfelelően – és javulna a tagállami hatóságok között a határozatok végrehajtása során történő együttműködés (31. cikk 1a bekezdés). A büntetés-végrehajtás körülményeinek a tagállamok közötti egymással való összeegyeztethetősége elősegítené a személyek rehabilitálását, azzal, hogy lehetővé tenné számukra büntetésüknek az elítélés helyétől eltérő tagállamban való letöltését.”⁴⁹

Mindazonáltal „Nem elég, például megállapítani a tagállamokban alkalmazható büntetési szintek hasonló szintjét, ha a kiszabott büntetés végrehajtása az egyik államban rugalmasabb, a másokban szigorúbb.”⁵⁰

A jövőbeni célok felvázolása mellett a Zöld Könyv a jelenlegi helyzetet is értékeli, és megállapítja, hogy bár az európai uniós szerződés 31. cikkének c) bekezdése kiterjed a büntetőjogi büntetések végrehajtásának szabályaira, az Európai Unió „ezen a területen eddig nem volt aktív.”⁵¹ Ezt a megállapítást nehéz vitatni, de nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy az uniós intézmények közül az Európai Parlament már elfogadott néhány – igaz szintén politikai jellegű, *soft law* – dokumentumot. Bár ezek közvetlen gyakorlati jelentősége igen csekély

⁴⁷ Zöld Könyv uo.

⁴⁸ Zöld Könyv, 1.1. első bekezdés, 9. old.

⁴⁹ Zöld Könyv, 1.1. második bekezdés, uo.

⁵⁰ Zöld Könyv, 1.1., ötödik bekezdés, 11. old.

⁵¹ Zöld Könyv, 2.1.11., 22. old.

(talán még az Európa tanácsi ajánlásoknál is csekélyebb), az európai közvélemény formálásában van némi szerepük. Ilyen például az Európai Parlament már említett 1998. december 17-i határozata, amely külön foglalkozott a büntetés-végrehajtási intézetek helyzetével, és ezzel kapcsolatban kimondta, hogy „a büntetés végrehajtási intézetek rendjéért, és az azokban uralkodó életfeltételekért továbbra is a kormányok tartoznak teljes felelősséggel.”⁵² „Ezzel (pedig) nyilvánvalóvá tette, hogy az állam a büntetés-végrehajtás felelősségétől privatizálás útján nem szabadulhat meg.”⁵³

A hazai bv. kódex jelenleg is zajló kodifikációja kapcsán – mintegy különös aktualitásként – emelném ki a határozat 4. pontját, amely „kéri, hogy az Unió minden tagállama alaptörvényt dolgozzon ki a büntetés-végrehajtási intézetekről, amely olyan keretet határoz meg, amely egyszerre szabályozza a belső jogi (anyagi) rezsimit és a külső jogi rezsimit, a kifogásolás jogát, továbbá a fogvatartottak kötelezettségeit, és olyan független ellenőrző szervet hoz létre, amelyhez a fogvatartottak fordulhatnak jogaik megsértése esetén.”⁵⁴

Az Unió tehát egyenlőre nem számol azzal, hogy a közeli jövőben valamiféle egységes uniós büntetés-végrehajtási szabályozás jönne létre, ám arra ösztönzi a tagállamokat, hogy teremtsék meg a nemzeti szabályozások konvergenciáját, és habár ezt egyenlőre a hazai jogalkotók belátásától teszik függővé (és ezáltal – tegyük hozzá – az adott ország fiskális helyzetétől is), már középtávon sem elképzelhetetlen, hogy az Unió megfogalmazzon bizonyos kritériumokat egy átfogó büntetőjogi jogalkotási program keretében.

Felhasznált irodalom

Bereczki Zsolt: Az Európai Unió börtönügyi politikája. Börtönügyi Szemle, 2002. 4.

Beregi Anita: A büntetés-végrehajtás európai dimenziói. Ügyészek Lapja, 2008. 4.

Csóti András – Lőrincz József: Múlt és Jövő (Jogharmonizáció és nemzeti sajátosságok). Börtönügyi Szemle, 1997. 2.

Európai közjog és politika. Szerk. Kende Tamás és Szűcs Tamás. Budapest, Osiris, 2003.

Green Paper on the approximation, mutual recognition and enforcement of criminal sanctions in the European Union. 30. 04. 2004, COM (2004)334 final [Zöld könyv]
(http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2004/com2004_0334en01.pdf)

⁵² Határozat az Európai Unió belüli fogvatartási körülményekről. (Átváltoztatások és helyettesítő büntetések.). Harold Preusker megjegyzései a határozathoz. Ford. Karsai Krisztina. Börtönügyi Szemle, 1999. 3. 10. old. (Forrás: Zeitschrift für Strafvollzug und Strafgefängnishaft, 1999. 2. 106-110. p., Bundesrat Drucksache 20/99 (1999. 01. 14.).

⁵³ Határozat... 12. old.

⁵⁴ Vókó György i. m. 73. old.

- Határozat az Európai Unión belüli fogvatartási körülményekről. (Átváltoztatások és helyettesítő büntetések.) Harald Preusker megjegyzési a határozathoz. Ford. Karsai Krisztina. Börtönügyi Szemle, 1999. 3.
- Juhász Zsuzsanna: Megújult az Európai Börtönszabályok. Börtönügyi Szemle, 2006. 3.
- Kabódi Csaba: Emberi jogok a strasbourggi esetjog tükrében. Börtönügyi Szemle, 1994. 3.
- Kardos Gábor: Gyakorlati útmutató az emberi jogi nemzetközi panaszos eljárásokhoz. In: Nemzetközi jogi olvasókönyv. Dokumentumok, szemelvények. Szerk. Nagy Boldizsár, Jeney Petra. Budapest, Osiris, 2002.
- Karsai Krisztina: Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései. Budapest, KJK–Kerszöv, 2004.
- Lajtár István: Jogállami biztosítékok a hazai végrehajtásban, a garancia és kontrollrendszer komplexitása és fejlesztésének lehetséges irányai. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest, 2008.
- Ligeti Katalin: Az európai közösség büntetőjoga. Állam és Jogtudomány, XXXIX. évfolyam, 1998. 3-4.
- Ligeti Katalin: Az Európai Unió büntetőpolitikája, Állam és Jogtudomány, XLIII. évfolyam, 2002. 1-2.
- Ligeti Katalin: Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban. Budapest, KJK–Kerszöv, 2004.
- Lőrincz: Büntetőpolitika és büntetés-végrehajtás 1970 és 2002 között. Jogpolitikai Szemle, 2003. 4.
- Lőrincz József: Büntetőpolitika és a büntetés-végrehajtás konzekvenciái az ezredfordulón. In: Györgyi Kálmán tünepi kötet. (Szerk. Gellér Balázs.) Budapest, KJK–Kerszöv, 2004.
- Lukács Krisztina: CPT látogatások Magyarországon, Collega, 2007. 2-3.
- Nagy Ferenc: Egyes államok büntetés-végrehajtási rendszere a II. világháború után. In: Büntetés-végrehajtási jog. 4., átdolg. kiad. (Szerk. Horváth Tibor.) Budapest, Rejtjel, 2007.
- Nagy Ferenc: Európai kihívások, magyar válaszok a büntetőjog és a büntetés végrehajtás területén. Börtönügyi Szemle, 2003. 1.
- Shaw, Malcolm N.: Nemzetközi jog. Budapest, Osiris, 2001.
- Új európai börtönszabályok és magyarázatuk. [Börtönszabályok.] Összeállította: Vókó György. Budapest, Ügyészek Országos Egyesülete, 2007.
- Várnay Ernő – Papp Mónika: Az Európai Unió joga. Budapest, KJK–Kerszöv, 2005.
- Vókó György: Európai büntetés-végrehajtási jog. Budapest – Pécs, Dialóg Campus, 2006.

Hírek a börtönvilágból

Új büntetés-végrehajtási intézet Spanyolországban

A Spanyolország északi részén található Pamplonában, Navarra tartomány fővárosában új börtön épül. Az új pamplonai börtön 60%-os készültségi fokon áll, a tervek szerint az építkezés 2010 végére be is fejeződhet, az illetékesek az ünnepélyes megnyitót 2011 tavaszára tervezik.

A börtön építésének munkálatai 2009 januárjában kezdődtek el egy 157 500 m²-es területen. A beruházás 66,2 millió eurót (azaz 18 milliárd forintot) emészt fel. Jelenleg 300 munkás dolgozik a Santa Lucía-dombságon folyó építkezésen.

A büntetés-végrehajtási komplexum összesen 8 épületből áll majd. A fogvatartottak elhelyezésére, foglalkoztatására szolgáló épületeken, műhelyeken kívül kórház és sportcsarnok is megtalálható lesz helyben. Az épületeket fedett folyosókkal kötik össze. A fogvatartottak kapcsolattartásának elősegítésére az intézetben 12 terem fog működni a családi, 12 szoba a házastársi látogatások lebonyolítására, továbbá 26 telefonfülkét szerelnek fel.

Forrás: La nueva cárcel de Pamplona en Santa Lucía tiene el 60% de la estructura construida. Diario Navarra, 2010. 05. 06.

Civil kórházi szárny elítéltek számára Franciaországban

A Lyon külvárosában található Vinatier pszichiátriai intézet területén kizárólag elítélteknek helyt adó szárny nyílt. Az egység Bron börtönkórházaként funkcionál, és 60 beteg elítélt elhelyezésére, illetve ápolására alkalmas. A körlet biztonsága a mai kor követelményeinek teljes mértékben megfelel.

Franciaországban a fogvatartottak 25%-a szenved valamilyen súlyos pszichotikus betegségben. Ha figyelembe vesszük a depresszióban és az enyhébb lelki betegségekben szenvedők számát, a börtönnépesség 40%-a érintett mentális zavarokban. A francia büntetés-végrehajtás 9 hasonló központ megnyitását tervezi 2012-ig.

Forrás: Patricia Jolly: Près de Lyon, un hôpital-prison pour les détenus souffrant de troubles mentaux. Le Monde, 2010. 05. 12.

Lebontották Pennsylvania állam egyik régi börtönét

A Butler megyében található, 1956-ban épült börtönt pár nap alatt sikeresen lebontották. Egy évvel ezelőtt még 130 főt tartottak fogva az intézetben, de az épület állapota miatt az üzemeltetése teljesen lehetetlenné vált. A büntetés-végrehajtási intézet lebontása 174 ezer dollárba (azaz 38 millió forintba) került. A régi helyébe lépő új büntetőintézet már 512 elítéltet fog tudni befogadni.

Forrás: Karen Kane: Butler County says goodbye to old prison. Pittsburgh Post-Gazette, 2010. 05. 27.

Perui börtönprivatizáció

Peru megtette az első lépéseket, hogy chilei modell alapján privatizálja börtönei egy részét. A fővárostól, Limától 90 km-re északra található Huaral intézet lesz a kísérleti program részese. A börtön épülete mellett egy, az elítéltek munkáltatására alkalmas üzem is működik.

A tervekről a perui igazságügy-miniszter, Victor García Toma tájékoztatta a sajtót. A chilei minta alapulvételét az indokolja, hogy ott is túlszűfolttsággal küzdenek már évek óta, de sikeresen valósították meg néhány börtön beruházását magántőkéből. Jelenleg 40 000 főt tartanak fogva a perui börtönökben. Az elkövetkezendő időszak tapasztalatai után döntenek el, hogy az állami vagy a magánkézben levő intézetek szerepét növeljék a jövőben.

Forrás: Perú da el primer paso para privatizar las cárceles siguiendo el modelo chileno. El País, 2010. 05. 06.

Videotelefonos kapcsolattartás Ohio államban

Cleveland és Cincinnati városokban zárt láncú kamerák segítségével a kapcsolattartás új rendszerét teremtették meg az elítéltek hozzátartozói részére. A rendszer fő sajátossága, hogy mindig a fogvatartott családja állja a kapcsolattartáskor felmerülő költségeket, ami 25 dollárt jelent egy 30 perces beszélgetés esetén.

Julie Walburn, Ohio állam büntetés-végrehajtási és rehabilitációs részlegének szóvivője kihangsúlyozta, hogy a technikai berendezések beszerelésének költségei sem az államot terheltek, a VUGate nevű cég ellenszolgáltatás nélkül szerelte be négy büntetőintézetben a zárt láncú kamerás rendszert.

A kezdeményezés egyelőre a Belmonti Bv. Intézetben (St. Clairsville), a Ohio Állami Büntetőintézetben (Youngstown), a Noble Bv. Intézetben (Caldwell) és a Dél-Ohio Büntetőintézetben (Lucasville közelében) valósult meg. A tervek szerint a kapcsolattartás e módját az összes állami börtönre ki kellene terjeszteni. Ily módon az illetékesek a családi kötelek intenzívebb ápolását szeretnék elérni. A rendszer további előnye, hogy a hozzátartozók utazási költségeit jelentősen csökkentheti.

A VUGate által üzemeltetett rendszerhez a családok, hozzátartozók a szabadlábra helyezésről gondoskodó irodákban férhetnek hozzá. Egyszerre két felnőtt és két gyerek lehet jelen a hívás kezdeményezésekor. A rendszer „másik oldalán” természetesen az elítélt jelenik meg egy erre a célra elkülönített helyiségben.

Forrás: Alan Johnson: 4 prisons to test out visitation via video. Columbus Dispatch, 2010. 05. 23.

Spanyolország és Uruguay megállapodást írt alá az elítéltek átszállításáról

Spanyolország részéről Francisco Camaño igazságügy-miniszter, Uruguay képviselőjében Eduardo Bonomi belügyminiszter írta alá az elítélt személyek átszállításáról szóló kölcsönös megállapodást.

Uruguay volt az egyetlen olyan dél-amerikai állam, amelynek Spanyolországgal ilyen típusú megállapodása eddig nem létezett, most azonban – az uruguayi jogszabályok módosításának köszönhetően – a helyzet megváltozott. Jelenleg 20 spanyol állampolgárságú személyt tartanak fogva az uruguayi büntetőintézetekben, és 144 uruguayi fogvatartott tartózkodik spanyolországi börtönökben.

Forrás: España y Uruguay firman un convenio para el traslado de condenados. Ideal-EFE, 2010. 05. 17.

Gyufaszálakból összerakott pisztolyt találtak egy ausztrál börtönben

Rendkívül élethűnek tűnt az a fegyver, amelyet nemrég találtak a dél- ausztráliai Mobilong Bv. Intézet egyik cellájában. A Murray Bridge városban található börtönben az egyik találékony elítélt egy 13 cm hosszú pisztolyt készített. A börtön-személyzet számára nagy meglepetés volt, hogy a fogvatartott egyszerű anyagokból mennyire élethűen alakította ki a csövet, az ütőszegyet és az egyéb alkatrészeket. Az elítélt az alapötletet egy magazinból vette, amelyből kivágta a fegyver fotóját, majd később a gyufaszálakból összerakott vázat ezzel fedte be. A borításból kimaradó részeket feketére festette, utolsó simításként a származási ország és a márkanév is a műre került.

A valódihoz való kísérteties hasonlóság miatt a fegyver alkalmas lett volna arra, hogy a börtön-személyzet bármely éppen szolgálatban levő tagját megfélemlítse. Azóta a fogvatartottat más zárkába helyezték. A börtön vezetősége úgy döntött, hogy a modellkészítéssel vagy másfajta kézműves hobbyval foglalkozó elítéltekre ezentúl fokozottabban fognak figyelni.

Forrás: „Realistic” matchstick pistol found at Mobilong Prison. Herald Sun, 2010. 05. 28.

Drogellenes program egy spanyol bv. intézetben

Az Acebuche büntetőintézetben egy új kísérleti program indult azzal a céllal, hogy megakadályozza a drogok becsempészését, és elősegítse az irántuk való kereslet csökkentését azáltal, hogy tájékoztatják az elítélteket a kábítószer-fogyasztás veszélyeiről, ugyanakkor egészségügyi és terápiás ellátásban is részesítik a rászorulókat. A program vezetője, Miguel Angel de la Cruz szerint a fogvatartottak egy része tisztában van azzal, hogy az intézet lenne a legmegfelelőbb hely arra, hogy külső segítséggel megszabaduljanak az ártalmas szokásoktól, mások viszont jó alkalmat látnak arra, hogy a börtön feketepiacán jussanak hozzá a droghoz.

A börtön igazgatója biztatónak találja azt a helyzetet, hogy kábítószeresek csak kis mennyiségben fordulnak elő az intézetben. A legkedveltebb szerek közé a hasis és a benzodiazepin tartoznak. A börtönbe kerüléskor a fogvatartottak majdnem 70%-a kábítószer-függőségi problémával küszködik. Jelenleg 150 fő vesz részt ebben a kezdeményezésben.

Forrás: Eunata Serrano: Un plan pionero evitará la oferta y demanda de droga en El Acebuche. Ideal, 2010. 05. 14.

Az elítéltek és hozzátartozóik jogainak védelme

2010 tavaszán Madridban létrejött az AFAPREMA (Elítéltek Hozzátartozóinak Szövetsége) nevű nonprofit szervezet, amelynek cselekvési jogosultsága a Madridban és környékén működő büntetés-végrehajtási intézetekre terjed ki.

A szervezet, amely a jövőben szeretne országos szintre fejlődni, az elítéltek és hozzátartozóik jogainak védelmét tűzte ki célul. A szövetség számos elképzeléssel rendelkezik pl. a fogvatartottak pszichés egészségének megőrzésére, a drogfüggőség kezelésére, továbbá a börtönből szabadult személyek támogatására.

Forrás: Nace AFAPREMA, la primera Asociación de Familiares de Presos en Madrid. Canal Solidario, 2010. 05. 14.

Étterem egy brit börtönben

A Surrey megyében található The Clink étterem 2009-ben nyitotta meg kapuit a High Down börtön teljes felülegelete alatt. Az étterem az egykori mosoda raktárában került kialakításra.

A berendezés, világítás és a menü semmiben sem tér el más európai étteremtől, az evőeszközök azonban műanyagból készülnek. Az elítélteket szakács és felszolgáló képzésben részesítik, akik elsajátítják az egyszerű és a különleges ételek elkészítésének módját és az izléses terítés technikáját. A börtön vezetősége bízik abban, hogy a büntetés letöltése alatt szerzett ismeretek hasznosak lesznek a szabad életben is. Az 1 100 főt elszállásoló intézet ételmezési menedzsere, Alberto Crisci elégedett az eddigi eredményekkel, mivel a fogvatartottak színvonalas képzésben és gyakorlatban részesülnek.

270 ezer font, azaz 91 millió forint adomány révén készülhetett el az új egység, ami elsősorban a börtön személyzet kantineként működik. Az étteremnek ebben a részében a civil lakosság csak meghívottként kap asztalt, többnyire adakozásért és önkéntes munkáért cserébe.

A helyi Rotary Club is felvette a kapcsolatot a büntetés-végrehajtási intézettel, és jelezte, hogy szívesen alkalmazna fogvatartottakat a szabadlábba kerülésük után. A Rotary Club a világ számos országában olyan üzletembereket, szakembereket fogad a tagjai közé, akik hisznek az emberbaráti segítség fontosságában, és támogatják a békére való törekvést, a nemzetek közötti jó viszonyt.

Forrás: David Barrett: Porridge off the menu at prison restaurant. Telegraph, Home Affairs Correspondent, 2009. 05. 09.

Pincérképzés egy portugál bv. intézetben

A portugáliai Aveiro regionális börtönben nyolc elítélt fejezte be a mintegy másfél évig tartó felszolgálói szaktanfolyamot. A bv. intézet hagyományosan ebben a képzésben részesíti a felvételi vizsgán is átesett fogvatartottakat.

Mivel Portugália bevételeinek jelentős része az idegenforgalomból származik, ezért a fogvatartottak, ha a megfelelő tudással rendelkeznek, nagy eséllyel indulnak a munkaerőpiacon a szabadlábra kerülésüket követően, hogy vendéglátó-ipari egységeknél vállaljanak munkát. Rengeteg étterem, gyorsétkezdé és bár keres ügyes és gyors pincéreket.

Forrás: Jesus Zing: Aprenderam a servir à mesa na prisão. Jornal de Notícias, 2010. 05. 26.

Hulladék-újrahasznosítás Spanyolországban

A Spanyolország északi részén fekvő santoñai Dueso büntetőközpont – együttműködve a környezetvédelemmel foglalkozó MARE céggel – felállította saját hulladékbegyűjtő helyét. Ez az első börtön az országban, amely hulladék-újrahasznosítással foglalkozni.

Francisco Martin környezetvédelmi tanácsadó is megjelent a létesítmény ünnepélyes megnyitóján, ahol a bv. intézet igazgatója, Carlos Fonfría kíséretében látogatta végig a központot. A megnyitót környezetvédelmi napokkal kötötték össze, amelyen a fogvatartottak előadásokat hallgathattak meg a víz- és energiafogyasztással, valamint a hulladékok kezelésével kapcsolatban.

Forrás: Primer punto limpio de una prisión en España. Verde, 2010. 05. 10.

Arany medált nyert egy észak-ír intézet

Az észak-írországi Maghaberry börtön elítéltejei és személyzete megünnepelték, hogy a Hillsborough Kertfesztiválon megkapták az arany medált. A mocsaras területen fekvő bv. intézet az általa létrehozott lápkert révén elnyerte az arany medált, valamint a verseny legjobb kertje díját is. Ez már a harmadik év volt, hogy a Maghaberry sikeresen szerepelt a fesztiválon. Korábban bronz és ezüst érmét is nyertek már.

A Maghaberry bv. intézet vezetője, Gary McLean úgy látja, hogy az eredmény a börtönszemélyzet hathatós támogatása nélkül nem született volna meg. Ez a győzelem is azt mutatja, hogy az intézetben működő rehabilitációs programok megfelelő háttérrel eredményesek lesznek.

Forrás: Gold award given to Maghaberry at Hillsborough Festival. Prison Service Press Office, 2010. 05. 24.

Kertészkedő elítéltek egy olasz börtönben

A dél-olaszországi Calabria tartományban található Castrovillari büntetés-végrehajtási intézetben virágkertészetet tartanak fenn az elítéltek számára. Itt a szabad életben is hasznosítható szaktudás megszerzésére nyílik lehetőség. A kertészet jelenlegi funkciója elsősorban a növények szaporítása és nevelése, továbbá a cserepes dísznövények, valamint balkonnövények és egynyári virágpalánták termesztése.

Ezen kívül Calabria tartomány önkormányzatának finanszírozásával újabb és újabb oktatási lehetőségek valósulnak meg a fogvatartottak számára. 2008-ban például egy 400 órás asztalos-képzésen 15 elítélt vett részt, majd a textilipari és a szabó-képzéshez szintén hasonló számban csatlakoztak.

A fogvatartottak a szabadidejüket is hasznosan tölthetik el a futballpályán vagy a könyvtárban. Sajnos eddig nem nyílt alkalom arra, hogy amatőr színjátzóként is kipróbálják magukat, pedig a szerepek felvállalása és a drámai helyzetek fontosak lehetnek az életszemlélet formálásában.

Forrás: „Laboratorio in agricoltura per i detenuti di Castrovillari”. Il Sole, 2010. 02. 01.

Mozaikcsempe megrendelésre

A Graz Karlau büntetés-végrehajtási intézetben a fogvatartottak művészi színvonalú mozaikcsempéket gyártanak, amelyekkel a lakások és házak bármely pontját díszíteni lehet. A termékek érdekessége, hogy a vevő előre megrendelheti őket a saját ízlése szerinti színben, méretben és kivitelezési formában. Az ár a termék elkészítésének nehézségi foka szerint alakul.

A 730 fő befogadóképességű Graz Karlau büntetés-végrehajtási intézet Ausztria második legnagyobb börtöne, amelyben olyan férfi fogvatartottak töltik büntetésüket, akiknek ítélete 18 hónaptól az életfogytiglani szabadságvesztés-büntetésig terjed. A börtön 1984 óta működő biogáz-üzeme az egyik legrégebbi ilyen jellegű létesítmény Ausztriában.

Forrás: Produkte Fliesenmosaik. Graz Karlau Broschüre Unternehmerarbeiten 2009.

Oktatás Montana államban

A Montana állami női börtönben több, mint egy tucat elítélt vette át bizonyítványát az „Önképzés útja” program keretében. A büntetés-végrehajtási intézet 2009-ben kezdett együttműködésbe a Montana Állami Egyetemmel, amelynek tanárai matematikára, írásra, angol irodalomra oktatják a fogvatartottakat.

Az átlagosan 200 órából álló programok segítenek megértetni az elítéltekkel, hogy érdemes az életüket meghatározó szerepet megkeresni, felismerni, és mindent megtenni a megvalósítás érdekében. A szabadulók körében néhányan a főiskolai tanulmányok folytatásában is gondolkodnak.

Forrás: Nicole Grigg: Prison Graduation. MSNBC, 2010. 05. 25.

Börtönrádió egy spanyolországi intézetben

A Spanyolország észak-nyugati csücskében található „A Lama” büntetőintézetben lehetőséget kaptak az elítéltek az „A Radio” működtetésére. Az általuk szerkesztett műsor FM transzmitter segítségével jut el a többi fogvatartotthoz. A rádió 2010 februárjától sugározza adását az 1 650 fő elhelyezését biztosító intézetben.

Az „A Radio” elsődleges célja, hogy az elítéltek megfélemedkezzenek frusztrációikról, és megtanuljanak élni a falakon belüli lehetőségekkel.

2008-ban már felmerült a kezdeményezés beindítása, de az előkészületek és a tervek elfogadása hosszabb időt vett igénybe. 2009-ben a Barrié de la Maza Alapítvány adott anyagi támogatást a program megvalósításához.

Forrás: Paula Bouzas: „A Radio” que da voz a los presos. El País, 2010. 04. 11.

Színházfesztivál Németországban

Az első börtönszínház-napokat Szászországban rendezik meg 2010. november 17. és 21. között. Ebből az alkalomból a különböző büntetőintézetekben öt mű kerül bemutatásra. Különbféle műhelytalálkozók, kiállítások és filmvetítések kísérik a fesztivált, amelynek előadásai a tervek szerint az egész országot körbejárják. A projekt kezdeményezője a „Művészet a börtönben” egyesület.

Forrás: Proben für Theaterfestival im Gefängnis. Bildzeitung, 2010. 05. 27.

Az olaszországi Mantovában filmterápiával próbálkoznak

A filmterápia valószínűleg sohasem lesz általános a büntetés-végrehajtási intézetekben, de a Mantovai Büntetőközpontban mégis úgy látták jónak, hogy érdemes kísérletezni vele.

A római Sapienza intézetben dolgozó Vincenzo Maria Mastronardi pszichopatológus egy egész könyvet szentelt a filmterápia módszerének. A témával kapcsolatban megszólalt Luca Stucchi, a mantovai Carlo Poma kórház igazgatója is, aki fontosnak tartja bármilyen új vagy régi módszerrel az elítéltek mentálhigiénés helyzetének javítását.

Gianfranco Rivellini, az OPG (Törvényszéki Pszichiátriai Kórházak) munkatársa kihangsúlyozta, hogy a módszer önmagában még nem elég az emberek megváltoztatására, de fontos, hogy olyan filmek kerüljenek levetítésre, amelyekben apa és gyerek, férfi és nő kapcsolatával, az erőszak okaival és az identitással foglalkoznak. A filmen keresztül – lényegében játékos formában – vezetik rá a fogvatartottakat arra, hogy elgondolkodjanak saját maguk és környezetük emberi kapcsolatain. A filmek révén lehetőség nyílik arra, hogy az elítéltek számba vegyék az emberi értékeket, különbséget tegyenek jó és rossz között.

Forrás: Luca Angelini: E in carcere il cinema diventa una terapia. Corriere della Sera, 2010. 05. 18.

Könyvtárfejlesztés Spanyolországban

Az Oktatási, Kulturális és Sport Minisztérium képviselőjében María Victoria Broto, a büntetés-végrehajtási szervezet részéről Mercedes Gallizo kölcsönös megállapodást írtak alá abból a célból, hogy fejlesszék az aragóniai Daroca, Teruel és Zuera intézetek könyvtárait.

Általános kulturális cél, hogy a könyveknek és könyvtáraknak el kell érniük a társadalom tagjait, így a börtönök lakóit is. A könyvek értékes tudás és információk szolgáltatásával az elítéltek számára segítséget nyújtanak megtalálni egy új életformát és a változtatás lehetőségeit. Zaragoza és Teruel város könyvtárai is segítséget nyújtanak az együttműködés során. A projekt folyamán más országok sajtóanyagának az összegyűjtésére és a börtönkönyvtárakban történő elhelyezésére is sor kerül, hogy a külföldi elítéltek is a saját anyanyelvükön jussanak hozzá a hírekhez.

Az Aragon Könyvtár a katalogizálásban és a könyvállomány frissítésében vállalt szerepet, továbbá népszerűsíti a börtönökben az olyan kulturális csoportokat, mint a Könyvbarátok Szövetsége, valamint az Aragóniai Írók Szövetsége. A börtönök könyvtárai a civil könyvtári hálózattal is össze vannak kötve elektronikusan.

Forrás: Un acuerdo permitirá mejorar las bibliotecas de las cárceles aragonesas. La Verdad, EFE, 2010. 05. 19.

ESEMÉNYNAPTÁR

(2010. április 1-jétől június 30-áig)

ÁPRILIS 11.

A büntetés-végrehajtási intézetek 30 szavazókörében 1 376 fő fogvatartott szavazott az országgyűlési választásokon. A bv. szervek vezetői a feladathoz igazított szolgálatszervezéssel, valamint lépcsőzetes munkakezdés alkalmazásával biztosították a személyi állomány tagjai részére a szavazás lehetőségét.

ÁPRILIS 16.

A Bv. Szervezet Oktatási Központjában megtartották a 14 hetes alapfokú szaktanfolyami képzésben részt vett 14/16. és 17. osztályok kibocsátó ünnepségét, amelyen 60 fő – közöttük 21 kitűnő eredménnyel végzett – hallgató vehette át oklevelét. A rendezvény elöljárója, az oklevelek átadója Csóti András bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok stratégiai és koordinációs helyettese volt.

ÁPRILIS 23.

20 fős litván szakmai delegáció látogatott a Fővárosi Bv. Intézet III. objektumába Saulius Lauraitis, a litván Igazságügyi Minisztérium Büntetés-végrehajtási Főosztálya kiemelt főreferensének vezetésével.

ÁPRILIS 25.

Az országgyűlési választások második fordulójában, 13 szavazókörzetben 550 fő fogvatartott adta le szavazatát.

ÁPRILIS 26-29.

A Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet II. sz objektumában rendezték meg kísérleti jelleggel „A Büntetés-végrehajtási Krízis Incidens Tűsztárgyaló” – „Bv-KIT” – tanfolyamot.

A kurzus általános célja az volt, hogy speciális képzést nyújtson az esetleges tűszejtés, fogolyzandulás, zárkatorlaszolás, öngyilkossággal történő fenyegetés békés, tárgyalásos megoldásában. A közvetlen cél pedig az, hogy a képzendő állomány gyakorlati tapasztalatokat szerezzon a magas rizikójú, váratlan, a szokásosnál intenzívebb stresszt kiváltó szolgálati helyzetekkel kapcsolatban, megismerje, átélje az e helyzetekre adott reakcióit és e módosult tudatállapotban váljon képessé a kontrollált gondolkodásra, cselekvésre, döntéshozatalra.

ÁPRILIS 28.

A Fővárosi Tűzoltó Parancsnokság szervezésében lövészversenyt rendeztek 16 csapat részvételével a HM Támogató Dandár lőterén.

A versenyen a Budapesti Fegyház és Börtön csapata 3. helyezést ért el, a legjobb női versenyző különdíját a Budapesti Fegyház és Börtön állományaiba tartozó Lénárd Andrea bv. százados kapta meg.

ÁPRILIS 28., 29.

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézetben „Egészségnapot” tartottak a személyi állományi tagjai és bírósági dolgozók számára.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet hasonló jellegű, két-napos rendezvényén a személyi állományi tagjai és a fogvatartottak egyaránt részt vettek.

ÁPRILIS 29.

A Bv. Szervezet Oktatási Központjában rendezték meg a büntetés-végrehajtási szervezet 2010. évi terepfutó bajnokságát, amelyen 32 bv. szerv 485 fővel képviseltette magát. A csapatversenyt a Pálhalmi Országos Bv. Intézet csapata nyerte meg.

MÁJUS 3-7.

A büntetés-végrehajtási szervezet – a Külügyminisztérium megkeresésére – immár második alkalommal vezetői szintű szakmai képzési programot szervezett 10 fő palesztin büntetés-végrehajtási szakember részére.

A képzés keretében a résztvevők előadásokat hallgattak meg a magyar és európai büntetés-végrehajtásról és azok jogi szabályozásáról, valamint tanulmányozták a Márianosztrai Fegyház és Börtön, a Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézete (Kecskemét), a Pálhalmi Országos Bv. Intézet, valamint a Bv. Szervezet Oktatási Központja működését.

A Baranya Megyei Bv. Intézetben szakmai célú látogatást tett a romániai Marosvásárhelyi Bv. Intézet 4 fős delegációja Csibi Erika igazgatóhelyettes vezetésével. A látogatás célja a fiatalok fogvatartottakkal kapcsolatos pszichológusi és nevelői tevékenység tanulmányozása volt.

MÁJUS 4.

A Magyar Börtönügyi Társaság, valamint a Tolna Megyei Bv. Intézet rendezésében tartották meg a Börtönügyi Társaság Biztonsági Szekciójának ülését Szekszárdon, a régi Vármegyeháza dísztermében. A rendezvény az ülést követően intézettelátogatással fejeződött be.

MÁJUS 5.

Ünnepélyes keretek közt emlékeztek meg a hazai a börtönlelkészi szolgálat létrejöttének 10 éves évfordulójáról a Váci Fegyház és Börtönben. A Börtönlelkészek Magyarországi Szervezete által megrendezett eseményen részt vett dr. Sólyom László, a Magyar Köztársaság elnöke, továbbá képviseltették magukat a magyarországi történelmi egyházak és missziós szervezetek vezetői, valamint jelen voltak a bv. intézetekben szolgálatot teljesítő börtönlelkészek is. A büntetés-végrehajtási szerveze-

tet dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka képviselte. A rendezvény keretében a résztvevők felkeresték a vallásukat gyakorló elítéltek ún. APAC-körletét, illetve megtekintették a „Doberdó” körletrészen berendezett állandó kiállítást és az intézet neogotikus kápolnáját.

MÁJUS 6.

A tököli Fiatalokorúak Bv. Intézetében rendezték meg az Első Autentikus Zenei Fesztivált, amelyen 73 fogvatartott részvételével 13 csapat mérte össze ének-, zene-, illetve táncudását. A verseny célja a zenei hagyományok ápolása mellett az volt, hogy felszínre hozza a fogvatartottakban rejlő képességeket, tehetséget. A zsűri elnöki tisztét Choli Daróczi József, költő, műfordító töltötte be. A zsűri tiszteletbeli tagja és a rendezvény elöljárója Csóti András bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok stratégiai és koordinációs helyettese volt.

MÁJUS 7.

A Heves Megyei Bv. Intézet szervezésében "Mindenki nyertes - a büntetés-végrehajtási intézetek társadalmi szerepvállalása" címmel konferenciát rendeztek az egeri Hunguest Flóra Hotelben. A rendezvényen

részt vett – többek között – dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka, valamint Habis László, Eger Megyei Jogú Város polgármestere.

MÁJUS 10.

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtön és a Fiatal Művészek Galériája szervezésében az „Alkotások, Sopronkőhidáról...” című fogvatartotti képzőművészeti kiállítás megnyitására került sor a Budapest X. kerületében található Petőfi Művelődési Házban. A tárlatot Mangasi Sihombing, Indonézia magyarországi nagykövete nyitotta meg.

MÁJUS 11-12.

Szlovéniában tartották meg a közép-európai büntetés-végrehajtási szervezetek országos parancsnokainak kerekasztal-megbeszélését, amelyen a magyar büntetés-végrehajtási szervezet dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy képviselte. A megbeszélésen 9 ország vett részt, melynek során a büntetés-végrehajtási szervezetek aktuális problémáival – elsősorban a fogvatartottak elhelyezésének kérdéseivel – foglalkoztak.

MÁJUS 12.

A lengyel büntetés-végrehajtási szervezet és a Rzeszowi Egyetem közös szervezésében „Destruktív társadalmi magatartás – megelőzés és reszocializáció” címmel nemzetközi tudományos konferenciát szerveztek az Olszanicai Bv. Továbbképző Központban, amelyen a magyar büntetés-végrehajtási szervezetet a Tiszalöki Országos Bv. Intézet, a Sátoraljaújhe-

lyi Fegyház és Börtön, valamint a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet parancsnokai képviselték. A témához kapcsolódóan a magyarországi helyzetről előadást tartott Tikász Sándor bv. ezredes, a Tiszalöki Országos Bv. Intézet parancsnoka.

A Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézetben egészségnapot szerveztek a személyi állomány részére, amelynek keretében az egészség megőrzéséről szóló előadásra, szűrővizsgálatok elvégzésére, illetve véradásra került sor.

MÁJUS 14.

A Fővárosi Bv. Intézetben – immár második alkalommal – egészségmegőrző és környezetvédő szakmai napot szerveztek a személyi állomány részére. A véradással összekötött szakmai napon az érdeklődők különböző témájú előadásokat hallgathattak meg, szűrővizsgálatokon vehettek részt és sportversenyeken (asztalitenisz, szkander) indulhattak.

MÁJUS 20.

A honvédelmi miniszter – a Honvédelem Napja alkalmából – a „II. osztályú Magyar Hadisírgondozásért” kitüntető címet adományozta Rózsahegyi Tamás bv. alezredesnek, a Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtön parancsnokának. A kitüntetést a HM

Hadtörténelmi Intézet és Múzeum állománygyűlésén dr. Holló József Ferenc ny. altábornagy, főigazgató adta át.

MÁJUS 21.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézetben „Szentlélek a börtönben” címmel ökomenikus pünkösdi istentisztelet tartottak. Bosák Nándor római katolikus megyéspüspök szentmisét mutatott be a fogvatartottakért és a személyi állomány tagjaiért, Kocsis Fülöp görög katolikus megyéspüspök megszentelte a fogvatartottak által készített Szentháromságot és Szent Dániel próféta ikonját, dr. Fabiny Tamás evangélikus megyéspüspök pünkösdi üzenetét fogalmazta meg, Derencsényi Iván főjegyző, dr. Bölcskei Gusztáv református püspök megbízottjaként pedig megnyitotta az intézetben a Kálvin Évet. Az istentiszteletet követően a fogvatartottak zenés ünnepi műsort adtak elő.

A Tiszalöki Országos Bv. Intézetben megrendezték a „Tisza Kupa” kiépítési szintfelmérő versenyt, amelyen a régió bv. szervei közül 8 intézet és egy büntetés-végrehajtási Kft. csapatai puska-lövészet, sakk, asztalitenisz és labdarúgás sportágakban mérték össze tudásukat. Az összesített pontversenyben az első helyezést a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet nyerte el.

MÁJUS 27.

Az Egészséges Ifjúságért Alapítvány, a Váci Fegyház és Börtön, valamint Vác Város Önkormányzata „Kirekesztettek” címmel nemzetközi konferenciát szervezett a drogproblémával küzdő elítéltek szabadulás utáni helyzetéről. A Szociális és Munka-

ügyi Minisztérium által támogatott tanácsozásra – amelynek fővédnöke Sólyom László, a Magyar Köztársaság elnöke volt – a Váci Fegyház és Börtönben került sor. A rendezvényen a szlovákiai Dubnica nad Váhomi Bv. Intézet és a csehországi Heřmanice Bv. Intézet delegációi is részt vettek, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságát Csóti András bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok stratégiai és koordinációs helyettese képviselte.

MÁJUS 29.

A Kalocsa Fegyház és Börtön falán elhelyezett emléktáblánál – a Politikai Elítéltek Közösségének kezdeményezésére – koszorúzással egybekötött megemlékezést tartottak, amelyet követően az intézet kápolnájában szentmisét mutatott be dr. Bábel Balázs, a Kalocsa-kecskeméti Főegyház-megye érseke a fogvatartotti énekkar közreműködésével.

MÁJUS – JÚNIUS

A május 16-ától majd egy hónapon át tartó árvízi védekezésből a büntetés-végrehajtás szervezete jelentős részt vállalt: több mint 1 800 fogvatartott és 850 bv. alkalmazott vett részt a különböző munkálatokban. A büntetés-végrehajtás személyi álló-

mánya és a fogvatartottak helytállásáról Orbán Viktor miniszterelnök és Pintér Sándor belügyminiszter is elismeréssel szólt.

A büntetés-végrehajtási szervezet dolgozói által felajánlott adományokat (430 ezer forint pénzadományt, illetve két teherautónyi tartós élelmiszer, tisztítószer, ruhaneműt és egyéb, a nehéz helyzetben szükséges holmit) Bacsó János, Ónod község polgármestere vette át június 22-én.

JÚNIUS 1.

A Magyar Református Egyház szervezésében – a 20 éves Börtönmisszió és a 10 éves Börtönlelkészi szolgálat jubileuma alkalmából – konferenciát tartottak a Felsőcsatári úti református templomban. Dr. Bölcskei Gusztáv püspök, a Magyarországi Református Egyház Zsinatának elnöke ünnepi istentiszteletet tartott. Az eseményen részt vettek a bv. intézetek református lelkészei, valamint parancsnokai is.

JÚNIUS 11.

A büntetés-végrehajtási szervezet pedagógus-napi ünnepségét a Bv. Szervezet Oktatási Központjában rendezték meg. A Magyar Köztársaság belügyminisztere a pedagógus-nap alkalmából eredményes szakmai munkája elismeréséül a „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett” „arany” fokozatát adományozta Palotai Ernő René bv. alezredesnek, a Fővárosi Bv. Intézet osztályvezetőjének, a bv. tanácsosi címet adományozta Benedek Ede bv. alezredesnek, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Fogvatartási Ügyek Főosztálya kiemelt főreferensének.

Az elismeréseket dr. Kökényesi Antal bv. vezérőrnagy, országos parancsnok adta át.

A Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben „Kőhida Kupa 2010” elnevezéssel szolgálati kutyavezető versenyt rendeztek. A rendezvény előjárója Dömény Sándor bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese volt. A versenyben 13 intézet 33 kutyavezetője – köztük a szlovák büntetés-végrehajtási szervezet képviselőjében 2 fő – vett részt. A csapatversenyt a Budapesti Fegyház és Börtön csapta nyerte meg.

JÚNIUS 15.

Dr. Kiszely Pál bv. dandártábornok, intézetparancsnok megnyitójával kezdetét vette a VII. Dankó Pista Fesztivál, a Szegedi Fegyház egész nyáron át tartó művészeti és kulturális fesztiválja. A nyitórendezvényen – egy zenés-táncos műsor bemutatásával – fellépett a Kalocsai Fegyház és Börtön 5 fős női fogvatartotti csoportja, valamint koncertet adott a Szegedi Fegyház és Börtön Csillag Band elnevezésű zenekara.

JÚNIUS 16.

Az 56-os Vértanúk Emléknapja, Nagy Imre néhai miniszterelnök és mártírtársai halálának és újrateremtésének évfordulója alkalmából tartottak megemlékezést a Budapesti Fegyház és Börtön Kiszegvár Emlékhelyén. A megemlékezésen részt vett Orbán Viktor miniszterelnök is, aki ünnepi beszédet mondott, s a rendezvény után megtekintette az Emlékhely részét képező vesztőhelyet és az itéletházat is.

A büntetés-végrehajtási szervezet 2010. évi kispályás labdarúgó bajnokságának döntőjét az ORFK RSZKK Vágóhíd utcai sporttelepén rendezték meg, amelyen 6 bv. intézet csapata vett részt. A bajnokságot a Tiszalöki Országos Bv. Intézet csapata nyerte meg.

JÚNIUS 17.

A szlovák büntetés-végrehajtási szervezet meghívására 3 fős magyar csapat vett részt a szlovákiai nemzeti lőbajnokságon Budai Péter ny. bv. ezredes vezetésével. A versenyen, amelyen négy ország – Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia – képviselőjében 23 csapat 69 versenyzője indult, a magyar csapat összesítésben a hatodik helyezést érte el.

JÚNIUS 19.

A kilencedik alkalommal megrendezett Múzeumok Éjszakája rendezvénysorozat alkalmával az érdeklődők a Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeumi kiállítóhelyét is felkereshették Sátoraljaújhelyen.

JÚNIUS 22.

Rózsashegyi Tamás bv. alezredes, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön parancsnoka és dr. Holló József Fe-

renc ny. altábornagy, a HM Hadtörténeti Intézet főigazgatója együttműködési megállapodást írt alá, amelyben rögzítették, hogy kiemelt feladatként tekintik a két szervezett közötti szakmai kapcsolat elmélyítését és a bv. intézet által működtetett Börtönmúzeum népszerűségének növelését.

JÚNIUS 25.

A Bv. Szervezet Oktatási Központjában rendezték meg a büntetés-végrehajtási felügyelő I. szakképzésben részt vett hallgatók kibocsátó ünnepségét, amelyen 15 fő kapott szakképesítést igazoló bizonyítványt. Közülük – kimagasló tanulmányi eredményükért, valamint közösségi munkájukért – 4 fő részesült elismerésben. Az ünnepségen képviseltették magukat a hallgatókat küldő bv. szervek vezetői is.

JÚNIUS 26.

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának labdarúgócsapata jótékonysági tornán vett részt Martfűn. A 12 csapat nevezési díját, valamint a támogatók adományait a helyi sportegyesület 16 éves – éber kómába esett – labdarúgója, Burján Sándor gyógykezelésére fordítják.

JÚNIUS 27.

A Rendőrtiszti Főiskola végzős hallgatóinak ünnepélyes tisztavátását a Budai Várban tartották, amelyen megjelent és beszédet mondott Orbán Viktor miniszterelnök, valamint Pintér Sándor belügyminiszter. A tisztavató ünnepségen a büntetés-végrehajtási szervezetet Kökényesi Antal bv. altábornagy, országos parancsnok képviselte. Ezt megelőzően a Magyar Köztársaság belügyminisztere – tekintettel az RTF Rendészeti Igazgatási Szak Bv. Szakirányának eredményes elvégzésére – 2010. július 1-jei hatállyal 2 fő végzős hallgatót bv. főhadnaggyá, 6 fő végzős hallgatót pedig bv. hadnaggyá nevezett ki.

A Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet állományába tartozó Szabó Tímea bv. törzsőrmester, biztonsági felügyelő első helyezést ért el Andorrában, a Rendvédelmi Szervek Európa-bajnokságán a judo versenyszám +63 kg-os súlycsoportjában.

JÚNIUS 29.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet Fiatalkorúak Bv. Intézete szervezeti egységében, Szirmabesenyőn rendezték meg a II. Országos Drámafesztivált, amelyen versenyzőként és nézőként összesen 130 fő fogvatartott vett részt. Az egésznapos rendezvény keretében a kecskeméti, pécsi, szirmabesenyői és tököli fiatalkorú fogvatartottak egyéni és csoportos előadások keretében verseket, színdarabokat és bábjátékokat adtak elő.

Összeállította: D. F. I.

10 éves a börtönlelkészi szolgálat Magyarországon Szakmai találkozó a Váci Fegyház és Börtönben

Ünnepélyes keretek között emlékeztek meg a hazai a börtönlelkészi szolgálat létrejöttének 10 éves évfordulójáról a Váci Fegyház és Börtönben 2010. május 5-én. A Börtönlelkészek Magyarországi Szervezete által megrendezett eseményen – a meghívásnak eleget téve – részt vett dr. Sólyom László, a Magyar Köztársaság elnöke, továbbá képviseltették magukat a magyarországi történelmi egyházak és missziós szervezetek vezetői, valamint jelen voltak a büntetés-végrehajtási intézetekben szolgálatot teljesítő börtönlelkészek is. A büntetés-végrehajtási szervezetet dr. Kókényesi Antal bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka képviselte.

A találkozó részvevőit **Roszík Gábor** evangélikus lelkész, a Börtönlelkészek Magyarországi Szervezetének elnöke köszöntötte. Elmondta, hogy a 2003-ban létrejött Szervezet kiemelt céljának tartja a magyarországi és a határainkon túli börtönlelkészek, illetve a börtönökben szolgáló lelkipásztorok szolgálatának, munkájának segítését, de feladatának tartja azt is, hogy a börtönben lévő fogvatartottaknak olyan lelki és szociális segítséget nyújtson, mely elősegíti a családjukhoz és a társadalomba való visszatérésüket. Ennek megfelelően a Börtönlelkészek Magyarországi Szervezete egyaránt képviseli a börtönlelkészek érdekeit, valamint a börtönben lévők jogait. Tevékenységét összhangban és lehetőség szerint együttműködve végzi más börtönmissziós szervezetekkel annak érdekében, hogy segítse a börtönben lévők és azok családi kapcsolatának megmaradását, különös figyelmet fordítva a gyermekekre. Részt vesz a fogvatartottak gyermekeinek karácsonyi megajándékozásának, nyári táboroztatásának megszervezésében az Angyalprogram segítségével. Roszík Gábor végül az aktuális törvényi szabályozásnak megfelelő, ám korrekcióra szoruló börtönlelkészi státusz rendezésének szükségességét is felvetette.

Ezt követően **dr. Kókényesi Antal** bv. altábornagy, országos parancsnok röviden bemutatta a büntetés-végrehajtás helyzetét, illetve a börtönlelkészi szolgálat tevékenységét. Kiemelte egyrészt a hazai börtönökben tapasztalható zsúfoltságot, a bv. intézetek 135%-os telítettségét, másrészt azokat a „Felelősen, felkészülten” program keretében – részben pályázati forrásokból – megvalósuló fejlesztéseket (az informatikai rendszer, illetve a járműpark korszerűsítése, új képzési rendszer bevezetése stb.), amelyek a büntetés-végrehajtási szervezet tevékenységének megújítását szolgálják. Hangsúlyozta, hogy ugyan a rendszerváltást követően kezdetét vette a fogvatartottak lelki gondozása, a börtönlelkészi szolgálat csak 2000-ben alakult meg. Jelenleg 33 börtönlelkész végzi szolgálatát a büntetés-végrehajtási szervezetben. Dr. Kókényesi Antal végezetül megköszönte a börtönlelkészek munkáját, kifejtve, hogy a lelkészek szerepe, munkájuk jelentősége folyamatosan nő a fogvatartottak lelki gondozása, társadalmi reintegrációjuk elősegítése terén.

Juhász Tibor római katolikus börtönlelkész beszámolójában utalt arra, hogy a fogvatartottak lelki gondozása egyidős a kereszténységgel. Hazánkban 1949-ben tiltották be a lelkészek tevékenységét a börtönökben, ezért 2000-ben a börtönlelkészi szolgálat újjáalakulásáról beszélhetünk. Külön kiemelte a lelkészek szerepét az elítéltek krízishelyzeteinek, gyászának megoldásában, fel dolgozásában.

L. Molnár István református börtönlelkész beszámolójában arról beszélt, hogy a börtönlelkészek milyen módon segítik az elítélteket abban, hogy visszanyerjék bizalmukat a szabadulásuk utáni újrakezdéshez, a társadalomba való visszailleszkedéshez. Elmondta, hogy református börtönlelkészek rendkívül fontosnak tartják a fogvatartottak kapcsolattartását, s kitért az ún. félélti ház megvalósításának tervére is.

Jánosa Attila evangélikus börtönlelkész hangsúlyozta, hogy az evangélikus börtönlelkészek munkáját az ökumenikus szemlélet, a befogadó nyitottság jellemzi. A börtönpasztorizáció hatékonyságáról beszélve elmondta, hogy a börtönlelkész munkájának eredményei sok esetben csak jóval később, az elítéltek szabadulását követően mutatkoznak meg.

Ezt követően Roszík Gábor felolvasta **Feldmájer Péter**, a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége elnökének a börtönlelkészi szolgálat létrejöttének jelentőségét méltató levelét.

Sólyom László köztársasági elnök beszédében a büntetés-végrehajtás helyzetére utalva kifejezte, hogy nemcsak a közbiztonság megerősítése, hanem az igazságszolgáltatási rendszer egészének fejlesztése fontos. A köztársasági elnök elmondta, hogy sok pozitív információval rendelkezik a büntetés-végrehajtás és a segítő szervezetek közötti együttműködésről, s arról, hogy milyen törekvések zajlanak a börtönökben az elítéltek reintegrációja érdekében. Kiemelte, hogy a szabadulásra felkészítés során a lelki szabadulás is fontos, amelyhez nélkülözhetetlen a börtönlelkészek munkája. Mint kifejtette: Jó érzéssel tölti el, hogy az egyházak rendszeres segítséget nyújtanak a büntetésüket töltők személyiségfejlesztéséhez, tanulásához, illetve részt vállalnak a családok összetartásában is. Végül kifejezte azt is, hogy a maga részéről mindent elkövet, hogy börtönlelkészek munkája az eddiginél nagyobb rangot kapjon.

Ezt követően Sólyom László a jelenlévő egyházi vezetők kíséretében felkereste a vallásukat gyakorló elítéltek ún. APAC-körletét.

A **Csuka Tamásné** református börtönlelkész irányításával egy éve működő körleten a belső életet a fogvatartottak öntevékenyen szervezik, alakítják. Ők felelősek a rendért, tisztaságért, a napirend betartásáért, a biztonsági elvárások teljesüléséért. Az itt elhelyezett elítéltek élvezik családjuk támogatását, ezért életrendjükben nagyobb gyakorisággal és kedvezőbb feltételekkel szerepelnek közös családi programok.

Sólyom László a körlet közösségi helyiségében találkozott a fogvatartottakkal, akik vallásos énekekkel, ketten pedig bizonyágtételekkel (hitre jutásuk, Krisztus-élményeik elbeszélésével) fogadták a magas rangú vendéget, majd saját készítésű ajándékukat, egy festményt adták át részére.

A vendégek a továbbiakban - **Vatai Gyula** bv. ezredes, intézetparancsnok kalauzolásával - megtekintették az intézet neogótikus kápolnáját, valamint a börtönmúzeumként használt „Doberdó” részlegét.

D. F. I.

Tudósítás a „Kirekesztettek” című nemzetközi konferenciáról

Az Egészséges Ifjúságért Alapítvány, a Váci Fegyház és Börtön, valamint Vác Város Önkormányzata „Kirekesztettek” címmel nemzetközi konferenciát szervezett a droproblémával küzdő elítéltek szabadulás utáni helyzetéről. A Szociális és Munkaügyi Minisztérium által támogatott tanácsozásra – amelynek fővédnöke Sólyom László, a Magyar Köztársaság elnöke volt – a Váci Fegyház és Börtön került sor 2010. május 27-én.

A konferenciát dr. Bóth János, Vác város polgármestere, Vatai Gyula bv. ezredes, a Váci Fegyház és Börtön parancsnoka, továbbá Horváth Szabolcsné dr., az Egészséges Ifjúságért Alapítvány társelnöke – aki a délelőtti plenáris ülés vezető elnöki tisztét is ellátta – nyitotta meg.

Az első előadó Ritter Ildikó, az Országos Kriminológiai Intézet munkatársa volt, aki „Szegénység és bűnözés” címmel tartotta meg előadását. A bűnözés és a szegénység kapcsolatát vizsgáló kutatások alapján rámutatott, hogy „a bűnözők jelentős része szegény, de a szegények jelentős része nem bűnöző”. Az előadó azt is kiemelte, hogy a börtönrendszer nem képes kezelni a szegénység-problémát, hiszen nem arra jött létre.

Tóth Tamás bv. ezredes, a tökéli Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete igazgatója „Az esélyteremtés lehetőségei a büntetés-végrehajtásban” című előadásában a fiatalok bűnelkövetőkkel való foglalkozást, az általa vezetett intézet gyakorlatát helyezte középpontba. A szabadidős tevékenységek és a közösségi programok ismertetésekor egy kiváló példát mutatott be, amely a fiatalok és a HIV-körleten elhelyezett fogvatartottak közös tevékenységén alapul.

„A pártfogó felügyelői szolgálat feladatai, dilemmái, megoldási lehetőségei a droproblémával küzdő szabadultak vonatkozásában” címmel tartott előadást dr. Hatvani Erzsébet, az IRM Igazságügyi Hivatal főigazgatója, aki sok oldalról elemezte a pártfogók ez irányú munkáját, illetve a családi döntéshozó csoportkonferencia módszer alkalmazási lehetőségeit, illetve eddigi eredményeit is bemutatta.

Rövid szünetet követően dr. Petr Kadlec, a csehországi Heřmanicei Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnoka az intézetében lévő droproblémával küzdő elítéltek helyzetét, a kábítószer börtönbe-jutásának lehetséges módjait és a kereslet-kínálat csökkentés megoldásait ismertette.

A konferencia programjában egy másik külföldi előadó is szerepelt, de miután Zbigniew Rózański, a Jastrzebie Zdróji Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnoka a lengyelországi árvízhelyzet miatt nem lehetett jelen a tanácskozáson, az ő prezentációja a Váci Fegyház és Börtön honlapján lesz olvasható.

Dr. Szlávik János, a Szent László Kórház főorvosa „HIV és drog – HIV-fertőzött elítéltek” című előadásában kiemelte, hogy a magyarországi HIV-fertőzöttek száma szerencsére alacsony, az elmúlt évben viszont jelentős növekedés volt tapasztalható körükben. Hangsúlyozta, hogy a betegség nem gyógyítható, de a betegek élete ma már 40-50 évvel meghosszabbítható az egyre korszerűbb gyógyszeres kezelés következtében.

Fliegauf Gergely bv. alezredes, a Rendőrtiszti Főiskola Büntetés-végrehajtási Tanszékének tanársegédje előadásában a drog és a börtön kapcsolatát sokrétűen elemezve a hazai büntetés-végrehajtás drogpolitikájának lehetséges irányait vázolta fel. Az előadó úgy vélte, hogy a jövőben a civil szervezetek még ki-terjedtebb bevonása teheti a legtöbbet a probléma kezelése érdekében.

Ezt követően **dr. Bóth János** polgármester Vác város emlékközlését, **Csóti András** bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának stratégiai és koordinációs helyettese pedig a „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett” ezüst fokozatát adta át a Váci Fegyház és Börtön cseh és szlovák társintézeteinek parancsnokai számára a rendezvény keretében. A lengyelországi társintézet parancsnokának járó elismerést a lengyel konzul vette át.

Délután a konferencia résztvevőinek alkalmuk nyílt megtekinteni a Váci Fegyház és Börtön „Doberdó” költetét, illetve az intézet műemlék börtönkápolnáját, majd két workshopkal folytatódott a program.

Az egyik szekció – **Fliegauf Gergely** moderálásával – a büntetés-végrehajtás és drogprobléma témakörét vitatta meg. A csoport tagjai – büntetés-végrehajtási szakemberek, pártfogók, civil segítők és egyetemisták – számos problémát állapítottak meg a kábítószer börtönbeli jelenlétével kapcsolatban. Így például: a drog miatt a börtön veszít a hatékonyságából minden szinten (nevelés, biztonság, egészségügy stb.); sok fogvatartott szokik rá a börtönben a kábítószerre és a nyugtatószerekre; a drog kiszolgáltatottságot okoz, lehetővé teszi a zsarolhatóságot s kifejezetten veszélyes helyé teszi a börtönt; a drog jelenléte alapvető bizalmatlansághoz vezet a börtönben: senki sem tudja, hogy kiben lehet megbízni.

A másik szekció, amelyet **Madar Judit**, a Pest Megyei Igazságügyi Hivatal igazgatója vezetett, az utógondozás kérdéskörét vitatta meg „Mi lesz a szabadulás után?” címmel.*

Mint a szekció résztvevői megfogalmazták: az elmúlt években a pártfogók utógondozói tevékenysége a szabadulásra való felkészítés terén fejlődött leginkább. Pl. elkezdődött a szociális készségfejlesztő tréning börtönbeli alkalmazása. A családi döntéshozó csoportkonferencia pedig jó technikának mutatkozik arra, hogy ne csak az elítélt, hanem a család is felkészüljön a szabadulásra. Fontos momentum, hogy napjainkra a nevelők és a pártfogók között egy tartalmas, közvetlen kapcsolat alakult ki, melynek hozadékaként a nevelők lehetőségei kitágultak, kapcsolataik bővültek a civil világ felé. A szekció tagjai egyetértettek abban, hogy a szabadulás utáni beilleszkedés kulcsa a közösség. A közös gondolkodás során ismét felvetődött az ún. „félutas ház” létrehozása, ahol hajléktalannak, felbomlott családi háttérűek is elhelyezést nyerhetnének.

Végezetül megállapíthatjuk, hogy a mintegy száz fő részvételével megtartott tanácskozás maradéktalanul megvalósította rendező szervek elképzelését: kiváló alkalmat adott a különböző területeken dolgozó szakemberek találkozására és jól szolgálata azok eszmecseréjét.

Deák Ferenc István

* A szekció munkájáról szóló beszámoló Madar Judit összefoglalása – amit ez úton is köszönök – alapján készült.

Ajánló

Börtöneink. (Szerk. Horváth Andor.) Korunk, 2010. júliusi szám. 132 oldal. 500 Ft.

A nagy múltú – 1926-ban alapított – kolozsvári Korunk folyóirat júliusi, tematikus száma a „börtön” témát dolgozza fel. Az alábbiakban néhány olyan aktuális szócikket emelünk ki a lapszám tartalmából, amely számot tarthat a Börtönügyi Szemle olvasóinak érdeklődésére.

Varga Attila parlamenti képviselő, alkotmányjogász „Börtönkörkép” című tanulmánya a romániai büntetés-végrehajtás jogszabályi kereteit, a börtönrendszer sajátosságait mutatja be, külön kitérve a román képviselőház emberi jogi bizottságának e területen végzett feltáró munkájára. A szerző elismeri, hogy a román büntetés-végrehajtás jelentős korszerűsítésen ment keresztül az elmúlt két évtizedben, ugyanakkor kijelenti, hogy „Az egész rendszer legnagyobb gondja, hogy az anyagi források elégtelensége miatt a működésben sok a zavar, a hiányosság, ami óhatatlanul sértheti a fogvatartottak sajátos emberi jogait is.” Máté András országgyűlési képviselő, ügyvéd cikke a román büntetőjog történetét vizsgálja fel. Sorina Poledna, a kolozsvári egyetem docense a Romániában elkövetett erőszakos bűncselekmények, ezen belül is az emberölések számának alakulását, Fábrián Andrea – szintén a kolozsvári egyetem docense – pedig a romániai fiatalkori bűnözés statisztikai adatait elemzi dolgozatában. Máthé Éva újságíró érdekes cikke a marosvásárhelyi régi börtönt és a város új börtönének építési tervét mutatja be. Megjegyzésre érdemes, hogy a lapszámot Barabás Zsuzsánna fotóművész börtönfotói illusztrálják.

A tematikus folyóiratszám plasztikus képet ad a román büntetőjog, büntetés-végrehajtás helyzetéről, ugyanakkor jelentős terjedelemben idézi fel az 1989 előtti politikai börtönök világát.

A büntetőeljárás és a büntető joggyakorlat empirikus elemzésének eredményei... Szerk. Vig Dávid. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 2010. 304 oldal. (Kriminológiai Közlemények 66.) Ár nélkül.

A kiadvány a Magyar Kriminológiai Társaság tudományos programjának utóbbi két évét tárja az olvasó elé.

Elsőként „A büntetőeljárás és a büntető joggyakorlat empirikus elemzésének eredményei” című, 2008 februárjában megtartott tudományos ülés anyagát közli a kötet. A rendőrség modernizációjával foglalkozó, 2008 májusában megrendezett tudományos ülés kapcsán Finszter Géza előadása és Krémer Ferenc korreferátuma olvasható a könyvben. „A fiatalokúakkal szemben alkalmazott kényszerintézkedések végrehajtási tapasztalatai” című kerekasztal-be-

szélgetést 2008 szeptemberében rendezte meg a Társaság. Both Emőke összefoglaló beszámolóját követően, B. Aczél Anna, Karanedev Ivánné és Laczkovics Mária előadásából tudhatjuk meg a rendezvényen elhangzottakat. A 2008 decemberében az iskolai erőszakról tartott tudományos ülésről, illetve „Az uzso-
rakölcsön aktuális problémái” című, 2009 februárjában megtartott ülésről két-két tanulmány alapján alkothat fogalmat az olvasó. A 2009. márciusi kerekasztalt, „Épített környezet – bűnmegelőzés”, Barabás Tünde kutatási beszámolója idézi fel. A 2009 májusában megrendezett ülés a fiatalok elítéltek áldozati minőségének vizsgálatát állította középpontba Ligeti Katalin és társai, továbbá Vaskúti András előadásainak jóvoltából. A Társaság 2010 januári, „A cigánykutatások kritikai elemzése” című ülésén Dupcsik Csaba volt az előadó. A kötet legvégül tartalmazza a 2009-ben húszéves Viktimológiai Szekció 2008-ban és 2009-ben megrendezett üléseinek anyagát is.

Fontos tudnivaló, hogy a Magyar Kriminológiai Társaság tartalmas kiadványaihoz a Társaság tagjai juthatnak hozzá.

Az érdekérvényesítés legális és illegális eszközei. Szerk. Csemáné Váradi Erika. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2009. 107 oldal. (Miskolci Jogtudományi Műhely 5.) Ár nélkül.

A Miskolci Egyetem Állam és Jogtudományi Kara évek óta ad otthont a „Jogtudományi Műhely” konferenciáinak. A kiadvány a 2008-ban megrendezett, „Az érdekérvényesítés legális és illegális eszközei” című konferencia anyagát tartalmazza. A szervezők célja az volt, hogy – a teljesség igénye nélkül – bemutassák az érdekérvényesítés egyes legális és illegális formáit, s hogy a kérdés mind európai uniós, mind hazai vonatkozásaira tekintettel legyenek.

Kilenc előadás szövege található meg a kötetben. Sáry Pál történeti jellegű előadását (*Az érdekérvényesítés leggyakoribb formái az ókori Rómában*) követően Bíró György és Juhász Ágnes a korrupció elleni ítélezés magánjogi eszközeit mutatja be. Görgényi Ilona előadása a korrupció elleni büntetőjogi fellépés nemzetközi vetületét állítja középpontba, Farkas Ákosé a korrupció elleni fellépés hazai távlatait vázolja fel. Nyitrai Péter a közszférában tapasztalható érdekérvényesítés visszaszágaival, Szabó Lajos a magyarországi lobbitevékenységgel foglalkozik előadásában. Bihall Tamás a kamarák, szövetségek, egyesületek érdekérvényesítő tevékenységét foglalja össze, Miskolci Bodnár Péter arra a kérdésre keresi a választ, hogy hol húzódnak a kamarai érdekérvényesítési törekvések határai a versenyjogban. A kötet utolsó szerzője, Angyal Zoltán az érdekképviseleti szabályozás európai uniós helyzetéről számol be.

A könyv a korrupció témakörét – amely rendkívül nagy jelentőségű Magyarországon, hiszen a Transparency International 2008. évi jelentése szerint hazának közepesen korrupst országnak tekinthető – számos érdekes nézőpontból közelíti meg, dolgozza fel.

A helyreállító igazságszolgáltatás európai jó gyakorlatai a büntetőeljárában. Konferenciakötet, 2010. Szerk. Gyökös Melina, Klopfer Judit, Lányi Krisztina. Budapest, IRM, 2010. 292 oldal. Ár nélkül.

A kiadvány a 2009. április 27. és 29. között Budapesten – hasonló címmel – megrendezett nemzetközi konferencia előadásait tartalmazza. Jelen kötet azonban eltér a konferencia tartalmától és tematikájától, hiszen a szerkesztők az egyes szerzők tanulmányait más gondolatai rendszerben helyezték el, mint ahogy azok eredetileg elhangzottak.

Gönczöl Katalin előszavát és a struktúrát felvázoló összefoglalót követően öt gondolati egységre épül a kötet tartalma. Az első fejezet általános bevezetést nyújt a helyreállító igazságszolgáltatáshoz. A második anyagrész a bűnmegelőzésben létrejött európai gyakorlatokat mutatja be finn, holland, horvát, magyar, román és svéd példák alapján. A harmadik fejezet a büntetőeljárában alkalmazott helyreállító gyakorlatokról ad széles európai körképet. A negyedik fejezet a büntetés-végrehajtásban alkalmazott európai helyreállító gyakorlatokat állítja középpontba, amelyben – többek között – két-két tanulmányt is olvashatunk a belga és az angol gyakorlatról, illetve Gyökös Melinda foglalja össze a hazai helyreállító/közösségi börtönprojektek eredményeit. Az utolsó, ötödik fejezet azt vizsgálja, mennyire eredményesek és hatékonyak a helyreállító szemléletű programok.

A kötet jelentőségét az adja, hogy egyrészt nagyon jó áttekintést nyújt az európai és a magyarországi gyakorlatról, másrészt a tudatosan átgondolt, egységessé kovácsolt szerkezet, valamint a tárgymutató mintegy kézikönyv jelleget biztosít számára. Továbbá arról sem szabad elfelejtkeznünk, hogy ez az első magyar nyelvű kiadvány, amely részletesen foglalkozik a büntetés-végrehajtás kezei között alkalmazott helyreállító igazságszolgáltatás témakörével.

Mason, Jennifer: Kvalitatív kutatás. Budapest, Jószeveg Kiadó, 2005. 208 oldal. 1990 Ft.

Az empirikus – mennyiségi – kutatások mellett napjainkban egyre nagyobb az igény a kvalitatív, azaz a minőségi paraméterek megismerésére. Ez, a kvalitatív kutatások rejtelmébe beavató tankönyv nem csupán a szociológusképzésben használható eredményesen, de mindazon tudományterületen is – pl. jogtudomány, kriminológia, szociális munka –, amelyekben a kvalitatív kutatások alkalmazása szükséges és sikerrel kecsegtet.

Jennifer Mason könyve Angliában igen népszerű, mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az a tény, hogy 2005-ig öt kiadást ért meg első – 2001-es – megjelenése óta. A szigetországban szinte a kvalitatív kutatások „Bibliájának” számít. A népszerűség oka, hogy a könyv rendkívül gyakorlati módon közelít a minőségi kutatásokhoz. A kötet olvasója nemcsak a kutatási tervéhez kap megfelelő szellemi és módszertani fegyverzetet, hanem hasznos tanácsokkal gazdagodik a kvalitatív kutatásokban használatos úgynevezett „adatgeneralizációs” eszközökről is, úgymint az interjúzás, a megfigyelések, a dokumentumok és a vizuális anyagok kezelése.

A szakkönyv ezen kívül az alkalmazható mintavételi eljárásokba, valamint az összegyűjtött anyag rendszerezésébe és elemzésébe is beavatja az olvasót.

A könyv kiváló segédanyag a kvalitatív kutatásokkal ismerkedni akarók, de a gyakorlott kutatók számára is. Ez utóbbiak elsősorban abban kapnak ösztönzést a szerzőtől, hogy kutatásuk során folyamatosan feltegyék, illetve megválaszolják maguk számára is a szükséges módszertani, elméleti, elvi kérdéseket.

Mediáció a büntetőeljárásban és a bűnmegelőzésben... Szerk. Vig Dávid. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 2010. 276 oldal. (Kriminológiai Közlemények 67.) Ár nélkül.

„A 2009/2010-es évben a megszokottnál is sűrűbb és tartalmasabb volt a Magyar Kriminológiai Társaság programja” – olvasható a könyv előszavában. A kiadványban – néhány kivételtől eltekintve – megtalálhatók a Társaság rendezvényeinek anyagai.

2009 júniusában „Mediáció a büntetőeljárásban és a bűnmegelőzésben” címmel hangzottak el előadások a Társaság közgyűlésén. Hatvani Erzsébet előadása és több korreferátum található a témáról a kötetben. A 2009 októberében megtartott két tudományos rendezvény a hozzátartozók körében alkalmazható távolfeltartás elméletével és gyakorlatával, illetve a helyi közbiztonság kérdéseivel foglalkozott. 2009 novemberében a közérdekű munka kiszabásáról és végrehajtásáról tartott kerekasztal-beszélgetést a Társaság. 2010 februárjában az „Áldozatsegítés helyzete és jövőképe” címmel megrendezett tudományos ülésen Virág György és Zséger Barbara tartott előadást. A 2010. áprilisi tudományos ülésen a Rendészeti Stratégiát Kacziba Antal, Bencze József és Finszter Géza mutatta be. 2010 májusában Baka András tartott előadást „A bírósági szervezet aktuális kérdései” címmel. Ezt követően a 2009-ben húszéves Viktimológiai Szekció üléseinek írások anyagait – Görgényi Ilona és mások jóvoltából – tanulmányozhatjuk. A kötet legvégén a Magyar Kriminológiai Társaság 2010. május 28-i közgyűlésének jegyzőkönyvét és az Igazgató Tanács határozatait olvashatjuk a kötetben.

A kiadvány témáinak, anyagainak aktualitását az is fokozza, hogy a kötet a hazai viszonyok között szinte példátlan gyorsasággal jelent meg.

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára legújabb szerzeményeiből)

C O N T E N T S

STUDY

1	András Szűcs:	The temporal effect of the Penal Code's provisions regarding conditional release
7	Kornél Koncsek:	Experiences of the legitimate supervision of the prison administration in the course of investigating incidents
17	Eszter Vincze:	Forbidden objects and substances in the national prisons
31	Anikó Csáki, Andrea Márton, Mercedes Mészáros:	Main characteristics of drug-user prisoners

WORKSHOP

53	Szabolcs Szitka:	Workshop methods in the treatment strategy of the juvenile offenders: animal assisted programmes
59	Titanilla Fiáth, Anita Nemszilaj, Krisztina Sebestyén, Sándor Rózsa:	Body dysmorphic disorder, exercise addiction and steroid use in the prison world
69	Zsuzsanna Kovács:	The role of external and internal control in prison adaptation
78		Editorial notice

PAST

79	József Estók:	The portrait gallery of the Hungarian penitentiary affairs:
Alexander Bölöni Farkas (1795 – 1842) |
|----|---------------|--|

OUTLOOK

85	Balázs Törőcsik:	The theoretical starting point of the European requirements concerning incarceration
97	Klára Király:	News from the prison world

IN BRIEF

105		Calendar of events
112		The Prison Pastoral Care is ten years old in Hungary
115		International conference on the situation of prisoners, facing drug problems, after release

BOOKSHELF

117	Ferenc István Deák:	Reference

I N H A L T

		STUDIE
1	András Szűcs:	Über die zeitliche Kraft der bezüglichlichen Bestimmungen der bedingten Freilassung im Strafgesetzbuch
7	Kornél Koncsek:	Die Erfahrungen der Justizvollzugskontrolle nach der Untersuchung von außergewöhnlichen Ereignissen
17	Eszter Vincze:	Die Rezeptsammlung der Rivotril-Schokolade und anderen Leckereien, oder unerlaubte Objekte und Genussmittel in den heimischen Gefängnissen
31	Anikó Csáki, Andrea Márton, Mercedes Mészáros:	Die Charakteristika der drogensüchtigen Gefangene
		WERKSTATT
53	Szabolcs Szitka:	Workshop-Methode in der Behandlungsstrategie der Jugendlichen: Programme mit Tierassistenten
59	Titanilla Fiáth, Anita Nemszilaj, Krisztina Sebestyén, Sándor Rózsa:	Körperbildstörung, Trainings-Abhängigkeit und Gebrauch von Steroide in der Gefängniswelt
69	Zsuzsanna Kovács:	Die Rolle der äußeren und inneren Kontrolle in der Gefängnisadaption
78		Mitteilung der Redaktion
		VERGANGENHEIT
79	József Estók:	Portraitgalerie des ungarischen Gefängniswesens: Sándor Bölöni Farkas (1795-1842)
		AUSBLICK
85	Balázs Töröcsik:	Theoretischer Ausgangspunkt der EU-Anforderungen im Justizvollzug
97	Klára Király:	Nachrichten aus der Gefängniswelt
		IN KÜRZE
105		Kalender
112		Der Seelsorgerdienst des Justizvollzuges in Ungarn ist 10 Jahre alt
115		Internationale Konferenz von „Ausgestossenen“
		BÜCHERREGAL
117	Ferenc István Deák:	Empfehlung